

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME ANA BİLİM DALI

ÇİN'İN ABD'Yİ DENGELEME GİRİŞİMİ: YENİ İPEK YOLU PROJESİ

TEZİ YAZAN
Merve Nafiye ÖNÜR

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Sevgi BALKAN ŞAHİN
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Marella BODUR ÜN (Çukurova Üniversitesi)
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Aslı ILGIT (Çukurova Üniversitesi)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERSİN / OCAK 2021

ONAY

T.C
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ' NE

20185015 numaralı öğrencimiz olan **Merve Nafiye ÖNÜR** tarafından hazırlanan **“ÇİN’in ABD’yi Dengeleme Girişimi: Yeni İpek Yolu Projesi”** başlıklı bu tez çalışması jüri üyelerimiz tarafından **oy birliği** ile **Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme** Anabilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

(Enstitü Müdürlüğünde Evrak Aslı imzalıdır)

Üniv. İçi asıl üye - Tez Danışmanı - Jüri Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Sevgi BALKAN ŞAHİN

(Enstitü Müdürlüğünde Evrak Aslı İmzalıdır)

Üniv. Dışı – Jüri asıl Üyesi: Doç. Dr. Marella BODUR ÜN
(Çukurova Üniversitesi)

(Enstitü Müdürlüğünde Evrak Aslı İmzalıdır)

Üniv. Dışı - Jüri asıl Üyesi: Doç. Dr. Aslı ILGIT
(Çukurova Üniversitesi)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

(Enstitü Müdürlüğünde Evrak Aslı İmzalıdır)

21/01/2021

Doç. Dr. Murat KOÇ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’ndaki hükümlere tabidir.

İTHAF

Sevgili Aileme...

ETİK BEYANI

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

21/01/2021

Merve Nafiye ÖNÜR

TEŞEKKÜR

“Çin’in ABD’yi Dengeleme Girişimi: Yeni İpek Yolu Projesi” adlı tez çalışmasının gerçekleştirilmesinde, benden yardımlarını esirgemeyen ve her daim yanımda olan tez danışmanım Dr.Öğr.Üyesi Sevgi Balkan Şahin’e çok teşekkür ederim. Ayrıca hayatımın her evresinde bana destek olan annem babam ve kardeşime, kuzenim Aysel Girmez ve teyzelerime çok teşekkür ederim. Bana motivasyon sağlayan değerli arkadaşlarım; Azime Çelik, Kıymet Temürlenk, Dilara Yürekli, Zeynep Kıracı, Tülay Taşkıran, Burcu Acar ve Çağla Çalışkan’a sonsuz teşekkür ederim.

ÖZET

ÇİN'İN ABD'Yİ DENGELEME GİRİŞİMİ: YENİ İPEK YOLU PROJESİ

Merve Nafiye ÖNÜR

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Sevgi BALKAN ŞAHİN

Ocak 2021, 121 sayfa

1980'lerden günümüze kadar olan süreç içerisinde Çin, ekonomik ve siyasi olarak büyümekte ve modernleşmektedir. Böylelikle, küreselleşen dünyada giderek etkisini arttırmaktadır. Uluslararası sistem içerisinde zayıf bir ekonomik yapıya sahipken sürekli yükselen bir üretim gücüne dönüşmüştür. Ayrıca siyasi ilişkilerinde de fikirlerine değer verilen bir güç olarak ortaya çıkmıştır. 2013 yılında Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) Devlet Başkanı Xi Jinping, katıldığı bir konferansta Bir Kuşak Bir Yol girişimi olarak bahsedilen projeyi açıklamıştır. Bu projenin açıklanması ile birlikte uluslararası sistem içerisinde Çin'in Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'ni geçip süper güç olabileceğine dair öngörülerde bulunulmuştur. Günümüzde Uluslararası ilişkilerde devleti ana aktör olarak kabul eden realist teori; uluslararası anarşik sistemde gerçekleşen sorunları, devletlerin güce sahip olma arzusu olarak nitelendirmektedir. Uluslararası sistemin yapısı realist teoriye göre, anarşik bir yapıda olduğu için sistem güvensizlik ve rekabet ortamına oldukça açık olmaktadır. Bu yaşanan güvensizlik ve rekabet ortamı, devletlerin güçlerini arttırıp hegemon olmak için verilen güç mücadelesinden kaynaklanmaktadır. Bir Kuşak Bir Yol projesi bu rekabet ortamına bağlı olarak son zamanlarda gittikçe önem kazanmaktadır. Projenin bitim tarihi 2049 yılı olarak gösterilmektedir. Bu çalışma, projenin kapsamını ve niteliğini göz önünde bulundurarak ilerleyen süre zarfında Çin'in ABD'yi dengeleyebileceği ve süper güç olup sisteme yön verebileceği varsayımında bulunmaktadır.

ABD-Çin arasındaki rekabet ve süper güç olma arzusu realist perspektifin yaklaşımlarına uygun olarak değerlendirilmiştir. Çin'in yükselişini, Bir Kuşak Bir Yol projesini ve ABD-Çin ilişkilerinin tarihsel gelişimini süreç izleme yöntemi ile inceleyen bu çalışma, Çin'in Bir Kuşak Bir Yol projesini ABD'yi dengelemek ve süper güç olabilmek için bir araç olarak kullandığını ileri sürmüştür.

Anahtar kelimeler: Çin, Amerika Birleşik Devletleri, süper güç, realist perspektif, Bir Kuşak Bir Yol.

ABSTRACT**THE CHINESE ATTEMPT TO BALANCE THE USA: THE NEW SILK ROAD PROJECT****Merve Nafiye ÖNÜR****Master Thesis, Department of International Relations and Globalization****Supervisor: Dr. Sevgi BALKAN ŞAHİN****January 2021, 121 pages**

The rapid growth and modernization of China since the 1980s has brought it back to the center of the world stage. In the last 30 years, it has transformed from a country with a weak economic outlook to a global production center, and politically, into a global power whose views should be consulted on international issues. With the Chinese President Xi Jinping's announcement of the Belt and Road Initiative, the issue that China might be the new global hegemon has come to the agenda. Accepting the state as the main actor in international relations, the realist theory characterizes the problems occurring in the international anarchic system as the desire of states to have power. According to the realist theory, the structure of the international system is anarchic, so the system is very open to insecurity and competition. This insecurity and competition environment stems from the power struggle of states to increase their powers and become hegemon. The Silk Road Project has been getting more and more important lately for this competitive environment. The Project is declared to be due by 2049. This study assumes that China will be able to balance the USA and become a superpower and direct the system, taking into account the scope and nature of the project.

It is valuated that China uses the One Beld One Road Project as a matter of fact tool into balance the USA and become a super power. The USA-China competition, the rise of China, the historical background of the Silk Road Project and the process of the USA-China relations from the past to the present have been evaluated by applying the process tracing method.

Keywords: China, United States of America, super power, realist perspective, One Belt One Road.

ÖNSÖZ

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası sistem çok kutuplu bir düzenden iki kutuplu bir düzene evrilmiştir. Bu yılları takip eden süreçte Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra ABD tek süper güç olarak sisteme hakim olmuştur. Fakat günümüzde yükselen bir Çin'in varlığı ABD'nin tek kutuplu hegemonyasını tehdit etmektedir. Ekonomik olarak çok hızlı bir şekilde büyüyen Çin ile ABD arasında siyasi ve ekonomik bir rekabet başlamış bulunmaktadır. Çin Devlet Başkanı'nın 2013 yılında açıkladığı Bir Kuşak Bir Yol projesi Çin'in yükselişinin tamamlayıcı noktasını oluşturmaktadır. Bu projenin açıklanması ile birlikte uluslararası sistem yeniden bir güç mücadelesine sahne olmaktadır.

Çalışmada ABD ve Çin arasında geçen güç mücadelesi ve süper güç olma arzusu realist perspektif üzerinden ele alınmıştır. Bir Kuşak Bir Yol projesinin Çin'in süper güç olup sisteme yön vermesinin bir aracı olacağı çalışmamızın temel varsayımı olmaktadır.

İÇİNDEKİLER

KAPAK	i
ONAY	ii
İTHAF	iii
ETİK BEYANI	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xii
HARİTALAR LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
EKLER LİSTESİ	xv

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Arka Planı	3
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Problemi	4
1.4. Araştırmanın Önemi	4
1.5. Araştırmanın Hipotezi	6
1.6. Kapsam ve Sınırlılıklar	6
1.7. Tanımlar	6

BÖLÜM II

2. KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Realist Perspektif	8
2.2. Realist Perspektif Yönünden Güç Kavramı	11
2.3. Uluslararası Güçler Dengesi	14

2.4. Çin'in Yükselişi ve Küresel Sistem Üzerindeki Etkisi	18
2.4.1. Mao Zedong Öncesi Dönem.....	18
2.4.2. Mao Zedong Dönemi.....	20
2.4.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi	21
2.4.2.2. Yüz Çiçek Dönemi.....	22
2.4.2.3. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Dönemi Büyük İleri Atılım	22
2.4.2.4. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Dönemi Kültür Devrimi	23
2.4.2.5. Dördüncü ve Beşinci Kalkınma Dönemi	24
2.4.3. Deng Xiaoping Dönemi.....	26
2.4.3.1. Dışa Açılım ve Reform	26
2.4.3.2. Dışa Açılım ve Reformun Sonuçları.....	29
2.4.3.2.1. Dış Ticaret.....	30
2.4.3.2.2. Doğrudan Yabancı Yatırımlar.....	32
2.4.4. Çin'in Dış İlişkileri (Küresel Güç)	35
2.5. Çin'i Süper Güç Yapabilecek Proje:Bir Kuşak Bir Yol.....	37
2.5.1. İpek Yolu Projesinin Tarihi Geçmişi.....	37
2.5.2. İpek Yolu'nun Yeniden Canlandırılması	42
2.5.3. Bir Kuşak Bir Yol Projesinin Dönemsel Analizi	45
2.5.4. İpek Yolu Projesi İçin Ekonomik Dinamikler.....	47
2.6. ABD- Çin İlişkileri Üzerinden Çin'in Süper Güç Olabilme Analizi	49
2.6.1. Tarihsel Süreç İçerisinde ABD-Çin İlişkileri	49
2.6.1.1. 1949-1969 Dönemi ABD-Çin İlişkileri	51
2.6.1.2. 1969-1989 Dönemi ABD-Çin İlişkileri	53
2.6.1.3. 1989-2008 Dönemi ABD-Çin İlişkileri	55
2.6.1.4. 2008-2017 Dönemi ABD-Çin İlişkileri	57
2.6.1.5. Trump Döneminde ABD-Çin İlişkileri.....	59
2.6.2. ABD-Çin Rekabeti	60
2.6.2.1. ABD-Çin İlişkilerinde Yaşanan Başlıca Sorunlar	60
2.6.2.1.1. Kuzey Kore'nin Kitle İmha Silahlarına Sahip Olması Sorunu	61
2.6.2.1.2. Doğu ve Güney Çin Denizi'ndeki Deniz Yetki Alanları ve Hava Sahasına İlişkin Sorunlar.....	62
2.6.2.1.3. Tayvan Sorunu.....	64
2.6.2.1.4. İran Sorunu	66

2.6.2.2. Ticaret Savaşları	70
2.6.2.3. Yeni İpek Yolu Projesi	74
2.6.3. ABD-Çin İlişkilerinin Geleceği.....	80

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Amacı	83
3.2. Araştırmanın Yapılışı	83
3.3. Veri Toplama Araçları	84
3.4. Verilerin Analizi.....	84

BÖLÜM IV

4. TARTIŞMA VE YORUM

4.1. Tartışma ve Yorum	85
------------------------------	----

BÖLÜM V

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç	86
5.2. Öneriler	88

6. KAYNAKÇA

89

7. EKLER

104

KISALTMALAR

AAYB	: Asya Altyapı Yatırım Bankası
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADB	: Asya Kalkınma Bankası
AFDB	: Afrika Kalkınma Bankası
APEC	: Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Forumu
ASEAN	: Güneydoğu Asya Ülkeleri Örgütü
BKBY	: Bir Kuşak Bir Yol
BM	: Birleşmiş Milletler
BRICS	: Brasil, Russia, India, China and South Africa
CDB	: Karayipler Kalkınma Bankası
CNOOC	: China National Offshore Oil Corporation
COSCO	: China Ocean Shipping Company
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
ÇKP	: Çin Komünist Partisi
GATT	: General Agreement on Tariffs and Trade
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	: International Monetary Found
LAILA	: Latin Amerika Entegrasyon Birliği
NATO	: North Atlantic Trate Organization
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	: Şangay İşbirliği Örgütü
USAID	: Amerikan Uluslararası Kalkınma Ajansı
WTO	: World Trate Organization
JCBC	: Çin Endüstri ve Ticaret Bankası

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. Tarihi ipek yolu güzergâhı	38
Harita 2. Yeni İpek Yolu Projesinin güzergahları	41

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Mao Dönemi GSYİH ve reel büyüme oranları	25
Şekil 2. Çin'in yıllara göre büyüme oranı	30
Şekil 3. Çin'in yıllara göre ithalat ve ihracat oranlarında dünya içinde ki göstergesi....	31
Şekil 4. Ekonomik özgürlük endeksi	32
Şekil 5. Çin' in yaptığı doğrudan yabancı yatırımlar	34
Şekil 6. Çin'in ekonomik büyüme hızı	42
Şekil 7. Yıllara göre ABD, Çin, Almanya, Japonya'nın GSMH verileri	71
Şekil 8. Yıllara göre ABD'nin Çin'e ihracat ve ithalat verileri.....	72

EKLER LİSTESİ

7.1. Etik Kurul Onay Belgesi.....	104
--	------------

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

Dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerinin Asya’da yer alması küresel güç dengelerinin yön değiştirmesine ve küresel güç mücadelesinin Asya’ya taşınmasına neden olmuştur. Asya ekonomileri içerisinde en hızlı şekilde büyüyen Çin ekonomisi, 2015 yılında ABD’nin önünde dünyanın en büyük ekonomisi olarak ortaya çıkmıştır (Deniz, 2014). Günümüzde Çin dünyanın en büyük ihracatçısı, ikinci büyük ithalatçısı aynı zamanda en çok sermaye çeken ülkelerden birisi ve en büyük döviz rezervlerine sahip ülkesi konumunda bulunmaktadır (Dilek, Özdemir & İstikbal, 2019). Serbest piyasa uygulamaları, dışa açılım ve reform hareketleri ile günümüzde varlığını gösteren Çin, büyüyen ekonomisi ile sınırlarını daha fazla genişletmek ve süper güç olma arzusuna kavuşmak için daha somut adımlar atmaktadır.

Çin, 2013 yılında ‘‘Bir Kuşak Bir Yol’’(BKBY) projesini dile getirmiştir. Yeni İpek Yolu Projesi’ni ilk kez Çin Devlet Başkanı Xi Jinping 7 Eylül 2013’te Kazakistan Nazarbayev Üniversitesi’nde yaptığı bir konuşmada açıklamıştır. Proje dünya nüfusunun yaklaşık olarak %63’üne, 65 ülkeden fazlasına tekabül etmektedir. Ayrıca, projenin 21 trilyon dolarlık ekonomik üretimi desteklediği görülmektedir. Marshall Planı’ndan dolar bazında 12 kat daha büyük olan projenin değerinin ise yaklaşık 1,4 trilyon dolar olacağı öngörülmektedir (Deniz, 2014). Dünya tarihinde Doğu ve Batı arasındaki en önemli ticaret ve ulaşım güzergâhı olan İpek Yolu’nun, tekrardan hayata geçirilmesine yönelik 90’lı yıllardan günümüze kadar birçok plan ve proje tartışılmıştır. Xi Jinping, Çin Rüyası’nı ‘‘İki 100’lere’’ ulaşmak olarak tanımlamaktadır: İlk olarak, Çin’in maddi hedefi Çin Komünist Partisinin kuruluşunun 100. yıldönümü civarında 2020 yılına kadar ‘‘orta derecede iyi bir toplum’’ haline gelmektir. Çin’in modernleşme hedefi ise, Çin Halk Cumhuriyeti’nin 100.yıldönümü olan 2049 yılına kadar tamamen gelişmiş bir seviyeye ulaşmaktır (Özer, 2019).

Bu vizyon ile hareket eden Çin, 2017 yılının sonunda yayımlanan ABD’nin Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi’nde, ABD’nin stratejik rakibi olarak tanımlanmıştır. Strateji belgesinde altı çizilen en önemli konu, Çin’in son yıllarda uluslararası ekonomik kalkınma hamlesi olan Bir Kuşak Bir Yol projesi olmaktadır (Seren, 2018). Bu belgede, Çin’in milyarlarca dolar harcayarak gerçekleştirdiği altyapı yatırımlarının asıl amacının, ABD’nin ilgili bölgelerden tasfiyesi ve o bölgelerde Çin’in nüfuz alanını

arttırması olduğundan söz edilmektedir (Temiz, 2017). ABD tarafından 1 Haziran 2019 tarihinde yayımlanan Hint-Pasifik Strateji Raporu'nda da büyük güç rekabetine dikkat çekilirken, Çin ve Rusya en önemli rakipler olarak ortaya konulmuştur (Korkmaz, 2019). Çin, ABD'nin güvenliğinin tam karşısında konumlanmış asıl düşman olarak değerlendirilmiştir (Temiz, 2017).

ABD, İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası sistemde hegemon güç olarak ortaya çıkmış ve varlığını hem askeri hem de ekonomik alanda arttırmaya devam etmiştir. Nitekim 1980'lerden sonra uluslararası sistemde yeniden var olan Çin'in yükselmesi ile uluslararası sistemde farklı bir güç mücadelesi başlamıştır. Dünya; Hong Kong, Tayvan, Bir Kuşak-Bir Yol ve ticaret savaşları üzerinden başlatılan bir güç mücadelesine ve karşılıklı rekabete sahne olmaktadır. Ticaret savaşlarının giderek genişlemesi, Hong Kong'da devam eden olayların derinleşmesi ve ABD'nin Tayvan'a tarihin en büyük silah satışını yapmaya hazırlanması gibi olaylar, Çin tarafından ABD'nin kuşatması ya da çevrelemesi olarak algılanmaktadır (Korkmaz, 2019). Bu hususta Çin'in yeni süper güç olabilmesinin en temel dayanağı Bir Kuşak Bir Yol projesi ile ABD'nin bu çevrelemesini kırmaktır.

Bu çalışma realist paradigmanın saldırgan (ofansif) yönü ile Çin-ABD rekabetini İpek Yolu projesi çerçevesinde değerlendirmektedir. Mevcut literatür Çin ile ABD arasındaki rekabeti ayrıntılı bir şekilde analiz etmiştir. "Büyük Güçlerin Politikalarının Trajedisi" adlı eserinde Mearsheimer (2001), devletlerin uluslararası siyasette ana aktörler olduğu ve nihai hedeflerinin hayatta kalmak olduğunu ileri sürmüştür. Bu eserde Mearsheimer, uluslararası sistemin yapısının anarşik olduğundan dolayı sistemde devletlerin birbirlerine şüphe ile bakabileceklerini belirtmektedir. Ayrıca klasik realizmde olduğu gibi devletlerin nihai amacının varlıklarını devam ettirmeleri olduğu Mearsheimer tarafından tekrar edilmektedir.

Aynı zamanda Mearsheimer, Çin'in stratejik hedefinin Asya'da hegemonya kurmak olduğunu ve ABD'nin ise bunu engellemek için çalışacağını iddia etmiştir. Eski Dışişleri Bakanı ve Ulusal Güvenlik Danışmanı Henry Kissinger ise ABD ve Çin'in yeni angajman kuralları oluşturmamaları halinde gerginleşen rekabetin Birinci Dünya Savaşı'na neden olan belirsizliğin yeniden ortaya çıkması riskini taşıdığını vurgulamıştır (Wainer, 2020). ABD'nin Çin'e olan yaklaşımını saldırgan realist perspektif üzerinden ele alan Mearsheimer (1994), Walt (1985) ve Ross (2013) çatışma ve güç mücadelesi üzerinde durmuştur. Bu çalışma, devletlerin hegemonyalarını

korumak ve süper güç olabilmek için göreceli kazanç ve dengeleme güdüsü ile hareket ettiklerini öne süren realist literatür üzerine inşa edilmiştir.

Çalışma, Çin'in 1980'lerden itibaren yükselen ekonomisinin 2013 yılında Yeni İpek Yolu projesi kapsamında daha da gelişeceği ve projede amaçladığı bütün hedefleri gerçekleştirdiği takdirde süper güç olan ABD'yi dengeleyebileceği ve önümüzdeki süreç içerisinde süper güç olarak uluslararası sisteme yön vereceği varsayımında bulunmaktadır. Bu noktada amaç, Çin'in Bir Kuşak Bir Yol Projesi ile elde edeceği kazanımların, küresel sistemde yeni bir oyun kurucu olmasında oynayacağı rolü irdelemektir. Mevcut literatür gözönünde bulundurularak Bir Kuşak Bir Yol projesinin tarihi geçmişi, Çin'in yükselişi, geçmişten günümüze kadar ABD-Çin ilişkileri dönemlere ayrılıp, tarihsel süreç izleme yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışma toplam 5 bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde realist perspektifin temel argümanları ortaya konmuştur. Çalışmanın 2.bölümünde ise Çin'in yükselmesinin dönemsel analizi yapılmıştır. Özellikle Çin'in 1980'lerden sonra giderek güçlenmesi ve dünya sahnesinde etkisini göstermesi üzerinde durulmuştur. Çin'in dışa açılım ve reform hareketleri, çekmeyi başardığı doğrudan yabancı yatırımlar ve diğer ülkelerle olan ilişkilerine değinilmiştir. 3.bölümde ise, İpek Yolunun tarihi geçmişinden bahsedilerek günümüze kadar olan süreç değerlendirilmiştir. 4.bölümde, Çin-ABD ilişkileri üzerinden Çin'in süper güç olabilme analizi yapılmıştır. İki büyük gücün karşı karşıya geldiği noktalara değinilmiş ve iki ülke arasındaki rekabet alanları incelenmiştir. Son olarak iki ülke arasındaki ilişkilerinin geleceği noktasında tahmin ve önerilerde bulunulmuştur.

1.1. Araştırmanın Arka Planı

Çin, günümüzde uluslararası sistemde oldukça etkin bir rol oynamaktadır. Özellikle, 1970'lerden sonra gerçekleşen değişim ve dönüşüm süreci Çin'i bugünkü konumuna ulaştırmıştır. Çin, Deng dönemi ile başlayan etkin ekonomik politikaları neticesinde ABD'den sonra ikinci güç konumunda bulunmaktadır. Ekonomisini daha fazla güçlendirebilmek ve bu şekilde uluslararası siyasete hakim olma düşüncesi ile Bir Kuşak Bir Yol projesini yeniden hayata geçirmeye hazırlanmaktadır. Bu proje ile elde ettiği kazanımlar sayesinde askeri gücünü de kuvvetlendirerek kendine yönelik herhangi bir saldırıyı engellemiş olacaktır. ABD, bu girişimler sonucunda Çin'i kendisine rakip olarak görmektedir. İki ülke arasında küresel bir hegemonya mücadelesi başlamış

bulunmaktadır. Çin'in açıkladığı bu proje süper güç olabilmesinin en temel dayanağı olmaktadır. Çin, açıklamış olduğu bu girişim ile en yakın rakibi olan ABD'yi dengeleyebilme ve süper güç olabilme şansını elde etmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı, Çin'in Bir Kuşak Bir Yol Projesi ile elde edeceği kazanımların küresel sistemde yeni bir oyun kurucu olmasına hizmet edeceğini göstermektir. Bu varsayımın realist kuramın öğretilerine bağlı olarak yapılması çalışmamızın temelini oluşturmaktadır. Çin'in, ABD'yi dengelemesi ve sonrasında süper güç olması için bu projeyi kullandığı ileri sürülmüştür.

1.3. Araştırmanın Problemi

Bu çalışma, Çin'in yükselmesinin dönemsel analizini yaparak özellikle Çin'in 1980'lerden sonra giderek güçlenmesini ortaya koymuştur. Çin Devlet Başkanı'nın Bir Kuşak Bir Yol projesinin gerçekleştirilmesine yönelik açıklamaları ve bu projenin başarıya ulaşması sonucunda Çin'in yepyeni bir küresel güç olma yolunda ilerlediği vurgulanmıştır. Çalışmamızda Bir Kuşak Bir Yol projesi ile Çin'in gelecek yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'ni dengeleyip ve aynı zamanda süper güç olabilmesinin gerçekleşmesinde önemli bir faktör olduğu anlatılmıştır. Bu sebep ile Çin'in, ilerleyen zamanlarda küresel ekonomiye ve siyasete yön verebileceği aktarılmıştır. Bu bağlamda "Çin, Bir Kuşak Bir Yol projesi ile gelecek yıllarda bir süper güç olabilecek midir?" sorusu bu çalışmanın araştırma sorusu olarak belirlenmiştir.

1.4. Araştırmanın Önemi

ABD İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası sistemde hegemon güç olarak ortaya çıkmış ve varlığını hem askeri hem de ekonomik alanda arttırmaya devam etmiştir. Nitekim 1980'lerden sonra uluslararası sistemde yeniden var olan Çin'in kendini hatırlatması ile uluslararası yapıda farklı bir güç mücadelesi başlamıştır. Bu hususta Çin'in yeni süper güç olabilmesinin en temel dayanağı Bir Kuşak Bir Yol projesi olmaktadır. Bu proje, Asya bölgesi ile dünyanın geri kalan kısmı arasında sermaye, mal ve hizmetler akışının kolaylaştırılması ve yeni pazarlara entegrasyonun sağlanması için oluşturulmuştur. Asya, Avrupa ve Afrika ile ilişkilerin geliştirilmesi ve

Yuan para biriminin uluslararası alanda kullanımının arttırılması bakımından proje oldukça önem taşımaktadır.

Çin'in son dönemlerde askeri ve ekonomik olarak hızlı bir büyüme potansiyeli yakalaması ve ABD'nin Çin'e karşı benimsediği dış politika stratejisi uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde uzmanlar tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır. Literatürdeki çalışmalar genel olarak ABD'nin Çin'e karşı dış politika stratejisini, ABD ve Çin ilişkisini iki ayrı noktada ele almaktadır. İlk olarak, bazı yaklaşımlar Çin'in ABD öncülüğünde kurulan küresel düzene meydan okuma yönünde dış politika belirlediğinden hareketle Çin'i ABD için bir tehdit unsuru olarak ele alırken, diğer yaklaşımlar ise Çin'in ABD için bir tehdit oluşturmadığını ve barışçıl bir yükseliş stratejisi izlediğini savunmaktadır (Çiftçi, 2018, s.31). Bir dönem ABD Dışişleri Bakanlığı yapmış ve 20.yy dünya siyasetinin başlıca aktörlerinden olan Henry Kissenger, Çin'in potansiyel bir süper güç olarak 21.yüzyıldaki rolüne ilişkin önemli değerlendirmelerde bulunmaktadır. Kissenger, özellikle gelecek yıllarda çatışma ve rekabet alanının Pasifik bölgesine kayacağını ileri sürmüştür (Kissenger, 2015).

Realist teori içerisinde John Mearsheimer (1994), Stephen Walt (2015) ve Robert Ross (2015), ABD'nin Çin'e olan yaklaşımını çatışma, güç, askeri güç, çıkar ve tehdit değişkenleriyle açıklamaktadır. Mearsheimer'a göre (2010), Çin'in yükselen bir güç olması ABD'nin hegemonyasını tehdit etmektedir. Mearsheimer, ABD ve Çin'i anarşik yapıya sahip uluslararası sistemde güvenlikleri ve çıkarlarını maksimize etmeye çalışan iki aktör olarak tanımlamaktadır. Çin'in ekonomik olarak büyümesi askeri gücünün de artmasını beraberinde getirdiği için ABD ve Çin arasında rekabet artmaktadır (Mearsheimer, 2010, s.385-387). Çin'in ekonomik gücünü sürekli olarak arttırıp bunu askeri güce çevirmesi ve güç parametrelerini sürekli olarak arttırması saldırgan realizm çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Saldırgan realizme göre, devletler uluslararası sistemde birbirlerinden korkmakta ve birbirlerine şüphe ile yaklaşmaktadır. Bunun sonucu olarak devletler güçlü askeri kapasitelere sahip olmaya çalışmaktadır. Çünkü devletler diğer devletler üzerinde ne kadar çok askeri avantaja sahip olursa kendisini o kadar güvende hissetmektedir (Mearsheimer, 1994, s.10-12). Bu çalışma, ABD-Çin rekabetini, devletlerin çıkarlarını ve güvenliklerini hayatta kalmak stratejisi çerçevesinde şekillendirdiklerini öne süren realist literatür üzerine inşa edilmiştir.

1.5. Araştırmanın Hipotezi

Bu çalışmada; Çin'in Bir Kuşak Bir Yol projesi kapsamında ekonomik olarak güçlenmesi öngörülmektedir. Bu ekonomik güç Çin'in askeri gücüne de ciddi anlamda bir katkı sağlamaktadır. Çin, bu projede amaçladığı bütün hedefleri gerçekleştirdiği takdirde süper güç olan ABD'yi dengeleyebileceği ve önümüzdeki yıllar içerisinde süper güç olarak uluslararası sisteme yön vereceği varsayımında bulunulmuştur.

1.6. Kapsam ve Sınırlılıklar

Çin'in geçmişten günümüze kadar yükselişinin tarihsel süreç izleme yöntemi kullanılarak incelemesi yapılmıştır. Özellikle 1980 sonrası dönem, Çin'in bugünkü politikalarının anlaşılması açısından oldukça önemli olmaktadır. Çin'in en yakın rakibi olan ABD ile ilişkileri, iki ülke arasında gerçekleşen rekabeti anlamak için dönemlere ayrılarak incelenmiştir. Araştırmada kullanılacak veri toplama araçları grafik ve istatistiksel göstergelerle sınırlıdır. Araştırmanın Ocak 2021 yılına kadar tamamlanması planlanmıştır. Araştırma bu süre ile sınırlı olmaktadır. Çalışmanın ana temasını Çin'in Bir Kuşak Bir Yol projesi oluşturmaktadır. Çin'e hiç gitmemiş olmak ve Çince bilmemek bu çalışma için bir sınırlılık teşkil etmektedir.

1.7. Tanımlar

Güç: Güç kavramı uluslararası ilişkiler teorileri içerisinde farklı tanımlarda kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Realistler gücü, bir devletin sahip olması gereken imkan ve kabiliyetler olarak tanımlar. Devletlerin imkan ve kabiliyetlerinin güce bağlı olarak artacağını savunmaktadırlar. Realistler, gücün en çok askeri unsuruna dikkat çekerek, diğer devletler üzerinde etki ve kontrol sağlayacağını düşünmektedirler.

Hegemon güç: Uluslararası sistem içerisinde egemenliği elinde tutan, sisteme yön veren ve baskın güç konumunda bulunan bir kavram olarak ifade edilmektedir.

Güç mücadelesi: Uluslararası sistemin yapısı içerisinde hegemon güç olup sisteme yön vermek isteyen devletlerin askeri ve ekonomik güç bakımından devamlı surette rekabet içerisine girmesi olarak ifade edilmektedir.

Güvenlik ikilemi: Bir devletin başka bir devletten güvenlik tehdidi algılayıp silahlanması sonucu, kendisinin bu tehdide karşı bir güç arttırımına gitmesi şeklinde

ifade edilmektedir. Devletler bir döngü halinde karşılıklı olarak tehdit algılamasına karşı güçlerini arttırma yoluna gitmektedirler.

Saldırgan realizm: Uluslararası sistemin yapısının anarşik olduğu bir sistemde devletlerin dış ilişkilerinde temel amacı olan devamlılığını sağlamak için güç kavramına oldukça önem vermektedir. Gücün sınırsız bir şekilde arttırılması gerektiğini, bir devletin ancak ve ancak bu şekilde hayatta kalacağını savunan görüştür.

BÖLÜM II

2. KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Realist Perspektif

Uluslararası ilişkiler literatüründe kullanılan her bir kuram uluslararası sistemdeki temel soruları farklı perspektiflerden ele alarak farklı cevaplara ulaşmaktadır. Örnek vermek gerekirse, devletlerarasında savaş ya da çatışma neden çıkar sorusuna her perspektif kendi varsayımına ve yaklaşımına yönelik cevaplar vermektedir. Realistler, sistemin anarşik olduğunu ve bu yüzden devletlerin sürekli çatışma halinde olduğunu savunmaktadır (Şahin & Şen, 2014, s.32). Birey veya grup çıkarını inceleyen ve devlet-toplum ilişkilerine odaklanan liberaller ise demokratik olmayan rejimlerin ya da bu rejimlerin başındaki liderlerin savaşa yol açabileceğini savunmaktadır (Şahin & Şen, 2014, s.70). Marxistler ise, uluslararası sistemin ekonomik yapısına bakarak, kapitalist sistemin yapısından dolayı savaşın kaçınılmaz olduğunu öne sürmektedir (Uzgel & Bedirhanoğlu, 2015, s.106).

Devletlerarası çatışmaları en iyi açıklayan teorilerden biri realizmdir. Realist paradigmaya göre çatışmaların asıl sebebi güvensizlik ve belirsizlik durumu olmaktadır. Realizm, devletlerarasında anarşi ve buna bağlı güç mücadelesinin sürekliliğini vurgulayan, ülkeler arası ilişkileri karar alıcının (Devlet adamının) perspektifinden inceleyen bir teori olarak karşımıza çıkmaktadır (Tuğtan, 2014, s.112). Devletler uluslararası sistemde üst bir otorite bulunmamasından dolayı sürekli şüphe ile hareket etmektedir. Olası bir saldırı durumunda kendini koruyacak üst bir otorite olmadığından dolayı sistemde çatışma ve savaş hiç bitmemektedir (Sandıklı & Emeklier, 2011, s.22). Realist perspektife göre, savaşlar arasında yaşanan barış hali, başlayacak olan savaş için bir hazırlık sürecini kapsamaktadır. Realist teorisyenler, devletler arasında daimi bir barışın hiçbir zaman mümkün olamayacağını düşünmektedir (Erol & Keyik, 2019, s.14).

Gilpin (1984, s.291), uluslararası ilişkilerde realist düşüncenin en büyük esin kaynakları olarak Thucydides, Machiavelli ve E.H. Carr'ı saymaktadır. Realizmin en önemli düşünürleri Thucydides, Machiavelli ve Hobbes'un yaşadıkları dönemde hep çatışma olmuş ve devletler sürekli birbirleriyle bir savaş halinde bulunmuştur. O yüzden bu düşünürler savaşların neden çıktığını anlamaya çalışmıştır. Teorisyenler, savaş ve çatışma ortamında devletin ve liderin nasıl olması gerektiğini vurgulamıştır (Waltz,

2001, s.12). Realist perspektife göre, meşru güç kullanma yetkileri bulunduğundan dolayı uluslararası sistemin en hakim ve en yetkili gücü konumunda devletler bulunmaktadır. Karar almada ve uygulamada temel aktör olan devletlerin birincil amacı güce sahip olmaktır (Haser, 2018, s.4).

Devletlerin birincil amacının güce sahip olması şeklinde düşünüldüğünde akıllara tek bir soru gelmektedir: Ne kadar güç? Bu soru ve cevabı realist teoriyi ikiye ayırmış ve bunun sonucunda savunmacı ve saldırgan realizm ortaya çıkmıştır. Uluslararası Siyasetin Teorisi adlı kitabı ile savunmacı realistlerin en önemli ismi olan Kenneth Waltz, devletlerin gücü statükoyu korumaya yetecek kadar elinde bulundurması gerektiğini savunmaktadır. Çünkü fazla güç arttırımı savunmacı realistlere göre, sistemde var olan güçler dengesini bozabilecektir (Waltz, 1979). Jonh Mearsheimer'ın liderlik yaptığı saldırgan realizme göre ise, devletlerin maximum seviyede güç elde etmesinin gerekli olduğunu ve bu gücün uluslararası sistem üzerinde hegemonya kurmayı sağlaması gerektiğini savunmaktadırlar (Mearsheimer, 2001).

Saldırgan realizmin içeriğine bakıldığında, daha fazla rekabetçi bir düzen tahmin ettiği için gücün artması gerektiğini savunan bir teori olarak karşımıza çıkmaktadır. Mearsheimer, devletlerinin niyetinin hiçbir zaman bilinemeyeceğini, devletlerin bu niyetler ile ilgili olarak en kötüsünü düşünmeleri gerektiğini ve ona göre politika izlemeleri gerektiğini öne sürmektedir. Böylelikle bu anlayış ile devam eden bir devletin diğer devletlerin güç kapasitelerine odaklanması ve gücünü arttırması gerekmektedir. Çünkü devletlerin kendini savunması, sahip olduğu güç ile doğru orantılı olarak ilerlemektedir. Yani saldırgan realizme göre, hayatta kalmaya devam edebilmek için gücün en üst seviyeye çıkarılması güvenlik açısından oldukça önem taşımaktadır (Collins, 2016).

Realistler, devletlerin güçleri oranında uluslararası sistemde söz sahibi olacaklarını savunmaktadır. Uluslararası siyasette devletlerin ana aktör olmaya devam ettiğini ve güç mücadelesinin siyasetin merkezinde yer aldığını savunan Mearsheimer (2005, s.139), Carr'ın "The Twenty Years Crisis" de öne sürdüğü tezlerin günümüzde de en az 1930'lardaki kadar geçerli olduğu düşüncesindedir. Carr, iki savaş arası dönemdeki politikaların başarısızlığını uluslararası siyasette gücün öneminin ihmal edilmesine bağlamıştır (Car, 1939).

Realist teorinin öncülerinden biri olan Morgenthau (1970), gücü uluslararası ilişkilerin temel şekillendiricisi olarak ele almaktadır. Uluslararası sistemin anarşik bir yapıya sahip olduğu, her devletin işlevselliğinin aynı olduğu, aktörlerin rasyonel bir

şekilde hareket ettiğini vurgulayan Waltz (1979), devletlerin uluslararası sistemde tek başına olduklarını ve hayatta kalabilmek amacıyla güçlerini arttırmaya çalıştıklarını vurgulamaktadır. Buradan hareketle devleti, ulusal güvenliği ve askeri gücü uluslararası sistemde üstün konular olarak kabul eden realist anlayışa göre ekonomik faaliyetler, devlet inşa etmede ve devlet çıkarlarını gerçekleştirmede destekleyici bir role sahip olmaktadır. Realistlere göre; ekonomi devlet çıkarlarına hizmet etmekte ve buna göre şekil almaktadır (Balcı & Kanlı, 2017, s.34).

Realizm ayrıca devletlerin sahip olduğu ekonomik gücü devlet egemenliğinin göstergelerinden biri olarak yorumlamıştır. Ekonomik gücün askeri gücü arttırma konusunda bir temel teşkil ettiğini vurgulamıştır. Piyasaların devlet çıkarlarına hizmet etmesi gerektiğini ve devletin siyasi amaçlarını gerçekleştirme konusunda ekonomiyi bir araç olarak kullanabileceğini öne sürmüştür. Ekonomik güç, realizme göre devletlerin askeri kapasitelerini arttırmak için topladıkları yardımcı güç olma niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda askeri güç, devletlerin uluslararası politikalarındaki hedeflerine kavuşması, çıkarlarını sağlaması ve varlıklarını devam ettirebilmeleri için en önemli ihtiyaçlardan biridir (Şahin & Şen, 2014, s.37). Bu sebeple askeri eylemler uluslar için oldukça önemlidir; çünkü bu var olma ya da yok olma yolu, ölüm kalım savaşı olmaktadır (Griffith, 1963). Robert Gilpin (1975), ekonomik birleşme ile birlikte devletlerin ve askeri gücün geri planda kaldığı şeklindeki yorumlara karşı çıkmakta ve devam eden bir uluslararası ticaret dengesinin ancak sisteme yön veren devletler aracılığı ile sağlandığını savunmaktadır.

Realist perspektif, güç ve refah arasında bir bağlantı bulunduğunu, ekonomik olarak güçlü olan devletlerin bu güçlerini askeri güç kapasitelerini arttırmak için kullanacaklarını ve sistemde bu durumun güvenlik ikilemi sorunun ortaya çıkmasına yol açacağını savunmaktadır. 1951 yılında yazdığı çalışmasında Butterfield (1951, s.21), devletlerin uluslararası sistemde başka devletlerin davranışlarına güvenmediklerini anlatmış ve bu sebeple yaşanan güvensizlik durumunu tehlike olarak görmüştür. Bu güvensizlik durumu devletleri tedirgin etmekte ve sürekli olarak önlem almaya itmektedir. Sistem anarşik bir düzen yarattığı için kimse birbirinden emin olamamaktadır. İyi davranışlar bile yaşanan bu güvensizlik duygusu ile yanlış anlaşılabilmekte ve devletleri kendilerini korumak için tedbir almaya yönelik bir tutum sergilemesine sebep olmaktadır. Herz, yaşanan bu durumu “güvenlik ikilemi” olarak tanımlamaktadır (Butterfield, 1951, s.19-21). Herz, güvenlik ikilemi kavramının uluslararası sistemin yapısının anarşik olmasından dolayı ortaya çıktığını

düşünmektedir, Herz'e göre sistemde bir güvensizlik durumu yaşandığı için devletler birbiri hakkında en kötüsünü düşünmek durumundadır. Bu sebeple devletler ulusal çıkarlarını korumak için bir güç mücadelesi içine girmektedir (Herz, 1950, s.157).

Günümüzde Çin ve ABD rekabetinin iç yüzünde bu güvensizlik durumu bulunmaktadır. Amerika, özellikle Soğuk Savaş sonrasında Sovyetler Birliği'nin çökmesi ile tek egemen süper güç olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim, Çin'in yükselen ekonomisi ve uluslararası meselelerde etkin rol alması ABD'yi endişelendirmektedir. Uluslararası sistemin anarşik yapısından dolayı kendisini korumak, ekonomik ve askeri gücünü artırmak için hayata geçirdiği Bir Kuşak Bir Yol projesi ve üstlendiği askeri yatırımlarla Çin'in ilerleyen yıllarda ABD'yi dengelemesi ve süper güç olması beklenmektedir. Realist perspektif varsayımına uygun olarak ABD'nin hegemon güç konumunu kaybetmesi tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını hissedip sık sık önlem almaya çalışması, ABD'nin güvenlik ikilemi kaygısı ile hareket ettiğini göstermektedir.

2.2. Realist Perspektif Yönünden Güç Kavramı

İnsanlığın var olması ile meydana gelen, hayatta kalma savaşı bireyler ve devletler için gücün ne kadar önemli bir ihtiyaç olduğunu ortaya çıkarmıştır (Çavuş, 2012, s.24). Uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi açısından önemli bir unsur olan güç kavramı farklı şekillerde tanımlanmıştır. Morgenthau (1985), gücü; hem bir ilişki türü, hem uluslararası politikanın en temel amacı, hem de amacın gerçekleştirilmesi için bir araç olarak tanımlarken; Holsti bir ülkenin sahip olduğu imkân ve hareket kabiliyetini ödül, ceza, ikna ve zorlama gibi yöntemler kullanarak karşı tarafın davranışlarını kendi çıkarları doğrultusunda değiştirebilmesi olarak tanımlamıştır (Aydoğan & Aydın, 2011, s.12). Saldırgan realizm bu noktada, devletlerin içinde bulunduğu anarşik yapının devletlere farklı bir seçim şansı sunmadığı yönünde düşünmekte ve devletlerin dış politikada temel amacı olan bekasını sağlamak için güç kavramına sınırsız bir anlam yüklemektedir (Arı, 2008).

Realist yaklaşım güç kavramını askeri güç boyutuyla değerlendirmektedir. Bir devletin sisteme hakim olabilmesi ve kendi çıkarlarını koruyabilmesi açısından askeri gücü elinde bulundurması oldukça önemli olmaktadır. Realistler, gücün en çok sert güç unsurunu savunmaktadır (Erol & Keyik, 2019, s.16). Sert güç kavramı, bir aktörün ekonomik ve askeri olanaklarını kullanarak başka bir aktör veya aktörlerin davranışları üzerinde değişiklik yapabilme veya nüfuz sağlayabilme kabiliyetidir. Saldırgan realist

yaklaşımına göre, askeri güç unsurlarının hedef alınan ülkeyi zorla ikna etme, caydırma gibi amaçlarla kullanılması sert gücün kullanılmasını ifade etmektedir (Çavuş, 2012, s.24). Askeri güce başvuru savaş anlamına gelmekte olup, güç; çıkar sağlama veya iktidar elde etme amacı sağlamaktadır (Yılmaz, 2017, s.248).

Morgenthau, uluslararası siyasetin belirsizliğinin, güç kavramı sayesinde temel bir hareket noktası bulunduğunu, bu kavramın özellikle siyasi hedeflerin ve çıkarların tanımlanmasında belirleyici olduğunu düşünmektedir (Mearsheimer, 2008, s.60). Güç kavramının, uluslararası ilişkilerde birincil amaç olarak tanımlanması ve devletlerin sürekli güç peşinde koşmaları, başlıca beş nedenden kaynaklanmaktadır. Bunlar:

1. Uluslararası sistemin anarşik yapısı
2. Başat güçlerin birbirlerini ortadan kaldırmaya yönelik olarak devamlı ve yeterli askeri kapasiteye sahip olmaları
3. Devletlerin, diğer devletlerin kendilerine yönelik niyetlerinden hiçbir zaman emin olmamaları
4. Devletin bekasının her devletin birinci amacı olması
5. Akılcı davranan aktör olan devletlerin, ulusal stratejilerini diğer devletlerin stratejilerini karşılayacak şekilde kurgulamalarıdır (Mearsheimer, 2008, s.61-62).

Realistler, Uluslararası İlişkilerde güvenlik noktasında birincil politika (high politics) ve ikinci politika (low politics) ayrımında listenin en üstüne ulusal güvenliği yerleştirmektedirler. Askeri konulara dikkat çeken ulusal güvenliği birincil politika olarak kabul etmektedirler. Bunların haricindeki ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel konuları ise, ikinci politika içerisinde değerlendirmektedirler (Emeklier & Sandıklı, 2012, s.7-8).

Realist perspektife göre, anarşik bir sistemde her devlet kendi varlığını sürdürmek ve küresel sistemde kendine yer edinmek için güvenlik ve güç arayışları içerisine girmektedir (Mearsheimer, 2010). Mearsheimer'a göre (2010), devletlerin güç peşinde koşmasının sebebi uluslararası sistemin rekabetçi yapısından kaynaklanmaktadır. Morgenthau (1970) şöyle söylemektedir:

Özünde büyük güçler fazla seçeneğin olmadığı demir bir kafes içerisinde tutsaktır; eğer hayatta kalmak istiyorlarsa birbirleri ile rekabet etmek durumundadırlar. Rekabetin asıl amacı hayatta kalmak ve böylece güvenliğini sağlamaktır. Anarşik bir

sistemde devletler için en önemli şey güvenlikleri olduğu için burada güvenlik politikaları dahi rekabet olarak algılanabilmektedir.

Nitekim, bir devletin güvenliğini sağlamak için gözettiği politikalar diğer bir devlet için güvensizlik olarak değerlendirilebilmektedir. Devletler birbirlerine güvenmemekte ve uluslararası sistemde birbirlerini potansiyel tehdit unsuru olarak gördükleri için güçlerini arttırma yoluna gitmektedirler. En güçlü olan uluslararası sistemde söz sahibi ve hegemon güç olmaktadır. Her devlet kendi geleceğini ve çıkarlarını korumak için güce sahip olmak zorundadır. Devletlerin asıl önemli amacı varlıklarını garanti altına almaktır. Herkesin kendi başının çaresine baktığı bir dünyada devletler, kendilerini savunma yeteneğine sahip değillerse ulusal bir felaketle karşılaşmaktadırlar (Heywood, 2014, s.262).

Mearsheimer'ın öncüsü olduğu saldırgan realizme göre, devletler sürekli olarak güç arttırımının peşinde koşmalarının sebebi küresel olmasada bölgesel hegemon konumuna ulaşmaktır. Ancak bu şekilde devletler hayatta kalma şansı elde edebileceklerdir. Kenneth Waltz'ın öncüsü olduğu savunmacı realizm için ise, uluslararası sistemde bir devletin hayatta kalması güvenliğini sağlayacak ölçüde bir güç seviyesine ulaşması ile sağlanabilecektir. Mearsheimer, savunmacı realizmi eleştirmekte ve güç birikiminin hegemon bir konuma ulaşana kadar durmaksızın devam etmek zorunda olmadığını fakat bu yönde bir arzunun karşı güç dengelemelerini tahrik edeceğinden hayatta kalma ihtimalini tehlikeye düşüreceğini savunmaktadır (Mearsheimer, 2010, s.81-84). Ayrıca Mearsheimer, saldırgan realizmi devletlerin hayatta kalmak için yapmak zorunda oldukları davranışın ülkelerine yönelik tehdit ve tehlikeleri henüz gerçekleşme imkanı olmadan önceden müdahale politikası uygulayarak yok etme şeklinde tanımlamaktadır (Shore, 2003, s.350).

Mearsheimer, güç kazanabilmenin en önemli yöntemini savaş ile açıklamaktadır. Devletler karar alırlarken kar-zarar hesabı yapmalı ve rasyonel bir şekilde hareket ederek savaşa girmek durumunda olmalıdır. Eğer böyle bir girişimde bulunmazlar ise, rakibinin güçlenmesi ile karşı karşıya kalabilmektedir. Bu durum eski ABD başkanı Bush'un benimsediği ön alıcı savaş politikası ile doğrudan orantılıdır. Ayrıca Atina ve Sparta arasında yaşanan savaş hali bu duruma verilebilecek başka bir örnek olmaktadır (Arı, 2008).

Realistlerin güç kavramıyla ilişkili olarak öne çıkardığı diğer bir kavram ise ulusal çıkardır. Realist teorisyenler, devletlerin dış siyasette ulusal çıkarlarını koruduğu sürece gücünü devam ettirebileceklerini savunmaktadır. Morgenthau (1985), dış

siyasetin ulusal çıkarlara göre belirlenmesini, uluslararası değerlere göre belirlenmesine kıyasla ahlaki açıdan daha üstün olarak değerlendirmektedir. Buradan yola çıkarak Morgenthau, dış siyaseti bir ulusun varoluşunu devam ettirmek için ortaya koyduğu politikalar olarak yorumlamaktadır (Hadfield, 2004, s.66).

Güvenlik konularını uluslararası ilişkilerin en temel konusu olarak gören realist yaklaşımın güç algısı devlet merkezli olmaktadır (Demir & Varlık, 2013, s.4). Realistlere göre; devletlerarasındaki ilişki güçlü olma, sahip olma ve egemen olma gibi dürtüleri içinde barındırmakta ve devletler birbirleri ile olan ilişkilerde bu şekilde hareket etmektedir. Devletler de tıpkı insanlar gibi anarşik sistemde sürekli bir rekabet ve mücadele içerisinde hayatta kalmaya çalışmaktadır. Bu mücadele sonucunda ortaya çıkabilecek çatışma durumunu ise, devletlerarasında kurulacak bir güç dengesinin durdurabileceği belirtilmektedir.

2.3. Uluslararası Güçler Dengesi

Güçler dengesi kavramı, uluslararası sistemde barış ve düzenin inşa edilebilmesi ve sürekliliğinin sağlanabilmesi için devletlerarası ilişkilerde sürdürülebilir bir dengenin gerekli olduğunu ifade etmektedir. Denge durumu sağlandığında devletler birbirlerine saldırmayacak ve mevcut durumu korumaya çalışacaklardır. Diğer bir yandan, herhangi bir devletin ölçülebilir maddi güç imkânı diğer devletler karşısında dengeyi bozacak şekilde artarsa, diğer devletler ya kendi imkânlarıyla ya da işbirliği yaparak söz konusu devleti dengelemeye çalışacaklardır. Bu çerçevede, güçler dengesi kavramı, sürdürülebilir barış ve düzenin inşa edilmesi için devletlerin birbirlerinin dış politika davranışlarını etkileme kapasitelerini dikkate almaktadır (Oğuzlu, 2019, s.1).

Devletlerin üzerinde onları denetleyecek ve aralarında barış ve düzen oluşturulacak üst bir otorite yoktur. Uluslararası sistemde, ülkeler üzerinde yaptırım gücü olan bir yapının olmaması, bir güvensizlik ortamı oluşturarak devletlerin sürekli bir savunma refleksi içinde ittifak arayışlarına girmesine neden olacaktır (Ragghianti, 2007, s.8). Devletler devamlı surette birbirlerinin niyetlerinden şüphe duymaktadır. Çünkü insan doğası, özünde bencil ve kötüdür (Oğuzlu, 2019, s.1). Böyle bir düzende devletler kendi güvenliklerini kendileri sağlamak zorunda kalmaktadır. Hayatta kalmak bütün diğer ulusal çıkarları sağlamanın en temel ön şartı olduğuna göre devletler ya sahip oldukları güç kapasitesini korumaya ya da diğer devletlerden daha güçlü olmaya çalışmaktadırlar. Realistlere göre uluslararası sistemin anarşik yapısı doğal olarak

devletlerarasında bir güçler dengesi ortaya çıkaracaktır (Mearsheimer, 2005, s.140). “Güç dengesi” kavramı, uluslararası ilişkilerin kökenlerinin anlaşılması için önemlidir. Nietzsche’ye göre, güç dengesinin bozulması, yeniden denge oluşturma arayışı ve tekrar güç dengesinin kurulma süreci, siyasi tarihin döngüsünü oluşturmaktadır (Ateş & Yüksel, 2019, s.90).

Tuchidides’in tarih incelemeleri, güç dengesi kavramının kapsamlı olarak ele alındığı en eski kaynaklar arasında değerlendirilmektedir. Tuchidides’in Yunancadan Latinceye çevrilmesi, Rönesans döneminde önemli etkilere neden olmuştur. Rönesans İtalya’sını domine eden kent devletleri yapısıyla, Antik Yunan kent devletleri dönemi arasında birçok benzer nokta bulunmaktadır. Rönesans İtalya’sının kent devletlerini güç dengesi kavramı merkezinde yorumlayan düşünür ise Machiavelli olmuştur (Ateş & Yüksel, 2019, s.90). Morgenthau (1970), savaşların ortaya çıkışında ve sonlanmasında güçler dengesi kavramının önemini vurgulamıştır.

Sistemdeki belirsizlik ve güvensizlik durumu devletleri sürekli bir ittifak sağlama yoluna itmiştir. Tarih boyunca bu durum hep böyle devam etmiştir. Uluslararası siyasetin tarihsel sürecine bakıldığında çok farklı güçler dengesi uygulamaları görülmüştür (Kaufman, Little & Wohlforth, 2007). Tarihçi Tuchidides, Antik Yunan’da Peloponezya Savaşlarının Atina ile Sparta şehir devletleri arasındaki dengenin bozulması sonucunda ortaya çıktığını anlatmıştır. Atina’nın gücünün artmasıyla bozulan denge Spartalı yöneticileri endişeye düşürmüş ve onlarda eski dengenin kurulması amacıyla Atina aleyhine bir ittifak kurmaya çalışmışlardır (Oğuzlu, 2019, s.3). 1648 yılında yapılan Westphalia Barışı ile devletler mezhepsel ayrışmaları bir kenara bırakmış, ulusal çıkarlarını ön planda tutarak dış politikada bu şekilde hareket etmeye başlamışlardır. Tarih süresi boyunca herhangi bir devlet güçlenmek için çeşitli yollar denemiş, fakat diğer egemen devletler tarafından dengelenmiştir (Akdağ, 2019).

Daha sonra 19.yy başlarında Napolyon’un liderliğindeki Fransa, Avrupa’da o ana kadar geçerli olan dengeyi tek taraflı olarak bozunca, kıtanın devletleri güçlerini birleştirip Napolyon’u dengelemeye çalışmışlardır (Oğuzlu, 2019, s.3). 1871 yılından sonra Almanya uluslararası sistemde hegemon bir güç olmaya çalışmış fakat bu duruma diğer devletler engel olup Almanya’yı dengelemeye çalışmışlardır. Bu durumun sonunda yaşanan anlaşmazlıklara bağlı olarak 1.Dünya Savaşı ortaya çıkmıştır. 1.Dünya Savaşı sonunda Almanya mağlup olmuş ve tazminat ödemeye mahkum edilmiştir. Devam eden süreçte dünya bir ekonomik buhran döneminden geçmiştir. Bu dönemin sonunda Avrupa’da dengeler değişmiş ve sağ görüşlü partiler iktidara gelmiştir.

Almanya, Hitler önderliğinde, sistemde egemen güç olmaya çalışmış ve bu durumun sonunda sistemde var olan başka devletler tarafından tekrar dengeleme yoluna gidilmiştir (Aydın, 2019, s.9). Devam eden süreçte 2.Dünya Savaşı yaşanmıştır. SSCB ve ABD bu savaşın galibi olarak uluslararası sisteme yön verecek süper güç konumuna ulaşmışlardır. 1945-1990 arasındaki dönemde sistem iki kutuplu bir yapıya dönüşmüştür.

Kenneth Waltz (1979), uluslararası sistemin yapısını şu şekilde değerlendirmiştir: Waltz, sistemdeki iki kutuplu yapıların güçler dengesi için istikrarlı ve ideal yapılar olduğunu savunmaktadır. Hegemon devlet olmak isteyen aktörlerin sayısı arttıkça bu durum sistemde çatışmaya ve dengesizliğe sebep olacaktır. Waltz, iki kutuplu yapıların ideal olmasının nedeni olarak, iki devletin birbirini daha kolay gözlemleyebileceği ve böylece olası bir çatışma durumuna engel olunabileceğini öne sürmüştür. Nietzsche, Yunan kent devletleri zamanında o güçlü dönemin sona ermesini çok kutuplu yapının oluşmasından kaynaklandığını söylemektedir. Çok aktörlü bir sistemde devletler sürekli olarak birbirine saldırıp birbirlerini ortadan kaldırmak için uğraşmaktadırlar (Nietzsche, 1968). Çok kutuplu bir yapı başlarda denge sağlamış olsada, zaman içerisinde tehdit algılamasının fazla olmasından dolayı sistemde devletler sürekli olarak birbirlerine engel olmaya çalışacaklardır. Bu durum çatışma ve savaş olasılığını arttırmaktadır.

Mearsheimer (1990), Avrupa'nın 109 yıllık tarihini değerlendirdiğinde, birtakım istatistiksel verilerde bulunmuştur. Uluslararası sistemde savaşların, %2,2'sinin iki kutuplu yapılarda, %18,3'nün çok kutuplu yapılarda, %79,5'nin ise güçlerin dengesiz bir şekilde dağıldığı çok kutuplu yapılarda meydana geldiğini analiz etmiştir. Mearsheimer, bu perspektifle Avrupa ve Kuzey Doğu Asya'nın durumunu tespit ettiğinde orta vadede büyük bir dengesizlik ve muhtemel bir çatışma durumu olabileceğini değerlendirmektedir (Mearsheimer, 1990). Mearsheimer, 1990 yılında yazdığı "Geleceğe Dönüş" adını verdiği makalesinde, İkinci Dünya Savaşı'nın bittiği 1945 döneminden itibaren uluslararası sistemin yapısının dengeli ve barışçıl bir şekilde sürmesinin sebebini iki farklı neden ile açıklamaktadır (Bieler, 2016, s.7). İlk neden, iki kutup arasında ekonomik ve askeri güç eşit şekilde dağılmıştır. 1945 yılından 1990 yılına kadar sistem ABD ve Sovyetler Birliği olmak üzere iki kutuba ayrılmıştır. İki devlet muhtemel bir savaş olması halinde birbirlerine üstün gelemeyeceklerine dair eşit bir askeri güç seviyesine erişmişlerdir (Bieler, 2016, s.7). Mearsheimer ikinci neden olarak ise, iki kutupta dağılan eşit güç dengelerinin getirdiği istikrarı işaret etmektedir.

Bu durumun uluslararası ilişkilerde mevcut yansıması 1962 yılında yaşanan Küba Füze Krizi ile gerçekleşmiştir. Her iki tarafta yaşanan bu olay neticesinde muhtemel yaşanacak olan bir dünya savaşından çekinmişlerdir (Mearsheimer, 2001).

ABD ve Sovyetler Birliği sürekli birbirlerini dengelemeye çalışmış, diğer devletlerde NATO ve Varşova Paktı çevresinde yerlerini almış ve taraf devletler olmuşlardır. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ABD, Yeni Dünya Düzeninde süper güç olarak ortaya çıkmış ve sistem tek kutuplu bir yapıya doğru evrilmiştir. ABD, Soğuk Savaş'ın sona ermesi sonucunda uluslararası sistemde tek hakim süper güç konumuna ulaşmıştır. Böylece uluslararası yapı içerisinde askeri ve ekonomik olarak bir numaralı güç olmuş, siyasi olarak ise uluslararası meselelerde etkin rol oynayan bir aktör haline gelmiştir.

11 Eylül 2001 saldırısından sonra ABD'de dış politikada “neo-con” olarak adlandırılan, enerji ve silah endüstrisi çevreleriyle karşılıklı ilişkilere sahip bir kadro etkin olmuştur. Bu kadro, ABD'nin tek kutuplu dünya amacına, geleneksel müttefiklerinin arzularını dikkate almadan, tek taraflı bir dış politika ile özellikle asker gücüne dayanarak ulaşabileceğine inanmıştır. Nitekim Afganistan ve Irak savaşları, ABD'nin arzuladığı rakipsiz ve tüm dünyada kabul gören, adeta bir “imparatorluk” düzeni kurma yönünde beklediği liderlik sonucunu yaratmamıştır. Tek kutuplu dünya olasılığı yerini çok kutuplu ya da kutupsuz bir dünyada “güçler dengesi” ortamına bırakmıştır (Yıldızoğlu, 2019). Finansal krizi izleyen durgunluk döneminde, Rusya'nın geleneksel nüfuz alanlarını yeniden kazanmak için yaptığı girişimler ile Çin'in ekonomik, teknolojik hatta kültürel bir güç merkezi olarak yükselmeye başlaması, “güçler dengesi” ortamının ana bileşenlerini ortaya çıkarmıştır. Özellikle Japonya artan Çin etkisine karşılık 2012 ve 2013 yılları arasında eski düşman olarak nitelendirilen Güney Kore ve Filipinler ile askeri anlaşmalar yapmış ve ABD'ye olan bağıını pekiştirmiştir (Goldstein & Pevehouse, 2010, s.96). Özellikle Çin, gerek gelişmekte olan ülkelere uygun koşullarda dağıttığı ve karşılığında önemli imtiyazlar aldığı kredilerle gerekse Asya'dan Avrupa'ya uzanan Bir Kuşak Bir Yol projesiyle jeopolitik coğrafyada bir ittifaklar zinciri oluşturmaya başlamıştır (Yıldızoğlu, 2019).

Günümüzde uluslararası ortam her geçen gün çok kutuplu bir karakter kazanmakta ve güçler dengesi politikaları üzerinden uluslararası sistemde düzen ve istikrar arayışları artmaktadır. Bu çerçevede, BRICS ve Şangay İşbirliği Örgütü gibi kurumsal mekanizmalar üzerinden Çin ve Rusya başta olmak üzere bazı yükselen güçlerin, uzun yıllardır uluslararası sistemin başat aktörleri olan batılı güçleri

dengeleme çabalarını hızlandırdıkları görülmektedir. Bunu takiben Çin'in artmakta olan maddi güç imkânlarını kendisi açısından tehdit olarak tanımlayan ABD'nin Çin'i dengelemeye çalıştığına şahit olunmaktadır. Japonya, Hindistan, Güney Kore ve Avustralya gibi geleneksel müttefiklerini Çin karşısında ortak bir blok oluşturmaya çağıran ABD, öncelikle Çin'in Doğu ve Güneydoğu Asya'da hegemon bir güç olmasını önlemeye çalışmaktadır (Allison, 2017).

Çin'in güçler dengesinde ABD'yi dengeleyebilme olasılığı oldukça yüksek görülmektedir. Bu olasılıktan dolayı ABD, özellikle Trump yönetimi ile birlikte Ticaret Savaşları adı altında bir dizi yaptırım uygulamaya koymuştur. Çin ile karşılıklı ekonomik ve ticaret ilişkileri son zamanlarda oldukça istikrarsız bir görüntü vermektedir. ABD'nin amacı ekonomisini daha da büyütürken yerli ekonomiyi teşvik etmektir. Bu dönem uluslararası güç dengeleri noktasında bir yenilenme amacı sağlamıştır (Öztuna, 2019).

Heribert Weiland (2011), Çin ekonomisinin giderek daha fazla güçleneceğini ve ilerleyen süreçlerde dünyanın en büyük ekonomisi haline geleceği düşüncesini savunmuştur. Uluslararası Para Fonu (UPF)'nin 2010 yılında yapmış olduğu açıklama ile dünya ekonomisi %4,8 seviyesinde bir büyüme kaydetmiştir. ABD'nin ekonomisi dünya ekonomisinin gerisinde seyretmiş ve %3,3'lük bir büyüme oranı yakalamıştır. Nitekim, o yıllarda ABD'nin içinde bulunduğu iki önemli savaş yaşanmıştır. Irak ve Afganistan savaşları için ABD ekonomisi yaklaşık 3 trilyon dolar \$ harcama yapmıştır. Bu durum Amerikan ekonomisi için iyi sonuçlar vermemekle birlikte birçok borçlanmaya sebep olmuştur. 2008 ekonomik krizi, ABD ekonomisi başta olmak üzere birçok devleti etkilemiştir (Konicz, 2010). Yaşanan bu kriz, Çin'i diğer ülkeler kadar etkilememiş ve Çin 2010 yılında % 10,5 seviyesinde oldukça önemli bir büyüme göstermiştir. Bu duruma bağlı olarak dış borcunu asgari seviyede tutabilmeyi başarmıştır (IMF, 2010). Çalışmamızda bahsedilen bu göstergeler, ABD ve Çin arasında, 2.Dünya Savaşı sonrasında olduğu gibi iki kutuplu bir uluslararası yapının olduğuna dair tespitler sunmaktadır (Kissenger, 2012).

2.4. Çin'in Yükselişi ve Küresel Sistem Üzerindeki Etkisi

2.4.1. Mao Zedong Öncesi Dönem

Bir tarihsel ekonomi çalışmasına göre miladi takvimin başlangıcından 1800'lerin ortalarına kadar dünyanın en büyük birinci ve ikinci ekonomi konumları Çin ve

Hindistan arasında paylaşılmıştır (Çetiner & Sever, 2019, s.334). 1820 yılında Çin, dünya ekonomisinin %35'ini oluşturmuş ve toplam payları %20 civarında olan Batı Avrupa ülkelerinin çok önünde dünyanın en büyük ekonomisi konumunda bulunmuştur. ABD ise bu tarihte dünya ekonomisinde önemli bir paya sahip olmamıştır (Angus, 2001). Bu noktadan bakılırsa eğer Çin'in günümüz dünyasının en büyük ekonomisi haline gelmesi bir geri dönüş olarak değerlendirilebilir.

Çin o dönemde ekonomisi kadar teknolojisi ile de gelişmiş bir ülke konumunda olmuştur. Barutu ve pusulayı Çinliler'in bulduğu bilinmektedir. Kağıt, Çin'de 1.yüzyılda kullanılırken, Avrupa'da 10.yüzyılda kullanılmaya başlanmıştır. Çinliler, 7.yüzyılda matbaada basılmış kağıt para kullanmışlardır. Avrupa'da ise ilk kullanım çok sonra 17.yüzyılda gerçekleşmiştir. Çin'in 12.yüzyıldaki çelik üretimi, sanayi devrimi dönemine girmiş olan 18.yüzyıl İngiltere'sinin iki katı düzeyinde olmuştur. Çin kullandığı tarım teknikleri, gemi yapımı ve çok bölmeli kanal yapımı ile teknoloji alanında birçok ülkenin önüne geçmiştir (Özmen & Buluş, 2017, s.11).

Tüccarların önemli bir bölümünü İngilizler oluşturmuştur. Çin'den çok sayıda çay, porselen, ipek almışlar ama endüstri devriminin sağladığı avantajlara karşın tekstil ürünlerini Çin'e satmakta başarılı olamamışlardır. Bu durum İngiltere ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Bu problem sonunda afyon ile çözülmüştür. O dönemde Hindistan İngiltere'nin sömürgesi konumunda bulunmuş ve yasa dışı yollar ile Hindistan'dan Çin'e afyon getirilmiştir (Oktay, 2017, s.39). Afyonun, sosyal düzen ve sağlık için faydalı olmadığını düşünen Çin, bu duruma karşı çıkmış ve İngiltere ile arasında 1839 yılında 1.Afyon Savaşları başlamıştır. Çin büyük bir yenilgiye uğramış emperyalist devletler ile Çin arasında yaşanan sıkıntılar savaşa dönüşmüş ve Çin yüksek savaş tazminatları ödemek durumunda kalmıştır. Bu yüzden Hong Kong İngiltere'ye, Makao Portekiz'e, Tayvan ise Japonya'ya bırakılmıştır (Oktay, 2017, s.40).

Yabancı ülkeler karşısında alınan yenilgiler Çin'in 2.000 yıllık "dünyanın merkezi" olma arzusunu sarsmıştır. Bu yaşanan olaylar sonucunda 1911 yılında Çin İmparatorluğu sona ermiş ve Çin Cumhuriyeti kurulmuştur. Çin'de daha sonra ülkede bölgesel, silahlı güçler ortaya çıkmaya başlamıştır. Ülkede başkenti kim ele geçirirse onun hükümet olduğu, savaşanların kaynak sağlamak için isyan, katliam ve ağır vergilere başvurduğu bir iç savaş dönemi başlamıştır (Oktay, 2017, s.41).

Çin Komünist Partisi (ÇKP) ve Guomindang (Ulusal Parti) bu ortamda 1920 yıllarında ortaya çıkan iki hareket olmuştur. 1927 yılında Ulusal Parti, Çin Komünist Parti üyelerine karşı Shanghai'de bir katliam gerçekleştirmiştir. Japonya'nın 1937'de

Çin'i işgal hareketine girişmesi üzerine, Çin Komünist Partisi ve Ulusal Parti işgalciye karşı yeniden iş birliği yapmış olsa da, bu durum kısa sürmüştü ve üç tarafta birbiri ile savaşılmaya başlamıştır (Oktay, 2017, s.42). İç savaş boyunca partinin kurucularından olan Mao Zedong kendisini göstererek partinin lideri konumuna gelmiştir. Üçlü savaşta Japonya, ülkenin Beijing ve Shanghai dahil olmak üzere sanayi ve ticaret merkezlerini içeren doğu bölgelerini ele geçirmiş, Ulusal Parti yönetimi ise ülkenin iç kesimlerine doğru çekilmiştir. Japonya'nın 2.Dünya Savaşı'ndan yenilerek çıkması ile mücadele tekrar iki parti arasında iç savaşa dönüşmüştür (Fairbank & Goldman, 2006). Bu savaşta Çin Komünist Partisi Sovyetler Birliği tarafından, Ulusal Parti ise ABD tarafından desteklenmiştir. ÇKP, 4 yıl süren bu savaşın sonunda kazanan taraf olmuştur. Ulusal parti güçleri ABD desteği ile Tayvan Adası'na çekilip orada 1912'de kurulan Çin Cumhuriyeti'nin devamı olduklarını savundukları bir yönetim kurarken, merkezde Mao Zedong 1 Ekim 1949'da Tiananmen Meydanı'nda, "Çin Halk Cumhuriyeti"nin kuruluşunu ilan etmiştir (Fairbank & Goldman, 2006).

2.4.2. Mao Zedong Dönemi

Çinlilerce "utanç yüzyılı" olarak adlandırılan, 1840'lerden başlayarak yaklaşık 100 yılı aşkın bir süre boyunca devam eden savaş ve yenilgi hali Çin'i ekonomik olarak çok fazla yıpratmış ve geride kalan bir ülke konumuna sokmuştur. Çin 1950'lere geldiğinde dünya ekonomisinin yaklaşık olarak yirmide birini oluşturmaktadır (Maddison, 2007).

1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilan ederek, ülkenin yapısını ve sistemini kendi ideolojisine göre şekillendiren Mao ve Komünist Parti, Çin'in geçmişteki yönetim ve ekonomi modellerine reform uygulamaya başlamıştır. Hedeflenen ekonomik kalkınma hamleleri sonucunda Çin Halk Cumhuriyeti tarihinde ilk defa Mao dönemiyle merkeziyetçi ve planlı ekonomi politikasını hayata geçirmiştir. Daha sonraki dönemde ise Deng yönetimiyle dışa açılım temelli "Çin Modeli Sosyalist Piyasa Ekonomisi" reformu uygulanmıştır (Çakıroğlu, 2006, s.3).

Çin'in kuruluşundan günümüze kadar olan süreç içerisinde ülke yönetiminde söz sahibi olan liderler Çin'i demokratik, güçlü ve zengin bir ülke yapmak için çalışmışlardır. Çin Devlet Başkanlarına göre sanayileşmek, üretmek ve endüstrileşmek bu durumun tek yöntemi olmaktadır. Böylelikle iş gücü konusunda endüstrileşmeye yönelik Çin, tarımı iyileştirerek yaratıcılığı yükseltmeyi amaçlamıştır (Brunner &

Gökdere, 1969, s.310). İç politikasında düzensizlikler ve sorunlar yaşayan Çin'in kurucusu Mao Zedong, ülkenin temelini yükseltmeye çalışmış ve Sovyetler Birliği'nin ekonomi politikalarını örnek almıştır. Böylelikle planlı ekonomi modeline geçilmiştir (Çalık, 2011, s.186).

Mao Dönemi'nde Çin Halk Cumhuriyeti'nin giriştiği ekonomik ve siyasi hamleleri Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi, Yüz Çiçek Dönemi, İleriye Doğru Büyük Kalkınma Dönemi, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Dönemi-Kültür Devrimi, Dördüncü ve Beşinci Kalkınma Dönemleri olarak ayrı ayrı ele alınmıştır. Çalışmanın bu bölümünde ekonominin farklı bölümlere ayırıp incelenmesinin asıl sebebi; uygulanan politikaların dönemlere göre değişiklik gözlemlenmesidir. Mao zamanında, kapalı bir ekonomi modeli mevcut iken, Deng döneminde ise daha çok uygulanan reform hareketlerinin etkisi görülmüş ve buna bağlı olarak dışa açık bir pazarın, serbest piyasa yapısının, ticaret ve yabancı yatırımların olduğu bir döneme geçilmiştir (Çalık, 2011, s.186).

2.4.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi

1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nin ilan edilmesiyle başa gelen Mao Zedong, Sovyetler Birliği'nin uygulamış olduğu planlamayı örnek alarak, ülkenin gelişmesini sağlamaya çalışmıştır. Bu zaman dilimi içerisinde birçok ülke Sovyet tarzı planlı ekonomiyi tartışmış ve Sovyetlerin uygulamış olduğu yöntemden etkilenmiştir. Bu nedenle Çin, 1953 yılında ilk beş yıllık kalkınma planını geçerli kılmıştır. Uygulan bu plan süresince Çin, Sovyetler Birliği'nden birçok alanda destek görmüştür. Özellikle planın hazırlanışı ve yürürlüğe konması sırasında Sovyetler'in teknik desteği oldukça fazla olmuştur. Mimari ve spor eğitiminden, endüstri mühendisliğine, bilimsel araştırma ve eğitim kurumlarına kadar hemen hemen her alan Sovyetler Birliği'nin yöntemiyle, eğitimiyle yeniden biçimlendirilmiştir. Bir-iki yıllık süreler için 6000 Sovyet danışman Çin'e gönderilmiştir.

Uygulanan bu plan temel olarak sanayileşmeyi ve sanayiye dayalı iktisadi büyümeyi amaçlamıştır. Bu dönemde yapılan uygulamalar sonucunda yüksek oranlı büyüme ve sanayileşme hedefleri büyük oranda gerçekleştirilmiştir. (Aktaş, 2019, s.51). Ağır sanayi birimlerinde (çimento, madencilik, demir-çelik) gelişme sağlanmış, Sovyetler Birliği ile iş birliğinin getirisi olarak “Doğu Bloğu” ülkelerle ticaret artmış ve ülke alt yapısı tekrardan inşa edilmiştir. Ayrıca ekonomide devletin etkisi artmaya

başlamış, tarımla uğraşan insanlar ise kooperatiflere üye olmuşlardır. Bu gelişmelerin sonucunda 1954-1956 yılları arasında kırsal kesimdeki çiftçilerin neredeyse tamamına yakını (%98) kooperatiflere katılmıştır. Benzer bir durumda şehirlerde yaşanmıştır. 1956 yılında özel işletmeler “kamu-özel ortaklığına” dönüştürülmüştür (Özsoylu, 2006, s.574).

2.4.2.2. Yüz Çiçek Dönemi

Yüz Çiçek Dönemi ikinci beş yıllık kalkınma planından önce faaliyete geçirilmiştir. 1956 ve 1962 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır (Çalık, 2011, s.187). Mao bu dönemde fikirlerin tartışılmasını istemiş ve daha özgürlükçü bir ortamın oluşmasını sağlamıştır. Ülkedeki kanaat önderlerinin, öğretmenlerin ve aydınların ülkenin sorunları hakkında konuşmasını ve eleştiri yapmasını istemiştir. (Sander, 1966, s.277). Bu durumun savundukları komünist düşüncüyü zayıflatmayacağını tam tersine güçlendireceğini iddia etmiştir.

Mao, komünist düşüncenin bu dönemde benimseneceğini düşünsede bu durum beklenen şekilde gerçekleşmemiştir. Düşüncelerini özgürce dile getirme serbestliğine sahip olan aydınlar ilk başlarda ülke sorunlarına pek fazla karışmasalarda, ilerleyen süreçlerde mevcut düzene ve kurallara karşı çıkmışlardır (Sander, 1966, s.278). Bu girişimin yararlı ve doğru olmadığı düşünülmüştür. Kendisine ve partisine yönelik ciddi bir suçlama ile karşı karşıya kalan Mao, eleştiri yapan belli başlı kimseleri hapis ile cezalandırmış, birçok kimsenin işine son vermiş ve bazılarını ise sürgün etmiştir (Çalık, 2011, s.188).

2.4.2.3. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Dönemi Büyük İleri Atılım

Yüz Çiçek Döneminde ortaya çıkan özgürlükçü ortamın yok olmaya başladığı dönem, “İleriye Doğru Büyük Hamle-İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi”nin başlangıcına denk gelmektedir (Çalık, 2011, s.188). İlk başlarda tarıma yönelik bir ekonomik sisteme sahip olan Çin, endüstrileşmeye ve sanayileşmeye başlayarak üretim sağlamıştır. Halk için oluşturulan komünler¹, toplumculuğa geçiş için oluşturulan ilk girişimlerdir. O dönem ülkede birçok doğal afet yaşanmış ve buna bağlı olarak

¹Kapalı toplum demektir. Bir grup insanın kendi içerisinde dışa açılmadan, ortaklaşa üretip tüketmesi anlamına gelmektedir.

ekonomik gelişim azalan bir seyir izlemiştir. Burada ekonominin başlıca gereği olarak tarım ön plana çıkmıştır (Brunner, 1969, s.315).

Mao bu dönemde sanayileşme isteğinden vazgeçmemiş, tarım uygulamalarının yanında demir ve çelik ocaklarının bulunmasını istemiştir. O dönem sanayileşmek ve ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için oldukça fazla kaynak harcanmıştır. Bu sebeple, İleriye Doğru Büyük Hamle girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Aralıklı dönemlerde üretimde artış gözlemlenmiş olsa bile, 1959 yılında yaşanan kuraklık üretim gücünü oldukça etkilemiştir (Çalık, 2011, s.188). Kuraklığa bağlı olarak ülkede ciddi bir açlık yaşanmış ve birçok insan bu dönemde yaşamını yitirmiştir. Bu yaşanan olay Mao ve yönetiminin itibarını ve gücünü zedelemiştir. Ülkede genç kesimde bir umutsuzluk ortaya çıkmıştır. Kapatılan pazar yerleri tekrardan faaliyete geçmiştir (Çalık, 2011, s.190). 1962 ve 1968 yılları arasındaki süreç iyileşme dönemi olarak değerlendirilmiştir. Bu dönemin bu şekilde değerlendirilmesinin asıl sebebi açlığın azalması ve sanayinin gelişmesidir (Brunner, 1969, s.316).

2.4.2.4. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Dönemi Kültür Devrimi

Çin Halk Cumhuriyeti tarihinde on yıllık kaos olarak nitelendirilen dönem Kültür Devrimi'dir (Sander, 1966, s.137). Kültür Devrimi'nde asıl amaç, halkı kapitalizmden uzaklaştırarak daha çok komünizm inancını güçlendirmektir. Geçmişte yaşanan çoğu şeyin unutturulmaya çalışıldığı, ülkedeki kanaat önderleri ve düşünürlerin siyasi baskı altında tutulduğu, bazı eyaletlerde ise insanlık suçlarının işlendiği, Kızıl Muhafızlarca tarihe ait kitap, tablo vb. unsurların ise yakıldığı bir dönem olarak tarihe geçmiştir (Esherick, Pickowicz & Andrew, 2006, s.96-120).

Bu dönemin sloganı ise “Dört eskiyi; eski düşüncüyü, eski kültürü, eski adetleri, eski alışkanlıkları yok etme” olmuştur. 1957-1960 yılları arasında yaşanan gelişmeler Mao'nun gücünü kaybetmesine sebep olmuştur. Bu devrim ile Mao ülkedeki gençlerin desteği ile bu kötü gidişatı durdurmak, eski konumunu yeniden kazanmak istemiştir. Mao, burjuvazinin eğitimde ve kültür alanında hakim olmak istediğini ve gençlerin buna engel olması gerektiğini düşünmüştür. Bu sebeple bir hareket başlatmış, çoğunluğunu lise ve üniversite öğrencilerinin oluşturduğu gruplar okullarda eylemler yapmış, halkı sokağa dökmeye başlamıştır.

Mao'nun isteği doğrultusunda çıkartılan, Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin 1966 yılındaki “Büyük Proleter Kültür Devrimi” genelgesiyle hareket

resmi nitelik kazanmış, hareketin hedefi parti, devlet, silahlı kuvvetler, kültürel kurumlara sızmış burjuva ögelerle mücadele etmek olarak belirlenmiştir (Oktay, 2017, s.51-52). Nitekim, Kızıl Muhafızlar arasında bir alt-üst ilişkisi ve liderlik durumu olmamasından kaynaklı olarak Çin'in bazı bölgelerinde çatışma durumu yaşanmış ve devam eden süre içerisinde bu durum bir iç savaşa sebep olmuştur. Mao, bu yaşanan olaylara engel olmaya çalışmış ve Kızıl Muhafızlar'ı Çin Komünist Partisi etrafında yeniden toplamıştır (Oktay, 2017, s.53).

Mao'nun çağrısına rağmen Kültür Devrimi'nin yankıları sokak çatışmalarıyla devam etmiştir. Toplumsal asayişin sağlama amacıyla kendi eliyle kurduğu Kızıl Muhafızlar komitelerini orduya bağlayarak Yerel Devrimci Komiteler oluşturmuştur. Fakat orduda ileri gelen isimler toplumsal isyanın bastırılması karşılığında yönetimde söz hakkı ve devrim sırasında tasfiye edilenlerden bir kısmının göreve iadelerini talep etmiştir. Bu karşılıklı anlaşmayla beraber çoğu öğrencilerden oluşan sayıları 12 ila 18 milyon arasında olan Kızıl Muhafızlar kırsal alanlara sürgün edilmiştir. 1968 yılında tekrar silahlanarak Mao'ya karşı direnen Kızıl Muhafızlar, 1969 yılının Nisan ayında kesin bir mağlubiyet yaşamış ve Kültür Devrimi süreci de bununla beraber noktalanmıştır. Toplumsal krizin bastırılması siyasal krizin sürmesini engelleyememiş bürokrasi kesimindeki mücadeleler yaklaşık 7 sene daha sürmüştür (Oktay, 2017, s.53).

Üçüncü beş yıllık kalkınma ise, Çin'in olası bir savaş durumunda yeterli iktisadi kaynağa sahip olmasını amaçlamıştır. Bu plan bazında gayri safi sanayi %21,1 ve tarım üretim oranı %2,2 olarak beklenenin üzerinde gerçekleşmiştir. Bu dönemde ekonominin 1967'de %5,7, 1968 yılında ise %4,1 oranında küçüldüğü, 1969'da %16,9, 1970'de ise %19,4 civarında büyüdüğü gözlenmiştir. Bu dönemin ilk yıllarındaki ekonomik daralmanın sebebi Kültür Devrimi'nin yıkıcı etkisi iken, son iki yıldaki büyümenin ana sebebi ülke içi, siyasi ve toplumsal istikrarın yeniden tesis edilmesi olarak ele alınabilir (Aktaş, 2019, s.54).

2.4.2.5. Dördüncü ve Beşinci Kalkınma Dönemi

1971 ve 1977 arası dönem dördüncü beş yıllık kalkınma planı dönemi, 1977-1980 arası dönem ise beşinci beş yıllık kalkınma planı dönemi olarak değerlendirilmiştir. Dördüncü kalkınma döneminde ekonomik büyüme dalgalı bir eğilim göstermiştir. Bu dönem içerisinde 28 Temmuz 1976'da Tagshan'da gerçekleşen deprem sebebiyle yaşanan hasar ekonomik göstergelere olumsuz olarak yansımıştır

(Carayannis, 1976). 1978’de Mao’nun ölümüyle beraber daha önce uygulanan ekonomik ve siyasi politikalar üzerinde köklü değişikliklere gidildiği için beşinci beş yıllık kalkınma planı döneminde Mao’nun etkisi asgari düzeyde kalmıştır (Aktaş, 2019, s.56).

Yıllar	GSYİH Endeksi	GSYİH cari fiyatlar milyar yuan	Kişi başı GSYİH yuan	Yıllık reel büyüme oran
1952	100	67,9	119	
1953	115,6	82,4	142	15,06
1954	120,5	85,9	144	4,20
1955	128,6	91	150	6,80
1956	147,9	102,8	165	15,00
1957	155,5	106,8	168	5,10
1958	188,6	130,7	200	21,30
1959	205,2	143,9	216	8,80
1960	204,6	145,7	218	-0,30
1961	148,7	122	185	-27,30
1962	140,4	114,9	173	-5,60
1963	154,7	123,3	181	10,20
1964	183	145,4	208	18,30
1965	214,2	171,6	240	17,00
1966	237,1	186,8	254	10,70
1967	223,6	177,4	235	-5,70
1968	214,4	172,3	222	-4,10
1969	250,6	193,8	243	16,90
1970	299,3	225,3	275	19,40
1971	320,2	242,6	288	7,00
1972	332,4	251,8	292	3,80
1973	358,6	272,1	309	7,90
1974	366,9	279	310	2,30
1975	398,8	299,7	327	8,70
1976	392,4	294,4	316	-1,60
1977	422,2	320,2	339	7,60

Şekil 1. Mao Dönemi GSYİH ve reel büyüme oranları

Kaynak: <http://www.chinability.com/GDP.htm>

Yukarıda ki tabloda Mao dönemi GSYİH ve reel büyüme oranları gösterilmiştir. 1960 ve 1962 yılları arasında reel büyüme oranlarının oldukça düşük olduğu gözlenmiştir. Ekonominin özellikle 1967 ve 1968 yıllarında sırasıyla %5.7 ve %4.1 oranlarında küçüldüğü, ardından 1969 ve 1970 yıllarında sırasıyla %16.9 ve %19.4 oranlarında büyüdüğü gözlenmiştir. 1967-1968 yıllarındaki düşüş Kültür Devrimi ile

birlikte gelen iç karışıklık ve çatışma ortamıyla birlikte değerlendirilmiştir. İç çatışma durumu, 1968 yılının son dönemlerine doğru bir azalma eğilimi göstermiştir. İç huzurun yeniden tesis edilmesi ile birlikte üretim sektöründe yükselmeler gözlemlenmiştir (Çalık, 2011, s.193).

Bu dönemde eğitim, bilim ve teknoloji alanında yaşanan aksaklıklar giderilememiştir. (Örneğin üniversitelerin uzun süreli kapalı olması). Eylemlere katılan öğrencilerin köylülerden öğrenmek üzere köylere gönderilmesi nedeniyle belli yaş grubunun eğitim düzeyi düşük kalmıştır. İki yüz bine yakın birey itibarını kaybetmiştir. Ölüm sayısında ciddi artış yaşanmıştır (Üngör, 2009, s.31). Ekonomik kalkınma adına yapılan girişimlerinin kapsamının ileri boyutlarda genişletilmesi ve ekonomik yapının karmaşık bir hale bürünmesi sonucunda ekonomik sistemin eksiklikleri ortaya çıkmıştır. Çin'de Dışişleri Bakanlığı başta olmak üzere birçok kurumun işleyişinde sorunlar yaşanmıştır (Sandıklı, 2009, s.42; Oktay, 2017, s.54).

2.4.3. Deng Xiaoping Dönemi

2.4.3.1. Dışa Açılım ve Reform

Mao Zedong 9 Eylül 1976 yılında hayatını kaybetmiştir. Mao öldükten sonra siyasi iç karışıklık dönemi başlamıştır. Bu iç karışıklık döneminden kazanan taraf olarak çıkan Deng Xiaoping ülkenin başına geçmiştir. Deng yönetimiyle birlikte Çin ekonomisinde yeni bir dönem başlamıştır. Deng, Mao döneminin dışa kapalı ekonomik yapısını terk edip, dışa açık piyasa ekonomisine doğru yönelmeye başlamıştır (Çalık, 2011, s.9). Çin'in yükselme dönemi, 1978 yılında Deng Xiaoping tarafından uygulanmaya başlanan dışa açılma ve reform yöntemi ile başlamıştır. Çin, 1978 yılından günümüze kadar olan süre içerisinde her yıl yaklaşık olarak %9 seviyesinde bir gelişme göstermiştir (Aysan, 2013, s.3) denilebilir. Deng Xiaoping, Sovyet tarzı iktisadi politikalarından vazgeçerek iktisadi gelişme üzerine yoğunlaşmaya başlamıştır.

Ülkede köklü reformlara yol açan gelişmeleri kısaca maddeleyecek olursak: (Gökdemir & Mor, 2006, s.55)

- Kültür Devrimi'nin toplumsal desteği yitirmesi,
- Planlı ekonomi modelinin ekonomik buhran ve kıtlıklara çözüm üretememesi,
- Diğer Asya devletlerinin (Tayvan, Hong Kong, Singapur, Güney Kore) serbest piyasa ekonomisiyle pozitif veriler elde etmesi.

Günümüzde Çin, küresel GSYH'ye en fazla katkı sağlayan ülkelerden biri konumunda bulunmaktadır. Çin'in 2017 yılında toplam ithalat ve ihracat oranı 4,1 trilyon dolar seviyesine ulaşmıştır. 1978 yılındaki rakamlar ile kıyaslandığı zaman şuanki oran 783 kat fazla olmaktadır (Şimşek, 2016, s.10). Deng Xiaoping, Çin'i güçlendirmek adına birçok adım atmıştır. 1978 ve 1979 yılları arasında Japonya, Singapur, Malezya, Tayland ve ABD'ye gezi düzenlemiştir. Bu gezi süresi boyunca Deng, ülkenin kalkınmasına katkı sağlamak amacıyla; gezi düzenlediği ülkelerde ki bilim ve teknoloji merkezlerini, fabrikaları ve üniversiteleri ziyaret etmiştir. Bu ziyaret süresince gözlem yapmış ve ülkesine katkı sağlayacağını düşündüğü veriler toplamıştır. Bu geziler neticesinde Deng Xiaoping, yapmış olduğu analizleride göz önünde bulundurarak, "Dört Modernleşme" başlığı ile; bilim, sanayi, teknoloji ve askeri alanda birçok yeniliğe olanak sağlamıştır (Çalık, 2011, s.9). Çin Milli Kongresi, Şubat 1978'de, 1985 yılına kadar gerçekleştirilecek "Dört Modernizasyon Programı"nı kabul etmiştir. Programın maliyeti Çin'in dışa açılmasını sağlayarak yabancı sermaye aramasına yöneltmiştir. 1978 yılından bu yana yaşanan akılcı ve kendi şartlarına özgü olumlu adımlar Çin gibi bir ülkenin ekonomik büyümesini olumlu yönde dönüştürmüştür (Çalık, 2011, s.10).

İlk olarak kırsal kesimde başlayan reform hareketleri, "ücreti üretime bağlayan sözleşmeli aile sorumluluk sistemi" ile hem merkezîyetçi hem de birey odaklı yönetim modelini bir arada bulunduran uygulamaları yürürlüğe koymuştur. Taşranın sanayi iklimi uzmanlaşma, ticarileşme ve sosyalleşme ile yeniden düzenlenerek kırsal işletmelerin önü açılmıştır (Karluk, 2001, s.267). Kırsal kesimde başlatılan tarım reformu diğer iktisadi sektörlere de olumlu yansyarak ekonomik sistemin yeniden yapılandırılması amacıyla uygun zemin hazırlamıştır. 1984 yılının Ekim ayında Çin Komünist Partisi, 12.Merkez Komitesi Toplantısını gerçekleştirmiş ve ekonomik sistemin yeniden yapılandırılması hususunda hemfikir kalarak, kentsel reform süreci başlatmıştır (Gruver, 2016, s.8).

Stalinist sistemdeki mülkiyet yapısı değiştirilerek, piyasa ekonomisi sistemine geçiş amacıyla fiyat reformu uygulamaya koyulmuştur. Bu köklü değişiklikleri makro iktisadi yönetimdeki aksaklıkları gidermek ve ekonomik etkinliği sağlama gayesiyle getirilen planlama, kamu maliyesi ve bankacılık sistemleri üzerindeki reformlar izlemiştir (Gruver, 2016, s.9).

Buna yönelik olarak merkezi planlama kısıtlanarak serbest piyasanın etkinliği için uygulama alanları açılmıştır. Serbest piyasa ekonomisinin önünün açılmasıyla

birlikte dış ticaretin yapılandırılması ve mevcut uluslararası sisteme uyum sağlaması adına da önemli reformlar yapılmış; ihracatı teşvik edici devlete ek maliyet olan sübvansiyonlar ve dış ticareti olumsuz etkileyen yüksek oranlı ithalat vergileri kaldırılmıştır (Aktaş, 2019, s.69). Zorunlu ithalat ve ihracat planlaması uygulaması da kaldırılarak ticari kota ve lisans gereklilikleri asgari seviyeye indirilmiştir. Buna ek olarak, sosyalist piyasada mevcut olan gelir dağılımında adaleti tesis edici bir dizi yenilikler getirilmiştir. Bu köklü reformlar neticesinde Deng Xiaoping, arzuladığı sosyalist piyasa ekonomisi sistemini gerçekleştirmeye yönelik büyük adımlar atmıştır (Aktaş, 2019, s.70).

Deng Xiaoping 'in yaklaşık 15 senelik yönetimi boyunca giriştiği bir dizi ekonomik reform, 1993 yılı mart ayında gerçekleştirilen 8. Ulusal Halk Kongresi'nce kabul edilen anayasa değişikliği ile siyasal güvence altına alınmıştır. Aynı yılın Kasım ayında gerçekleştirilen Çin Komünist Partisi 14. Merkez Komitesi toplantısında “Çin'in Çin tarzı sosyalist piyasa ekonomisi, temel sosyalist sistem ile yakından bağlantılıdır”, söylemiyle karara varılmıştır (Sandıklı, 2009, s.43). Bu kararlar beraber Çin'in iktisadi reformuna yönelik genel şema ve eylem planı belirlenmiştir. Buna göre:

- Kamuya ait şirketler anonim şirket formuna dönüştürülecek.
- Finansal sistemin küresel finansal sisteme uyum sağlamasına yönelik reformlar tamamlanacak
- Mali yapısal reformlar sürdürülecek
- Dış ticaret ve yabancı yatırımların önü açılacaktır.

1978-1996 arası dönemde iktisadi kalkınma hamleleri ve reformlarla beraber dışa açılım ve aşamalı olarak piyasa ekonomisine geçiş süreci başlamıştır. 1985-1991 arası dönemde ise devlet iktisadi teşebbüslerinin modernizasyonu odak noktası olurken; kırsaldaki iktisadi faaliyetler ve “imalata dayalı” ekonomik büyüme gerçekleştirilmiştir (Aktaş, 2019, s.70). Deng döneminde, her iktisadi bölge ve sektör için ayrı ayrı planlamalar yapılmış ve uygulanmıştır. Dış yatırım ve dış ticaretin önemsendiği bu dönemde “mal ve hizmet piyasası” içinde belirlenmiş bazı ürünler üzerinde “ikili fiyatlandırma sistemi” oluşturulmuş, “fiyat katılığı” son bularak küresel piyasaya adapte olma hedefiyle hareket edilmiştir. Ayrıca devlet iktisadi teşebbüslerinin anonim şirketlere dönmesi sürecinde gerekli finansmanı sağlamak ve serbest piyasa

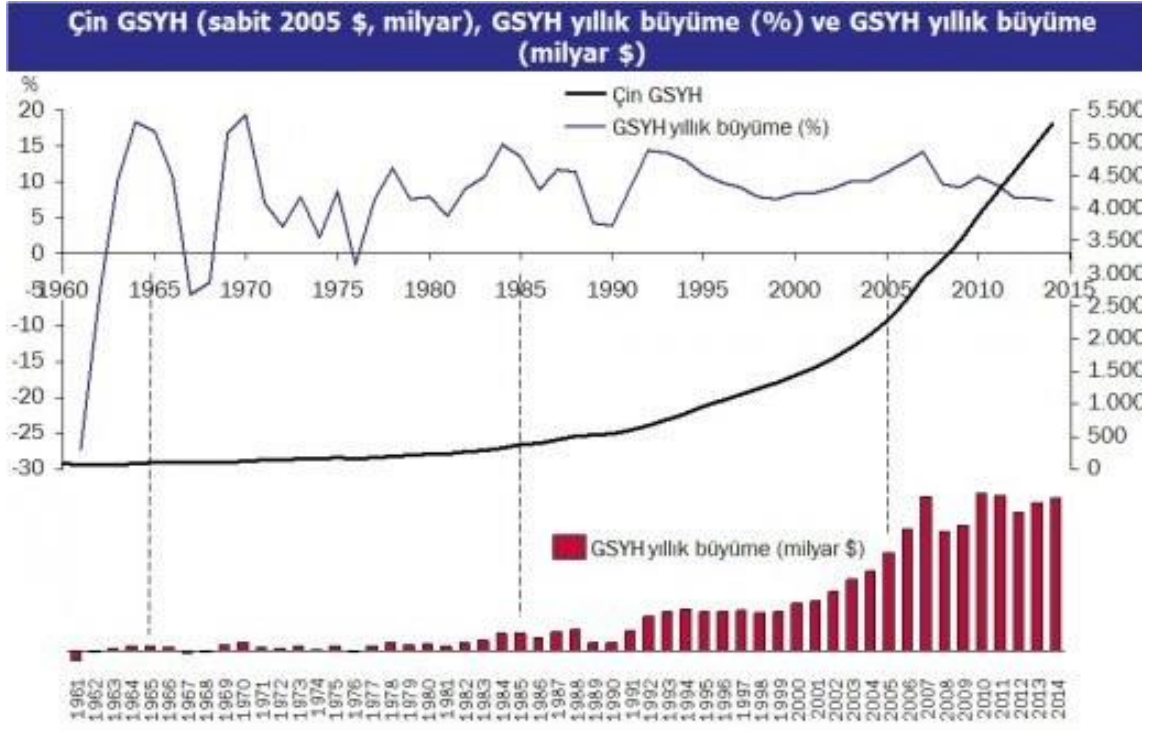
ekonomisinin “artı değerini” vergiye tabi tutmak kaydıyla “bankacılık sistemi” yeniden düzenlenmiştir. Bu gelişmelerin çıktısı olarak 1995 yılında Çin’in “dünya üretimindeki payı” iki kat artarak %10,9 seviyesine çıkmıştır (Aktaş, 2019, s.70).

Deng, Mao döneminden farklı olarak sınıf çatışması kavramı üzerinden değil, ekonomik canlanma üzerinden politika yürütmüştür. İktisadi sektörlerin modernleşmesinin yanı sıra bilim ve teknoloji alanında da atılımlara girişmiştir. Siyasi açıdan ise sosyalizmi, farklı bir perspektiften bakarak ideolojinin temel amacının sınıf mücadelesi ve eşitlikten ziyade iktisadi kalkınma, toplumsal refah gibi kavramlarla yorumlamıştır (Özsoylu, 2006).

Yaklaşık kırk yıldır devam eden liberalleşme sonucunda bugün Çin’de insanlar daha refah içinde yaşamaktadır. Çin’in büyüyen dış ticaret hacmi, sürekli gelişen ülkeler için, ihracat oranlarını arttırarak, uluslararası ticarete rekabet ortamının doğmasına sebep olmuştur. Sanayi mallarının kullanımına doğru bir yönelme durumu gözlemlenmiştir. Mevcut büyüme oranlarının sürdürülebilir olup olmadığına bağlı olarak 2025 yılına kadar Çin’de yoksulluğun ortadan kalkacağı düşünülmektedir (Aysan, 2013).

2.4.3.2. Dışa Açılım ve Reformun Sonuçları

Mao Zedong sonrası Çin ekonomisi incelendiğinde, sosyalist piyasa ekonomisine yönelik girişimler sonucunda Çin, küresel sisteme adapte olmuş ve bunun sonucunda iktisadi ve politik dönüşümler yaşadığı gözlenmiştir. Aşağıda görülen grafikte Çin’in yıllara göre büyüme oranları gösterilmiştir. Mao döneminde büyüme oranlarının kısmen olumlu olduğu, fakat dışa kapalı bir ekonominin, politik ve toplumsal birtakım sorunlardan dolayı dalgalanmalı bir şekilde devam ettiği gözlenmiştir. Deng Xiaoping döneminde, Mao dönemine oranla daha fazla büyüme gözlenmiştir. Bu durumun en önemli sebebi dışa açılma ve reform hareketleri olmuştur. Deng Xiaoping’in 1997’de hayatını kaybetmesi ile ülke genelinde kısa süreli yaşanan sıkıntının olumsuz etkisi ve 1994 sonrasında yaşanan ekonomik daralma nedeniyle 1995-1999 dönemi büyüme oranı düşmüştür.

Şekil 2. Çin'in yıllara göre büyüme oranı

Kaynak: Dünya Bankası, 2015.

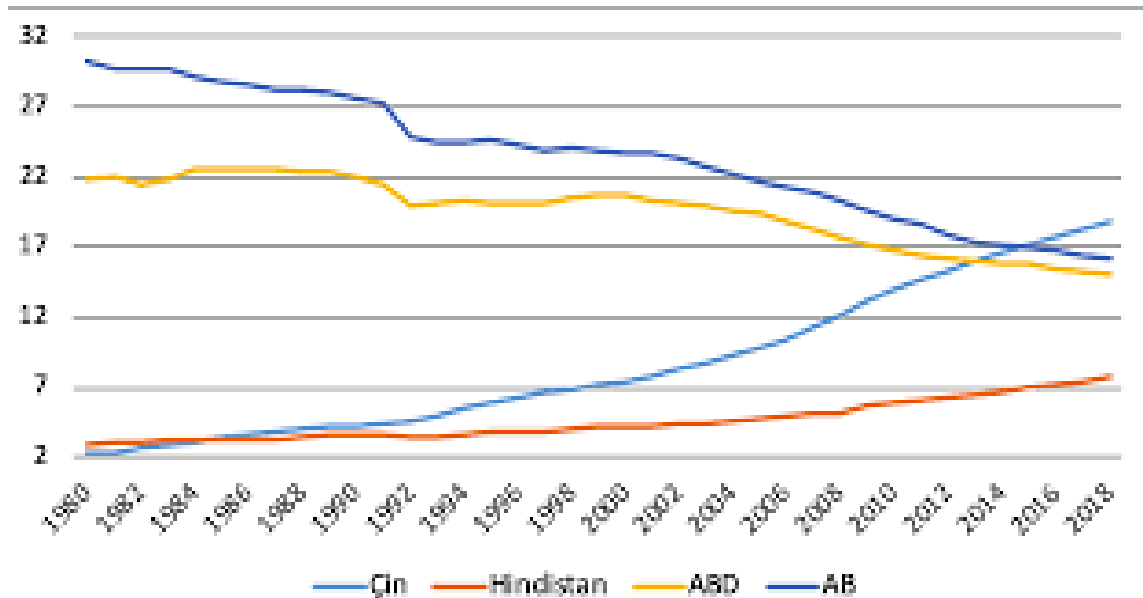
2020 yılında Çin artık bir tarım ülkesi olmamakla birlikte, ekonomik büyümesinin etkisiyle tam anlamıyla bir sanayi ülkesi olmuştur (Deniz, 2014, s.197). 2020 yılına kadar olan süre içerisinde sanayileşmenin yüksek seviyeye ulaşması beklenmektedir. Zaman içerisinde, Çin'in üç ana sektörü arasındaki istatistiksel verilerde büyük farkların olduğu ortaya çıkmıştır. 1950 ve 2002 yılları arasında Çin'de tarım oranı yüzde 45.4'ten 14.5'e azalmış; sanayi oranı yüzde 34.4'ten 51.8'e yükselmiş; hizmet sektörü ise yüzde 20.2'den 33.7'ye kadar yükselmiştir (Oktay, 2017, s.200).

2.4.3.2.1. Dış Ticaret

Dış ticaret göstergeleri, bir ülke ekonomisinin uluslararası ekonomiye bağlantısını ortaya koyan verilerden biri olmaktadır. Yaklaşık 20 senelik dışa kapalı ve sınırlı dış ticaret uygulamalarının ardından Deng dönemiyle beraber özellikle 1970 sonrasında dış ticaret rakamlarındaki artışı belirgin bir şekilde görülmektedir (Aktaş, 2019, s.61). 1952 yılından reform sürecinin başladığı 1978 yılına kadar olan dış ticaret verileri değerlendirildiğinde, 26 yıllık süreç içerisinde toplam dış ticaretin 10 kat arttığı söylenebilir. 1978 yılından 2004 yılına kadar olan ikinci 26 yıla bakıldığında ise toplam

dış ticaretin 56 kat arttığı görülmüştür. 2008 yılı verileri ile ise Çin 1.4 trilyon dolar ihracat, 1.2 trilyon dolar ithalat gerçekleştirmiştir (Çalık, 2011, s.195). Çin'in toplam dış ticareti 2019 yılında hafif bir düşüş göstermiş, ancak ihracatı, ABD Doları cinsinden hesaplandığında, 2018 yılına göre yüzde 0,5 büyümüştür. ABD Doları cinsinden hesaplandığında 2019 yılında ithalat verileri %2,8 azalma göstermiştir. Çin, 2019 yılında 421,51 milyar dolar değerinde ticaret fazlası gerçekleştirmiştir (Oktay, 2017, s.325). Çin'in 2013 yılı itibariyle ihracat hacmi 2,2 trilyon dolar olmuştur. Çin ekonomik olarak 2019 yılında dünyanın en fazla ihracat yapan ülkesi konumuna ulaşmıştır Birleşmiş Milletler (2013) verilerine göre Çin'in GSYH'sı, Dünya GSYH'nın yüzde 12'sini; ihracatı da dünyada yapılan toplam ihracatın yüzde 12'sini oluşturmuştur (Oktay, 2017, s.14).

Toplam dış ticaret açısından bakıldığında ise Çin, 2013 yılında ABD'yi geçerek dünyanın en çok dış ticaret gerçekleştiren ülkesi konumunda bulunmaktadır (Dilek & Gür, 2020, s.7). 2001 yılında ABD, dünya ülkelerinden 147'sinin dış ticaretinde Çin'den büyük bir paya sahip olmuş, ülkelerin 28'nin dış ticaretinde ise Çin, ABD'den daha büyük bir pay sahibi olmuştur. On yıl sonra 2011 yılında ise, Çin'in daha büyük bir paya sahip olduğu ülke sayısı 115'e çıkmış, ABD'nin ise 65'e düşmüştür (Dilek & Gür, 2020, s.8-9).

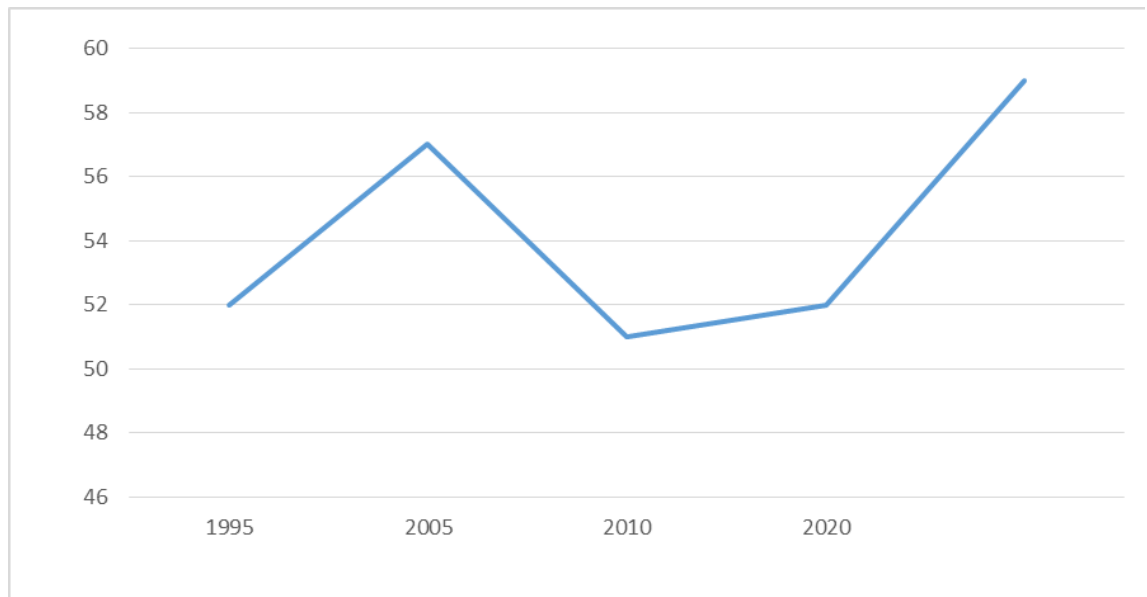

Şekil 3. Çin'in yıllara göre ithalat ve ihracat oranlarında dünya içinde ki göstergesi

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü, 2019.

Yukarıda gösterilen grafikte Deng dönemi ile uygulanan politikalar bakımından özellikle 1980’li yıllardan 2018 yılına kadar sürekli bir artış gözlemlenmiştir. Son ekonomik raporlara göre 2018 yılında Çin’in ihracatı 2,5 trilyon dolar, ithalatı ise 2,1 trilyon dolar olmuştur. Çin’in 1990 senesinde dünya ihracatındaki payı %1,2 iken, 2002 yılında ise bu oran %4,2’ye çıkmıştır (Dilek & Gür, 2020, s.10).

Heritage Foundation ve Wall Street Journal tarafınca hazırlanan “Ekonomik Özgürlük Endeksi” ise 2000 sonrası Çin’de dış ticaret özgürlüğünün yüksek seviyelerde olduğunu göstermektedir.

Şekil 4. Ekonomik özgürlük endeksi

Kaynak: Miras Vakfı ve Wall Street Journal, 2020.

Çin ekonomisi kısmen dalgalı bir ivme izlese de 1990’lardan günümüze açık ekonomiler sınıfında yer almaktadır. Skala giderek yüksek bir eğri göstermektedir.

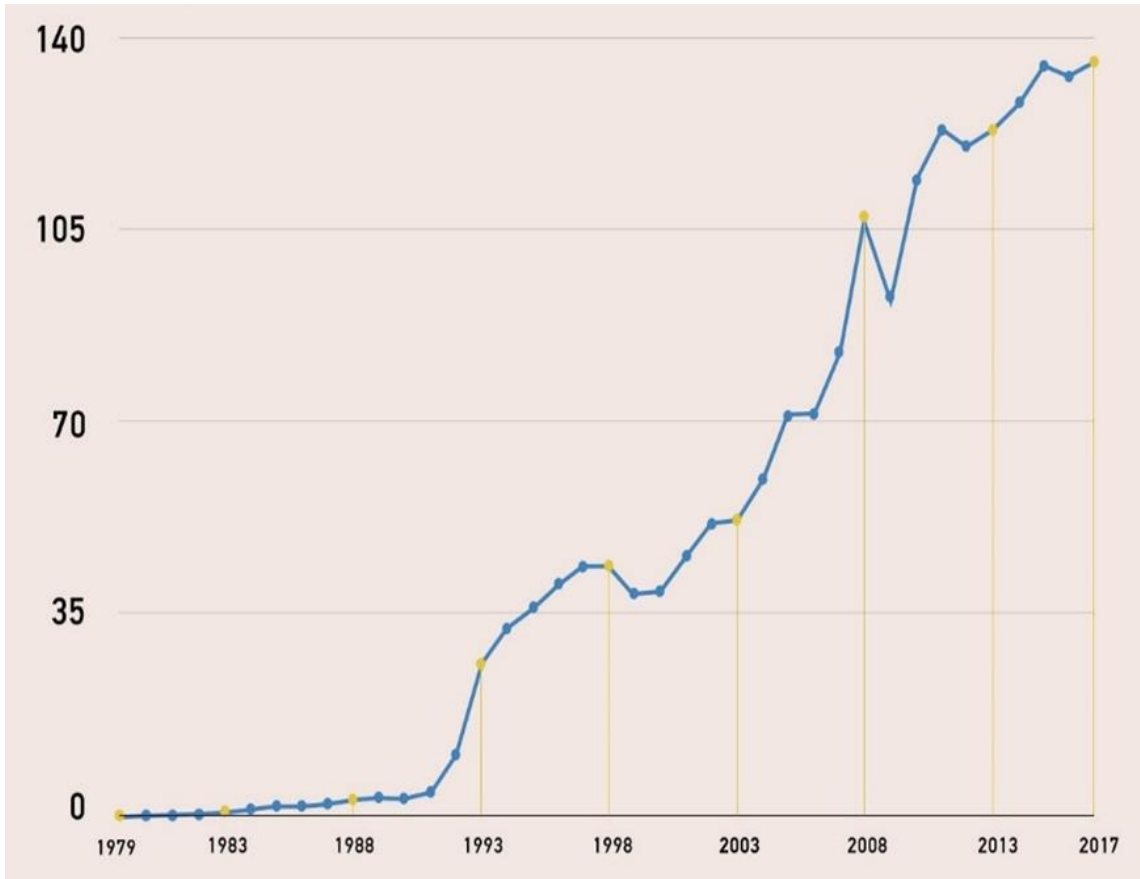
2.4.3.2.2. Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Dünyanın en çok doğrudan yatırım çeken ülkelerine baktığımızda Çin’i üst sıralarda görmemiz mümkündür. Çin’in ekonomik büyüme göstergelerinde ki bu başarısının büyük ölçüde doğrudan yabancı yatırımlara ve dış ticarete önem vermesinden kaynaklandığı söylenebilir. Dünya Bankası’nın düzenlediği verilere göre, Çin 2011 yılında, ülkeye yabancılar tarafından yapılan 280 milyar ABD doları tutarında doğrudan yatırım, uzun süredir bu konuda en üst seviyede bulunan ABD’yi geçerek

dünyanın en çok yabancı doğrudan yatırımı çeken ülkesi olmuştur (Oktay, 2017, s.356). Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı verilerine göre Çin, 128 milyar dolarlık yabancı yatırımla 2014 yılında ABD'yi geçerek dünyanın en çok doğrudan yabancı yatırımcı alan ülkesi konumuna ulaşmıştır (UNCTAD, 2015).

Çin Ticaret Bakanlığı verilerine göre, 2013 yılında Çin'e yapılan doğrudan yabancı yatırımların %80'i Asya ülkelerinden gelmiştir. Asya'da, %62'lik pay ile Hong Kong, %6'lık pay ile Japonya ve Singapur, %2,4 ile Güney Kore, yaklaşık %2 pay ile Tayvan takip etmiştir. Avrupa'nın payı yaklaşık olarak %6 olmuştur. Bunun %2 sini Almanya oluşturmıştır. ABD kaynaklı yatırımlar ise toplamın %2,4'ünü oluşturmaktadır. Başta %5'i aşan pay ile Virgin Adaları, ardından Cayman Adaları ve Samoa gibi vergi cenneti olarak nitelenen ülkeler ise toplam yatırımların yaklaşık olarak %10'na kaynaklık etmektedir (Dilber & Nur, 2017, s.16). 2018 yılında en fazla yatırım yapan ülke Hong Kong olmuştur. Daha sonra diğer Asya ülkeleri Singapur, Tayvan, Kore ve Japonya gelmiştir. Görüldüğü üzere Çin'e yapılan yabancı yatırımların büyük çoğunluğu diğer Asya ülkelerinden gelmektedir (Dilber & Nur, 2017, s.20).

Aşağıdaki grafikte gösterildiği üzere, Çin'in doğrudan yabancı yatırım rakamları 1992 yılıyla birlikte büyük bir artış göstermiştir. 1992 yılında Deng'in Guangzhou, Shenzhen, Zhuhai ve Şangay'a yaptığı güney gezisi doğrudan yabancı yatırımların artmasına sebep olmuştur. Bu gezide Deng, ekonomik reformlar ve dışa açılma uygulaması için halkın desteğini almıştır. Geziyle birlikte yabancı yatırımcıların Çin'e olan güveni ve desteği artmış, doğrudan yabancı yatırımlarda artış gözlemlenmiştir. 1992 yılında planlanan doğrudan yatırımlar yaklaşık olarak 5 katına çıkarak 12 milyar dolardan 58.1 milyar dolara çıkmıştır. 2008 yılında gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımlar 92.4 milyar dolar olmuştur (Çalık, 2011, s.197).

Şekil 5. Çin’ in yaptığı doğrudan yabancı yatırımlar

Kaynak: Çin Ticaret Bakanlığı, 2018.

Günümüzde Çin, en çok doğrudan yatırım yapan ülkelerden biri konumuna gelmiştir. Devam eden süreçte başka ülkelere yaptığı yatırımlar aldığı yatırımları aşan bir ülke olmuştur (Gedikli, 2011, s.106). Çin Ticaret Bakanlığı’nın açıklamasına göre; 2014 yılında Çin diğer ülkelere, Çin’e yapılandan daha fazla doğrudan yatırım yapmıştır. Açıklamaya göre, 2014 yılında Çin’e gelen yaklaşık 120 milyar dolarlık yatırıma karşılık, Çin’den diğer ülkelere, yaklaşık 140 milyar dolarlık doğrudan yatırım yapılmıştır (Wang & Gao, 2019, s.11).

Çin’in yabancı ülkelerdeki doğrudan yatırımları 2000 yılı öncesinde çok yüksek olmamıştır. Dünya Ticaret Örgütü’ne giriş koşulları çerçevesinde Çin kendi piyasasını yabancı yatırımlara açarken, dünya Çin’in yatırımlarına daha açık hale gelmemiştir. Bu olanağı değerlendirmek, aynı zamanda da hızlı ekonomik gelişme ile beraber artan enerji ve doğal kaynak bağımlılığını hafifletmek için hükümet 2000 yılında açıkladığı ‘‘Dışarıya Çıkış’’ politikası doğrultusunda dış yatırımlarla ilgili daha önce ki kısıtlayıcı yaklaşımını değiştirmiştir. Devlet kurumlarının bu politika çerçevesinde, şirketlerin yurtdışı yatırımları önündeki engelleri kaldırmaya, bu yatırımları kolaylaştırmaya ve

desteklemeye yönelik düzenlemeleri oluşturup uygulamaya koymasıyla 2005 yılında Çin şirketlerinin yurtdışında yatırım yapmalarının önü açılmıştır (Bloomberg, 2019).

2.4.4. Çin'in Dış İlişkileri (Küresel Güç)

Çin'in Mao sonrası dönemde iktisadi, siyasi ve toplumsal ilerlemesini değerlendirirken değinilmesi gereken en önemli etmenlerden birisi uluslararası sisteme adapte olmasıdır. Çin'in küresel sisteme entegrasyonunu ele alırken dış ticaret ve dış yatırım unsurlarının yanı sıra ülkenin uluslararası kurum ve kuruluşlarla olan ilişkilerini de değerlendirmemiz gerekmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin dahil olduğu siyasi ve ekonomik başlıca uluslararası kurum ve kuruluşlar ile olan ilişkilerine değinmek gerekmektedir, “Birleşmiş Milletler, Dünya Ticaret Örgütü, Uluslararası Para Fonu, Güneydoğu Asya Ülkeleri Örgütü, Asya-Pasifik Ekonomik İş birliği Forumu, Asya Kalkınma Bankası, Afrika Kalkınma Bankası, Karayipler Kalkınma Bankası, G-77, Latin Amerika Entegrasyon Birliği” gibi uluslararası örgütlerdeki etkinliğini arttırarak Çin, sisteme adapte olmakla birlikte önemli bir güç projeksiyonuna sahip olmuştur. Özellikle, Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliği uluslararası camiada büyük yankı uyandırmıştır (Aktaş, 2019, s.65).

Deng Döneminde, 1986 yılında ekonomik ve politik bir dizi reformun etkisiyle birlikte GATT Sekreteryasına başvuruda bulunulmuş, yaklaşık 15 yıl süren görüşmeler sonucunda Çin, 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmuştur. Çin'in 1978 sonrası dönemde serbest piyasa yapısına geçişinde Dünya Ticaret Örgütü'ne üyelik yolunda üstlendiği görevlerin de katkısı etkili olmuştur. Bu görevler kısaca: Çinli şirketlerle yabancı şirketler arasında ayrımcılık yapmama, örgüt üyelerine ayrımcılık yapmama, yerli girişimciyi koruma amaçlı fiyat kontrollerine başvurmama, bütün malların ithalat ve ihracatını yapma izninin ayrımcılık yapmaksızın tüm yerli şirketlere verilmesi, yabancı şirketlerin ticarî faaliyetlerinin kolaylaştırılması, ithal mallara gümrük vergisi dışında bir vergi, harç vb. uygulama yapılmaması gibi hususlar sayılabilmektedir (Aktaş, 2019, s.65-66).

Görüldüğü üzere Dünya Ticaret Örgütü'nün getirdiği görev ve sorumluluklar Çin'in dünya ekonomisine eklemlenmesine oldukça fazla katkı sağlamıştır. Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliğiyle yabancı şirketlerin bu ülkedeki faaliyetlerini daha güvenilir bir ortamda sürdürebildiklerini, yabancı şirketlere sağlanan bu güvenin de yabancı sermayenin ülkeye gelişini daha da desteklediği gözlenmiştir. Ekonomik iş

birliği ve yabancı yatırımcıların güvenle ülkeye sermaye getirip iş sahaları kurmaları, siyasi alanda da Çin'in etkin bir nüfuza sahip olmasını sağlamıştır (alık, 2011, s.204).

Çin, başta Asya lkeleri olmak üzere, dünya çapında ticaret ve yatırım bağlarını geliştirmek için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Tıpkı küresel, iktisadi ve politik kurumların ABD'nin yükselişinde önemli bir rol oynaması gibi Çin için de uluslararası sistemde güçlü etkileşimler kurmak, kurum ve kuruluşların karar alma süreçlerini etkilemek önem arz etmiştir. 2017 yılında Çin, 22 ortakla birlikte, AB'ye bağlı 10 ülkeyi de içeren serbest ticaret anlaşmaları imzalamıştır (Angus, 2001). 2017 yılında hasılası 15,6 trilyon dolar ve toplam nüfusu ise yaklaşık olarak 1 milyarı bulan Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) lkeleri, Avustralya, şili, Kosta Rika, Hong Kong, Makao, İzlanda, Yeni Zelanda, Pakistan, Peru, İsviçre, Avustralya ve Güney Kore ile Çin, bölgedeki iktisadi/politik yükselişini perçinlemek amacıyla bir dizi ticari, siyasi ve askeri anlaşma gerçekleştirmiştir (Aktaş, 2019, s.66).

Çin'in yükselmesinin ve bu alanda özellikle gelişmekte olan ülkelere rol model olmasının bir başka nedeni Ar-Ge faaliyetlerini sürekli olarak arttırmasıdır. Ar-Ge faaliyetleri hem nitelikli bir ekonomik kalkınmanın hem de sürdürülebilir büyümenin bir yöntemi olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle günümüzde gerek özel şirketler gerekse hükümetler Ar-Ge faaliyetlerine daha fazla önem vermektedir (Alagöz, 2004, s.16). Çin, Ar-Ge harcamalarının GSYH içerisindeki payını yüzde 0.56 düzeyinden yüzde 2.10 düzeyine çıkarmıştır. Çin, bu süreçte Ar-Ge ve inovasyon çalışmaları çerçevesinde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımına ve ürün kalitesi ile ürün standartlarının arttırılmasına büyük önem vermiştir. Bunun yanı sıra gerek Ar-Ge faaliyetinde bulunan firmalara gerekse Ar-Ge birimi bulunan firmalara sübvansiyonlar başta olmak üzere bir takım mali avantajlar sunmuştur (Erdil & Pamukçu, 2015).

1979'dan 2016 yılına kadar, Çin'in yıllık reel GSYH ortalaması %9,6 olmuştur. Bu durum, Çin'in her sekiz senede bir reel olarak ekonomisini iki kat büyüttüğünü göstermektedir. 2008 yılında meydana gelen küresel ekonomik krizin ardından uzun zaman sonra Çin ekonomisinin bir önceki yıla göre %6,8'e gerilediği grlmştir. Nitekim 2008'de uygulanan 586 milyar dolarlık sübvansiyon paketi ve teşvikler neticesinde 2008-2010 arasında ortalama büyüme %9,7 seviyesinde gerçekleşmeyi başarmıştır (Xinhuanet, 2009).

2008 küresel finansal kriz sonrası ABD başta olmak üzere Batılı birçok devletin aksine iktisadi gelişmesini devam ettiren Çin, uluslararası camiada "yeni süper güç" olarak algılanmaya başlamıştır. Aynı yıl olimpiyat oyunlarına ev sahipliği yapan Çin,

açılış seremonisinde dikkat çekici bir gösteri yaparak; süregelen tartışmaların alevlenmesine sebep olmuştur. ABD’li eski diplomat ve siyaset bilimci Henry Kissinger “Çin Mutsuz” ve “Çin Rüyası” adlı iki eserinde Çin’in yükselişte olduğunu ve önümüzdeki dönemde süper güç olacağını vurgulayarak; uluslararası sorunların çözümünde daha aktif rol oynaması gerektiğini, hatta gerekirse ABD ile karşı karşıya gelmeyi göze almasının bir zorunluluk olduğunu belirtmiştir (Aktaş, 2019, s.69).

Çin’in dış politikasını şekillendiren Dai Bingguo bir rapor yayınlarak, barışçıl yükseliş politikasının devam edeceğini belirtmiştir (Bingguo, 2010). Dönemin başkanları Xi Jinping ile Barack Obama “karşılıklı kazanç” anlayışı ile ilişkilerini yürütmüştür. 2016 yılında ABD Başkanlık seçimlerinden galip ayrılan Cumhuriyetçi aday Donald Trump ile birlikte iki ülke arasındaki çatışmasızlık ortamı yerini tırmandırma siyasetine bırakmaya başlamıştır. İki ülke arasında yaşanan sorunlar ve bunun sonucuna bağlı olarak ortaya çıkan gerginlik, ilişkilerin rekabet amaçlı gerçekleşeceğinin göstergesi olmaktadır.

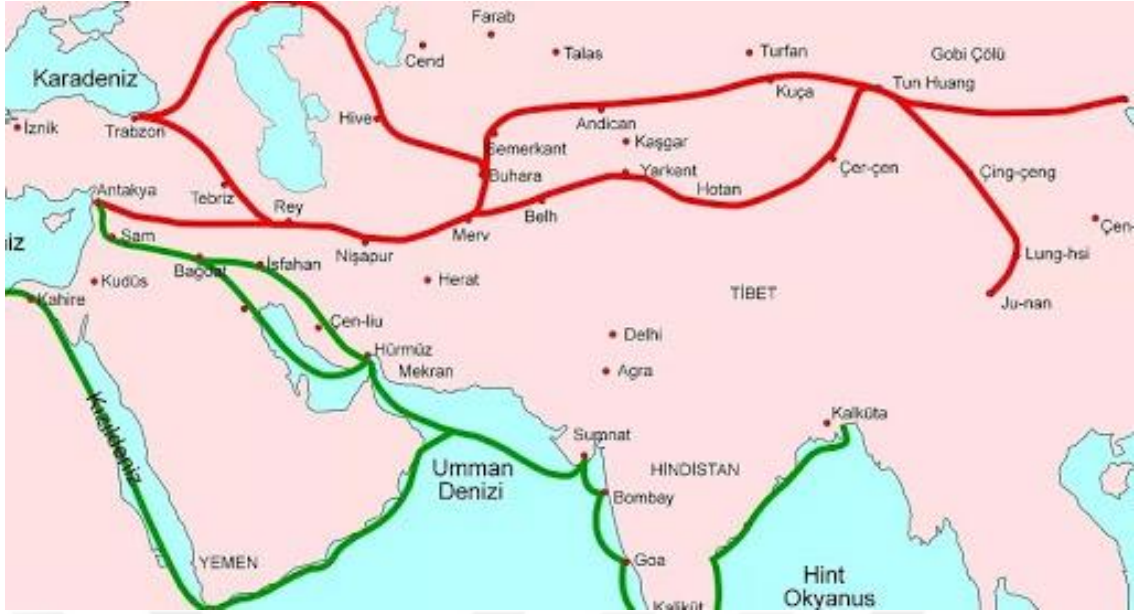
2017 yılındaki ilk seyahatlerinden birini Japonya’ya yapan, Rusya ile ikili ilişkileri güçlü tutma gayretinde olan ve özellikle yeni dönemde “Pasifik” üzerinde güç odağını artırma gayretinde olan Trump yönetimine karşın Çin hükümeti geri adım atma niyetinde olmadığını gerek güncel açıklamalarıyla gerekse araştırma konusunun temelini oluşturan Yeni İpek yolu projesiyle ortaya koymuştur.

2.5. Çin’i Süper Güç Yapabilecek Proje: Bir Kuşak Bir Yol

Bu bölümde Çin’in süper güç olabilmesinin en önemli faktörü olan Bir Kuşak Bir Yol Projesi’nin detaylı incelemesi yapılmıştır. İlk olarak tarihsel süreç izleme yöntemi uygulanarak, İpek Yolu’nun tarihsel ve alt yapısal önemi anlatılmıştır. Daha sonra 2008 yılından itibaren projenin değerlendirilmesi yapılmıştır.

2.5.1. İpek Yolu Projesinin Tarihi Geçmişi

İpek yolu, Çin’den başlayarak Anadolu ve Akdeniz aracılığı ile Avrupa’ya kadar uzanan dünyaca ünlü ticaret yoludur. Bölgenin coğrafi konumunu tanımlayacak olursak eğer; Çin’in Sincan özerk bölgesinden başlayarak, Taklamakan Çölü’nü, Asya bozkırlarını, Pamir Dağı üzerinden de İran’ı geçerek Akdeniz ve nihayetinde Avrupa’ya ulaşan; 8000 km.’den uzun, sert iklimli bir bölgeyi kapsamaktadır (Aktaş, 2019, s.85).

Harita 1. Tarihi ipek yolu güzergâhı

Kaynak: Anka Enstitüsü, 2018.

Bu yol, gerek iktisadi gerekse sosyo-kültürel alanda insanlık tarihinin en önemli yapı taşlarından biri olduğu, adını, önemli bir ticaret ürünü olan ipekten aldığı ve Asya ile Avrupa kıtası arasında yalnızca ticari malların taşındığı bir güzergâh olmuştur. Çinlilerce icat edilen döneminin en önemli ürünleri olan; ipek, parşömen kâğıdı, matbaa, barut, pusula, rüzgârgülü ve porselen vb. materyaller günümüz İslam coğrafyası üzerinden kara ve deniz taşımacılığıyla Avrupa'ya taşınarak; batı dünyasında Aydınlanma Çağı ve coğrafi keşiflerin başlamasında büyük rol oynamıştır (Ünver, 2010).

Tarihsel süreç içerisinde İpek Yolu güzergahı üzerinde siyasal ve askeri mücadelelerin yaşandığı görülmüştür. Türkler ve Çinliler bu mücadelenin önde gelen devletleri olarak tarih sahnesinde ortaya çıkmaktadır. Türkler ile Çinliler arasında İpek Yolu'na hakim olma mücadelesi uzun yıllar boyunca devam etmiş, her iki tarafında kazandığı ve kaybettiği dönemler olmuştur. İran sahasının İpek Yolu güzergahından gelen malları Bizanslı tüccarlar aracılığıyla taşımak istemesi Sasani ve Bizans savaşının ana sebebi olarak ortaya çıkmıştır (Yılmaz, 2020, s.78). Göktürk ve Sasaniler arasındaki mücadelenin temel sebepleri arasında Güney İpek Yolu üzerinde seyreden “ipek” ticareti olmuştur (Hausing, 1997, s.300; Uhlig, 2000, s.383). V. ve VI. yüzyıllarda Türkler, Çinliler, Sasaniler ve Bizans arasında devam eden ipek yoluna hakim olma savaşı VIII. yüzyılda Arapların da katılması ile başka bir boyut kazanmıştır (Kitapçı,

2005, s.148). 751 yılında Talas Savaşı ile Orta Asya'yı tanımaya başlayan Araplar; bölgenin iktisadi kalkınmasında büyük rol oynayan İpek Yolu'nun önemini fark etmiş ve bunun için de Türk yurtlarını işgal etmeye başlamışlardır (Duran & Işıktaş, 2017, s.586).

XVII. yy'da İngiltere ve Fransa uluslararası sistem üzerinde güçlerini arttırmaya başlamıştır. Sistemde hakimiyet alanını daha fazla geliştirebilmek için ticaret güzergahlarına hakim olmak istemiş ve bu doğrultuda politikalar geliştirmiştir. Bu mevcut hal, o dönemin güçlü devletleri olan İngiltere, Fransa, Osmanlı, İran ve Rusya arasında kutuplaşmanın ve ulusal çıkarların korunmasının sağlanmasına yönelik bir anlayış sergilenmesine sebep olmuştur. XVIII yüzyıl ise, önemli değişim ve dönüşümlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Osmanlı Devleti'nde o dönem iç problemlerin getirmiş olduğu huzursuzluklar Rusya'nın Kafkaslarda, İngiltere'nin ise Basra'da etkisini arttırmasına sebep olmuştur (Duran & Işıktaş, 2017, s.586).

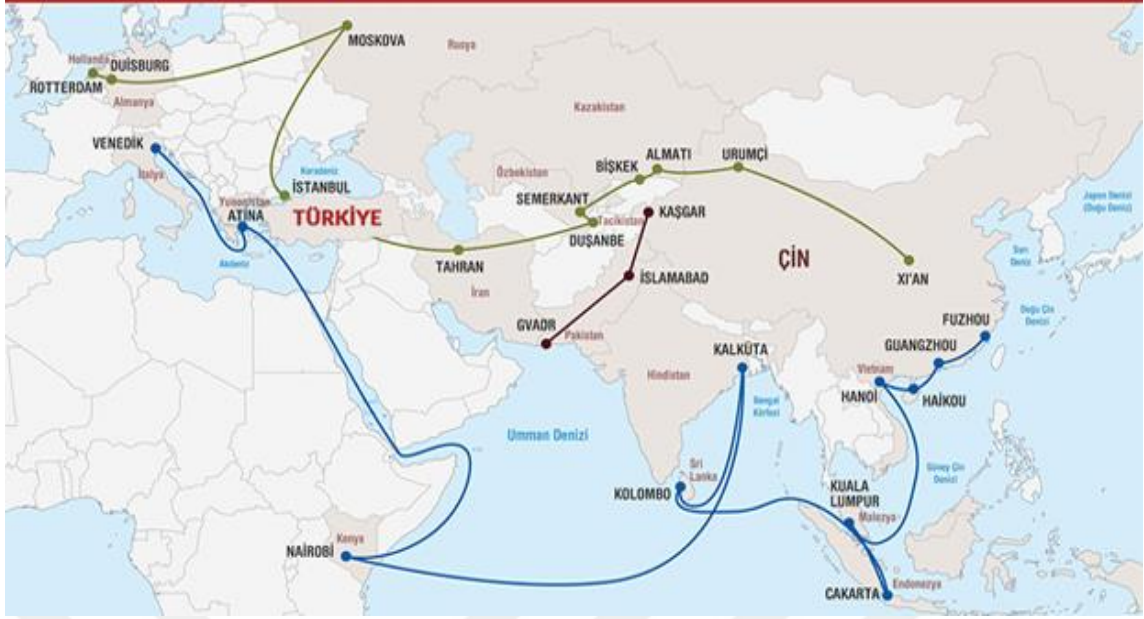
XIX. yüzyıl, milliyetçilik akımı ile dünya siyasal hayatında ve Sanayi İnkılabı ile de ekonomik yapılanmada kesin değişimlerin ve gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönem içerisinde Osmanlı Devleti iç sorunlar yaşamaya ve böylece gücünü kaybetme sürecine girmiştir. Bu sebeple tarihi ticaret yolları üzerindeki hakimiyetini hızla kaybetmeye başlamıştır. XIX. yüzyılın güçlü devleti olarak ortaya çıkan İngiltere ise, Hindistan'dan başlayarak Basra'ya kadar olan ticareti ve İpek Yolu hattını kontrol etmeye başlamıştır (Duran & Işıktaş, 2017, s.586). 1789 Fransız ihtilalinden sonra uluslararası sistem içerisinde söz sahibi olmak isteyen Fransa ise, İran ile yakınlaşma sürecine girmiş; ekonomik ayrıcalıklar elde ederek İran topraklarından geçen tarihi ticaret güzergahlarına hakim olma arzusunda olmuştur. Ruslar ise; Kafkaslardaki ticaret merkezlerinin ve yollarının hakimi olmuştur. Sonuç itibariyle uzun yıllar Türklerin hakimiyetinde olan bu ticaret yolu; bu yüzyıl içerisinde Rusların, İngilizlerin ve Fransızların hakimiyeti altına girmiştir. İpek Yolu'na hakim olma mücadelesi, uluslararası bir rekabet ortamının doğmasına sebep olmuştur (Duran & Işıktaş, 2017, s.587).

Çinliler, Türkler, Araplar, Bizans ve Sasani gibi tarihte güçlü imparatorluk kuran devletler bu yola sahip olabilmek için siyasal ve diplomatik girişimlerde bulunmuş hatta askeri mücadele içerisine girmekten korkmamışlardır. Bahsedilen bu durum Selçuklular, Harzemşahlar, Timur Devleti, Anadolu Selçukluları, Safeviler ve Osmanlı Devleti içinde geçerli olmuş, kendilerini bu mücadeleden ayrı düşünmemişlerdir. Özellikle Avrupalı devletlerin bu sürece dahil olmaları, İpek yolu üzerinde olumsuz

sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Avrupa'nın gelir kaynaklarının Müslüman Türk devletlerine geçmesini istemeyen batılı devletler farklı güzergahlar bulmaya çalışmışlardır. Bunun sonucu olarak ortaya çıkan coğrafi keşifler, dünya ticaret rotasının değişmesine sebep olmuştur. Söz konusu bu durum İpek Yolu güzergahının etkisini azaltsa da tarihteki vizyonunu silememiştir. XVIII. ve XIX. yüzyılda dünya siyasetinde yaşanan gelişmeler ve ittifaklar tekrardan bu yolun ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Duran & Işıktaş, 2017, s.3).

Coğrafi keşiflerle birlikte deniz ulaşımının ön plana çıkmasıyla ticari değerini kaybeden tarihi İpek Yolu, günümüzde “Yeni İpek Yolu” olarak tekrar önem kazanmıştır. Bu proje İpek Yolu Ekonomi Kuşağı ve 21.yy Deniz İpek Yolundan oluşmaktadır. İpek Yolu'nun ortaya çıkışında devletlerin siyasi beklentileri ve kendi çıkarlarını korumak için ekonomik olarak güçlenmek istemeleri oldukça etkili olmaktadır. 1990'larda Sovyet sonrası bağımsızlıklarını kazanan bölge ülkelerinin, bağımsız ticari ve siyasi faaliyetlere girişmesiyle küresel ve bölgesel güçlerin merceği yeniden İpekyolu'na yönelmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Kafkasya ve Orta Asya bölgesinde bağımsızlıklarını kazanan ülkeler ortaya çıkmıştır (Duran & Işıktaş, 2017, s.4).

Günümüzün küresel aktörleri ABD, Rusya ve Çin gibi ülkeler bu yolun yeniden canlandırılmasını kendi politikaları çerçevesinde desteklemişlerdir. ABD, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanan Kafkasya ve Orta Asya Türk Devletleri'nin enerji kaynaklarına yönelik politika geliştirmiştir. Bu alanları askeri bir üs gibi kullanmak istemiş, Rusya ve Çin'in Orta Asya Türk Devletleri üzerindeki etkinliğini azaltmayı amaçlayan yaklaşımlar sunmuştur. 1999 yılında İpek Yolu Stratejisi'ne dikkat çeken ABD, Asya Ekseni politikasıyla (Özdaşlı, 2015, s.589) Afganistan ve Pakistan yönetimleriyle yakın ilişki kurmuş ve Özbekistan'a asker yerleştirerek bu ülkelere karşı tampon bölgeler oluşturmuştur. Bununla birlikte son yıllarda ABD'nin politik eksenini yeniden Orta Doğu'ya kaydırmasıyla Asya'da beliren boşlukta Çin alan hâkimiyeti kazanmıştır. Çin, Afganistan, Pakistan ve sınır Türk ülkeleri ile ulaşım sayesinde ekonomik ilişkilerini geliştirmiş ve nüfuzunu arttırmıştır (Atlı, 2013).

Harita 2. Yeni İpek Yolu Projesinin güzergahları

Kaynak: Haber 7, 2019.

Bugün dünyanın önemli küresel devletlerinden biri olan Çin'in bu duruma gelmesinde özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra izlediği politikalar etkili olmuştur. ABD'nin, tek kutupluluk ve Asya politikasına karşı olan ve Rusya'nın yeni Türk Devletleri üzerindeki etkisini kırmayı hedefleyen Çin, küresel sistemde ekonomiye odaklanarak Orta Asya Türk Devletleri üzerindeki gücünü her geçen gün arttırmakta ve demiryolu ağırlıklı Bir Kuşak Bir Yol Projesi'ne önem vermektedir. (Atasoy, 2016, s.40) Bununla birlikte Çin'in Bir Kuşak Bir Yol Projesi'ne yönelmesinin birden fazla nedeni vardır:

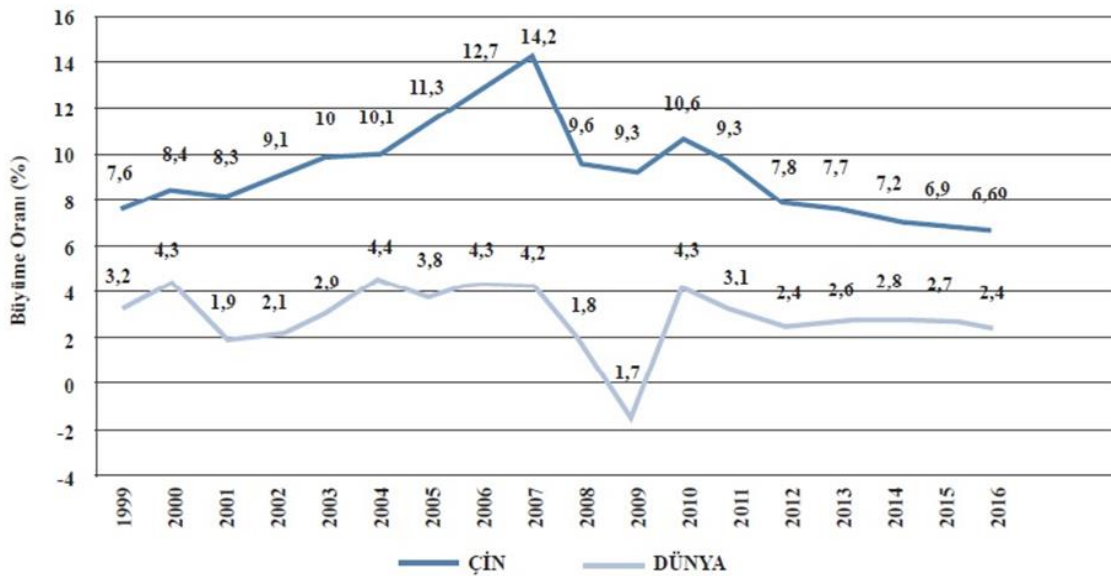
- ABD ve müttefikleri tarafından kuşatılma hissi,
- Batı ülkelerine ticari, kültürel, siyasi açıdan ulaşabilmek.
- Pazar ve hammadde ihtiyacını karşılamak.

Bu söylenen maddelere ek olarak; dünya nüfusunun yaklaşık altıda birini oluşturan ve büyüyen ekonomisinin sürdürülebilirliği için güvenli enerji kaynaklarına ihtiyaç duyan Çin için Orta Asya'daki enerji kaynaklarının çekicilik oluşturmaları nedenler arasında sayılmaktadır (Özdaşlı, 2015, s.582). Ayrıca 2014 yılında dış ticaret hacmi 4,5 trilyon olan Çin ticaretinin Avrupa'ya kaymış olması; Çin ile Avrupa arasında deniz ulaşımında yaşanan sorunlar ve limanların yetersizliği; Orta Asya'daki İpek Yolu üzerindeki ülkelerin denize kıyısı olmaması ve Çin'in Asya'da nüfuzunu artırma isteği ek olarak sayılmaktadır (Özdaşlı, 2015, s.584).

2016 yılı rakamlarına göre dış ticaret hacmi yaklaşık olarak 3,86 trilyon dolar olarak gerçekleşen Çin'in Bir Kuşak Bir Yol projesi ile bu rakamı çok daha yukarılara taşıyacağı ön görülmektedir (Toprak, 2016, s.1). Çin ekonomisinde ilerleme kesintisiz devam ettiği takdirde BKBY'nin tamamlanmasıyla 1.1 trilyon dolarlık ticaret hacminin 2.5 trilyon dolar seviyesine çıkması beklenmektedir (Tahincioğlu, 2015). Çin'in yeni kaynak, pazar ve sermayeye duyduğu ihtiyaç küresel veya bölgesel krizlerle daha çok ortaya çıkmaktadır. Çin artan nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamak ve dünya siyasetinde etkin rol oynamak adına güçlü adımlar atarak bunu ortaya koymuştur. Şangay İşbirliği Örgütü, BRICS gibi uluslararası konsorsiyumların yanı sıra 2013 yılında ilan ettiği Bir Kuşak Bir Yol projesi Çin'in süper güç konumuna ulaşmasında etkili bir araç olmaktadır (Aktaş, 2019, s.88).

2.5.2. İpek Yolu'nun Yeniden Canlandırılması

Çin Halk Cumhuriyeti, 2008 küresel ekonomik krizine kadar olan süre içerisinde aşağıdaki tabloda aktarıldığı gibi tüm ülkeler ile karşılaştırıldığında ciddi anlamda yüksek olan çift haneli büyüme rakamları kazanmıştır. 2000'li yıllardan sonra artan sanayileşme ve teknolojik ilerlemeler ile birlikte yüksek bir ekonomik büyüme sınavı gösteren Çin, bütün ülkelerin ortak iş birliği yapmak istediği bir devlet durumuna gelmiştir.

Şekil 6. Çin'in ekonomik büyüme hızı

Kaynak: Dünya Bankası, 2016.

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2016&start=1999&view>

Bu avantajını kullanarak etki alanını genişletmeyi amaçlayan Çin, dünyanın en büyük ulaşım projesi olarak görülen Bir Kuşak Bir Yol projesini hayata geçirmek adına önemli çalışmalar yapmaktadır. 2008 küresel ekonomik krizi sonrasında az bir oranda daralma gösteren Çin ekonomisi, ihracattaki avantajlı konumunu büyük oranda sürdürmeye devam etmiş ve İpek Yolu'nun geçtiği ülkelerin dikkatlerini tekrardan bu projeye çevirmelerini sağlamıştır. Proje başta Çin olmak üzere, bağımsızlıklarını kazandıktan sonra dünyayla ekonomik bütünleşmesini ön planda tutan Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye, İran ve Rusya gibi önemli ülkeleri kapsamaktadır (Karagöl, 2017).

Bir Kuşak Bir Yol girişiminin içeriğine bakıldığında ‘‘Ekonomik Kuşak ve Deniz İpek Yolu’’ olmak üzere iki farklı güzergah belirlenmiştir. Bu güzergahlardan ilki; Çin, Orta Asya, Rusya ve Avrupa’yı birbirine bağlayacak olan ‘‘İpek Yolu Ekonomik Kuşağı’’ olmaktadır. Bu yol ile, güzergah üzerinde bulunan devletlerin; ticaretinin ve alt yapı hizmetlerinin artırılması, ülke içi ve dışı olmak üzere yatırımların teşvik edilmesi sağlanmak istenmiştir (McBride, 2015). Bir diğer yol ise, ‘‘Deniz İpek Yolu’’ güzergahı olmaktadır. Bu güzergah ile özellikle Basra Körfezi ve Hint Okyanusu aracılığı ile yapılan deniz yolu ticaretinin artırılması için çalışılmaktadır. Dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olan Çin’in, ticaretinin büyük kısmını deniz yolu ile gerçekleştirdiği göz önünde bulundurulduğunda bu girişimlerin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Deniz İpek Yolu’nun öne çıkmasında ise mevcut güzergahların hem maliyetli olması hem de Aden Körfezi ve Malakka Boğazı’nın varlığından kaynaklı güvenlik sorunlarının ortaya çıkması etkili olmuştur (Atlı, 2014). Aden Körfezi ve Malakka Boğazı’nın en temel güvenlik sorunlarından biri korsancılık faaliyetlerinin oldukça fazla olmasıdır.

Bir Kuşak Bir Yol projesinin deniz ve kara yolu hatları toplamda 65 ülkeyi kapsamaktadır (Karagöl, 2017, s.5). İpek Yolu projesinin içinde bulunan devletler neredeyse 21 trilyon dolar kapsamında ekonomik bir güce sahiptir. Bu sebeple, Kuşak-Yol girişimi oldukça büyük bir ekonomik ve ticari hacmi sağlamaktadır. Bu proje ile uluslararası ticaret güzergahlarının artırılması ve erişim vadelerinin daha az tutularak maliyetlerin azaltılması planlanmaktadır (Bloomberg, 2017).

Asya, Afrika ve Avrupa’yı birbirine bağlayacak olan Modern İpek Yolu projesi ile ilgili olarak ilk kez 14-15 Mayıs 2017 tarihlerinde Pekin’de bir zirve düzenlenmiştir. 29 ülkenin devlet ve hükümet başkanlarının katıldığı zirvede projenin önemi Çin Devlet Başkanı Xi Jinping tarafından dünyaya anlatılmıştır. Rusya’nın önerdiği Avrasya

Ekonomik İşbirliği ve Türkiye'nin önerdiği Orta Koridor projeleri ile uyum içinde olması planlanan Modern İpek Yolu projesinin, başlangıcından günümüze yaklaşık 304 milyar dolar harcama yapıldığı bilinmektedir (Bloomberg, 2017).

İpek Yolu'nun kontrol edilebilmesi için yürütülen siyasi ve ekonomik rekabet 19.yy'da İngiliz gezgin Arthur Collony tarafından "Büyük Oyun-Great Game" olarak isimlendirilmiştir (Aktaş, 2019, s.89). Bu isimlendirme dönemin Çarlık Rusya'sı ve Büyük Britanya'sı arasındaki mücadeleyi anlatmak için söylenmiştir. Bu mücadele, İpek Yolu'nun günümüzdeki önemine ithafen ham madde ve kaynaklara sahip olmak istemenin mücadelesi olmuştur. 1990 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte ortaya çıkan belirsizlik ve güç boşluğu başta ABD olmak üzere birçok devletin bu alanda rekabetine sahne olmuştur. Bu rekabet lojistik faaliyetleri, ticaret, enerji transferi, turizm, güvenlik ve eğitim alanlarına kadar çok geniş bir alandan oluşmuştur. Bu rekabet, İpek Yolu üzerindeki hegemonya mücadelesi olarak da adlandırılabilir. Güzergâh üzerindeki ülkelerin ekonomik refahı paylaştığı, siyasi ve kültürel entegrasyonların ortaya çıktığı Bir Kuşak Bir Yol projesi, devletlerin kendi çıkarını gözettiği hegemon güç olma mücadelesinde üst sıralara doğru çıkabilmeleri için hayati bir proje olarak karşımıza çıkmaktadır.

İpek Yolu'nun tekrar gündeme gelmesine yönelik ilk girişimler Çin'in Bir Kuşak Bir Yol hamlesini açıklamasından daha önce gerçekleşmiştir. 11 Eylül olaylarından sonra ABD'nin Afganistan'a müdahalesi ile bu yol yeniden gündeme gelmiştir. ABD'nin görüşüne göre Afganistan bu yolun merkez noktasında yer almaktadır ve bölgeye ticari, siyasi açıdan eklenmesi gerekmektedir. Amerikan Dışişleri Bakanlığı bu stratejiyi 2011'de "Yeni İpek Yolu İnisiyatifi" olarak adlandırmıştır (Aktaş, 2019, s.89). Amerika'nın Yeni İpek Yolu İnisiyatifi doğu-batı güzergâhının yanı sıra kuzey güney koridorunu da içine almaktadır (Tunçdemir, 2016).

2012 yılında Çin Komünist Partisi genel sekreteri olarak seçilen Xi Jinping, devlet politikasında barışçıl yükseliş kavramını dile getirmiştir. ABD'nin Amerikan Rüyası söylemine karşılık Çin Rüyası söylemini geliştirmiş ve bu söylemin bir alternatif olabilmesi adına İpek Yolu'nu yeniden canlandırma girişimlerini ortaya koymuştur. Çin, uluslararası sistemde küresel ve bölgesel konularda söz sahibi olabilmek ve ekonomik gücünü kendi çıkarları doğrultusunda arttırabilmek adına önemli bir avantaj sağlamak için Bir Kuşak Bir Yol projesini aktif hale getirmek istemektedir. İpekyolu'nun yeniden canlandırılması için bölgesel ve ulusal liderlere büyük görev

düşüğünü dile getirerek, başarılması halinde dünyada çok büyük yankı uyandıracağını altı çizilmiştir.

2.5.3. Bir Kuşak Bir Yol Projesinin Dönemsel Analizi

2008 yılının son çeyreğinde gerçekleşen küresel finansal krizin Çin ihracatını negatif etkileyerek, dış ticaret gelirlerinin dolayısıyla GSYH'nin uzun yıllar sonra beklenenden düşük gelmesiyle ekonomik gelişimin sürdürülebilirliğine dair yeni düşünceler gelişmeye başlamıştır. Çin, gelişmekte olan Malezya, Hindistan, Brezilya ve Türkiye gibi ülkelerin kendisine yaklaşmasına olanak vermiştir (Aktaş, 2019, s.91). 2008 krizi aslında batı liberal kapitalizmin gözden düşüşü olarak nitelendirilebilir. Bu düşüş, Çin ve Rusya gibi ülkelerin alternatif olarak ortaya çıkma ihtimalini güçlendirmiştir. Küresel kriz ve sonraki süreç ve bu sürecin devamında Bir Kuşak Bir Yol projesi söyleminin ortaya çıkması, Çin'i dünya sahnesinde önemli bir noktaya taşımıştır.

Kazakistan, Azerbaycan gibi Merkezi Asya ve Kafkasya ülkeleri olmak üzere Polonya ve Sırbistan gibi Doğu Avrupa ülkeleri projenin fizibilitesine güvenerek özellikle lojistik ve ulaşım alt yapılarına ağırlık vermeye başlamıştır. 2013-2016 arası dönemde 11.000 kilometreyi aşan “Çin-Avrupa” demiryolu seferleri başlatılmış ve yaklaşık iki haftalık süre boyunca bu yolculuklar tamamlanarak başarıya ulaşılmıştır.

İlerleyen süreçte kuzey güzergâhı olarak adlandırılan bu yola paralel olarak orta koridor seçeneği düşünülmüş; bu güzergâh için 40 milyar doları ulaşım alt yapısı olmak üzere, toplam yatırım maliyetlerinin 8 trilyon dolar civarında olması ön görülmüştür (Aktaş, 2019, s.91). Orta Koridor, ülkemizin liman bağlantıları sayesinde Asya'daki yük trafiğinin Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Akdeniz bölgesine ulaşması için önemli fırsatlar sunmaktadır. “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ve 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu ile Orta Koridor Girişiminin Uyumlaştırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası”, G20 Liderler Zirvesi vesilesiyle 14 Kasım 2015 tarihinde Antalya'da imzalanmıştır (Türkiye Dışişleri Bakanlığı, 2016). Tarihi İpek Yolu güzergâhının kilit ülkelerinden olan Türkiye, orta koridor kapsamında başlangıç için 40 milyar dolar ve her yıl 750 milyon dolar harcama yapılması planlanan ülke konumundadır (Aktaş, 2019, s.92). Çin devlet başkanı Xi Jinping yine bu dönemde Kazakistan ile 30 milyar dolar, Özbekistan ile 15 milyar dolar, Kırgızistan ile 3 milyar dolarlık alt yapı yatırım anlaşmaları imzalandığını açıklamıştır.

2014 yılı Kasım ayında 40 milyar dolar başlangıç sermayeli İpek Yolu Fonu kurulmuştur.

2016 yılının Eylül ayında Türkmenistan, Azerbaycan ve Türkiye Ulaştırma Bakanlarının katılımıyla imzalanan Aşkabat Bildirisi Bir Kuşak Bir Yol projesi dâhilinde orta koridor güzergâhının güçlendirilmesinde ve taraf ülkelerin altyapı ve ulaşım yatırımlarının ivme kazanmasında önemli diplomatik bir atılım olmuştur. Bu atılımlar orta kuşakta Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan, Kuzey koridoruna alternatif olan Türkiye'de, devam etmekte olan Marmaray ve Yavuz Sultan Selim Köprüsü yatırımları ile de pekiştirilmiştir (Türkiye Dışişleri Bakanlığı, 2016).

Bir Kuşak Bir Yol projesinin Latin Amerika bölgesini de içine alması, tarihi görevinden daha geniş alana yayılarak küreselleşmesini sağlamıştır. ABD Başkanı Donald Trump'ın, Pasifiklerde daha aktif ve revizyonist politikalara girişmeye kalkması, bunun karşılığında Çin'in önceki dönemlere nazaran gerek uluslararası siyasette gerekse ticarete sert cevaplar vermesiyle daha rekabetçi bir ortamın oluştuğu söylenebilir.

3 Kasım 2020 tarihinde ABD'de Başkanlık seçimleri yapılmıştır. Donald Trump ve Joe Biden aday olmuş ve seçimi Joe Biden kazanmıştır. Biden'ın Çin'e karşı olası yönetimini anlamak için başkan yardımcılığını yaptığı Obama Dönemine bakmak gerekmektedir. Obama yönetime geldiğinde Trans-Pasifik Anlaşması'nı imzalamıştır (Keyvan, 2016). Bu anlaşmanın dünya küresel ticaretinin %40'ını kapsayacak olduğu belirtilmektedir. ABD ve Japonya'nında arasında bulunduğu 12 ülke tarafından imzalanmıştır. Transpasifik Anlaşması, Pasifik Okyanusu'na kıyısı olan 12 ülkenin ticaret engellerini kaldıran ve uluslararası ticarete ortak kurallar belirleyen bir anlaşma olarak imzalanmıştır. Bu girişim yeni bir "ekonomik blok" yaratma özelliği taşımak ile birlikte Pasifik bölgesinde Çin'in artan ekonomik etkilerine karşı konulması beklenmiştir (Karan, 2020). Nitekim Trump, bu anlaşmadan çekilmiş ve Çin'e karşı saldırgan bir tutum sergilemiştir. Biden, göreve geldikten sonra Trans-Pasifik ittifakını yenilemesi ihtimal dahilinde görülmektedir. Gökhun Gömen, Biden'ın, Çin ile diyalog ve işbirliğine dayalı ilişkiler kurmak için adımlar atabileceğini öngörmektedir (Karan, 2020).

Biden'ın yönetimi ile alakalı diğer bir görüş ise, Düşünce Kuruluşu Demokrasileri Savunma Vakfı bünyesindeki Askeri ve Siyasi güç merkezinden Bradley Bowman (2020) tarafından dile getirilmiştir. Bowman, Biden'ın Asya Bölgesinde Amerikan müttefiklerini bir araya getirerek Çin üzerinde Trump'tan daha etkili baskı

kurabileceğini düşünmektedir. Ayrıca Bowman, Çin'in Tayvan, Tibet, Doğu Türkistan ve Hong Kong bölgesinde yaşadığı sorunlara ilişkin Biden'in Çin'e baskı yapmasının kuvvetle muhtemel olduğunu dile getirmektedir.

2.5.4. İpek Yolu Projesi İçin Ekonomik Dinamikler

Yeni İpek Yolu, Çin'in önümüzdeki yüzyıla damga vurmasını planladığı; ülke tarihinin en büyük atılımı olma özelliğini taşımaktadır. Bir Kuşak Bir Yol projesi ile canlandırılması planlanan bu yolun önemli göstergelerinden birini ekonomik girişimler oluşturmaktadır. Süper güç olma konusunda yapılan tartışmalarda Amerikan Rüya'sına alternatif olarak düşünülen Çin Rüyası'nın gerçekleştirilebilmesi için Çin'in finansal olarak Bir Kuşak Bir Yol projesini desteklemesi gerekmektedir. İşte bu bağlamda Merkezi Asya olmak üzere kıta Asya'sına yaklaşık 1 trilyon dolar civarında altyapı yatırımı yapmaya başlamıştır (Aktaş, 2019, s.94).

Ülkenin önemli finansal merkezlerinden olan Çin Kalkınma Bankası Haziran 2015'te proje bağlamında sayısı 900'ü bulan altyapı girişimleri için yaklaşık 890 milyar dolarlık harcama yapılacağını açıklamıştır (Mercy & Tang, 2015). Bu altyapı çalışmalarına kaynak sağlamak amacıyla Asya Altyapı Yatırım Bankası (AAYB) kurulmuştur. 57 kurucu üyesi bulunmaktadır (Erkul, 2015). Çin'in üye ülkelere sağlayacağı finansman sayesinde Asya Altyapı Yatırım Bankası'nın Dünya Bankası'na rakip olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Asya Altyapı Yatırım Bankası, ABD ve Japonya'nın hisse paylarının yüksek olduğu Asya Kalkınma Bankası'na karşı Çin'in finansal bir hamlesi olarak değerlendirilebilir. Bu analizler ışığında, ABD'den sonra dünyanın 2. büyük ekonomisi haline gelen Çin'in kısa vadede küresel sistem içerisinde ekonomik üstünlüğü ABD'den alması beklenmekte, bu durum ABD'nin elindeki askeri gücün dışındaki güç faktörlerini giderek azaltmaktadır. ABD, (BRICS Kalkınma Bankası, İpek Yolu Altyapı Fonu ve Asya Altyapı Yatırım Bankası) olmak üzere bu üç kuruluşu bölgedeki hakimiyetini ve baskıcı tutumunu geri plana atacak faaliyetler olarak değerlendirmektedir. 1997'deki Asya krizinin başlangıcında Japonya liderliğinde oluşturulmak istenen Asya Para Fonu girişimine engel olduğu gibi bu girişimleri de engellemek istemektedir (Turgut, 2006, s.4).

Çin'in banka kurma girişiminden kısa bir zaman sonra ABD, net bir şekilde bu yapılanmaya karşı çıkmış ve bankaya destek veren diğer ülkelere üye olmamaları yönünde açıklamalar yapmıştır. Gelişmiş ülkeler içerisinde Japonya ve Kanada dışında

bu çağrıya uyan ülke olmamıştır. Kuruluş anlaşması ilkelerinde bankanın açıklık, şeffaflık, bağımsızlık ve hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda uluslararası modellere uygun bir politika takip edileceği söylenmiştir (Turgut, 2006, s.5). Çin'in bölgesel rakipleri olan Japonya, Avusturalya, Güney Kore hariç tüm APEC devletleri Asya Altyapı Yatırım Bankası'na üye olmuşlardır. Günümüzde İngiltere, Almanya ve Fransa ile Suudi Arabistan, Ürdün gibi önemli Arap ülkelerinin de aralarında bulunduğu 57 devlet eşit statüde bu bankada hisse sahibi konumundadır. Buradan yola çıkarak Çin'in uluslararası ekonomik ve siyasi etkinliğinin oldukça arttığı belirtilebilir. Xi Jinping, 2014 yılı Kasım ayında yaptığı bir açıklamada BKBY projesine finansman desteği vermek için gereken İpek Yolu Fonu'na 40 milyar dolar bütçe ayrılacağını belirtmiştir (Cheng, 2015). Ayrıca 2015 yılı ocak ayında yaklaşık 20 trilyon dolarlık kaynak teşkil eden "Enerji Kalkınma Fonu" meydana getirilmiştir (Yılmaz, 2015).

Çin, 2020 yılına kadar planlanan bütçe ile projenin altyapı çalışmalarının büyük bir bölümünü tamamlamayı planlamaktadır. Ek olarak proje dâhilindeki ülkelerle sanayi ve mali hususlarda ortaklık yapmayı, yatırım projelerine yardımcı olmayı hedeflemektedir. Bu görev ve sorumluluk projeye karşı yöneltilen mali ve finansal eleştirilere yanıt niteliği taşımaktadır. Ayrıca İpek Yolu Fonu ismiyle girişilecek yatırımlara her yıl tahmini 730 milyon dolar harcama yapılması planlanmaktadır (Deniz, 2016, s.196).

Çin bu proje sayesinde birçok ülke ile ticari ilişkiler içerisinde bulunmaktadır. Çin'in uluslararası ticarete etkinliğinin artması gelecek yıllardaki hedeflediği büyüme oranlarıyla da son derece ilgilidir. Günümüzde enerji oldukça önemli olmaktadır. İpek Yolu ekonomilerinin iki devi olan Çin ve Hindistan için artan enerji ihtiyacı ve buna paralel olarak enerji fiyatlarındaki artışın, dünyanın genelinde enerji tedarikliği noktasında İpekyolu ülkelerine olan ihtiyacı artırmıştır. Bu sebeple Bir Kuşak Bir Yol projesi ile Çin; mal, hizmet ve enerji transferinde önemli girişimlerde bulunmuş ve proje kapsamındaki ülkelere ticari faaliyetler noktasında önemli yatırımlar yapmıştır(Aktaş, 2019, s.99).

Karasal mal, enerji ve hizmet tedarikini deniz yoluyla da temellendirmek için atılımlarda bulunan Çin, Hint Okyanusundan İtalya – Venedik'e kadar uzanan "Deniz İpek Yolu" içinde hazırlıklara başlamış bulunmaktadır. Xi Jinping, Deniz İpek Yolunu 2013'te Endonezya'da organize edilen ASEAN toplantısında ilan etmiştir. Bu bağlamda, Bangladeş, Sri Lanka, Maldivler ve Pakistan üzerinde birçok deniz limanının inşaatına başlanmıştır (Shepard, 2016).

İpekyolu üzerindeki ticari ağını güçlendirecek bir diğer gelişme ise İran'a yönelik ekonomik ambargonun kaldırılması ile Çin-İran arasındaki 600 milyar dolarlık ticari hedefin açıklanması olmuştur. Pakistan-Çin arasında 2015 yılında imzalanan Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru Antlaşması ile Pakistan' a yönelik 46 milyar dolarlık yatırım planının açıklanması da önemli bir ticari gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır (Aktaş, 2019, s.100).

Son olarak bir diğer önemli finansal gelişme ise projenin Çin resmi para birimi Yuan'ı küresel bir "tedavül" aracı yapma isteğidir. Özellikle Asya ülkelerinde gittikçe yaygın kullanılmaya başlanan Çin parasının, ilerleyen dönemlerde dolar karşısında daha güçlü olması planlanmaktadır (Aktaş, 2019, s.96). Çin, dünyanın ikinci büyük ekonomisine, en büyük nüfusa, büyük bir pazara ve oldukça fazla döviz rezervlerine sahip ülke konumunda bulunmaktadır. Bu sebeple Çin'le ilişkilerin güçlendirilmesi adına atılacak her girişim oldukça önemlidir. Genel bir değerlendirme olarak, Asya Kıtası'nın kısa vadede dünyanın en hızlı gelişen ve büyüyen ekonomilerine ev sahipliği yapacağı öngörülmektedir.

2.6. ABD- Çin İlişkileri Üzerinden Çin'in Süper Güç Olabilme Analizi

2.6.1. Tarihsel Süreç İçerisinde ABD-Çin İlişkileri

Amerikan Bağımsızlık Savaşı sonrasında Büyük Britanya üzerinden yürütülen Çin ile Amerikan Kolonileri arasındaki ilişkiler, savaş sonrasında kurulan doğrudan bir iletişim ile devam etmiştir. Büyük Britanya, ABD'ye karşı uygulanan ticari kısıtlamaları ortadan kaldırmıştır. Bu sebeple ABD'li tüccarlar daha rahat koşullara sahip olmuştur. Çin pazarına olan ilgi arttığı için iki devlet arasındaki ticaret ilişkisi yoğunlaşmış ve bu durum ikili ilişkilerin temelini oluşturan önemli alanlardan biri olmuştur (Köksoy, 2019, s.10).

19.yy'ın ortalarına gelindiğinde ise ilişkiler daha da gelişmiştir. Pek çok Çinli altın madenlerinde veya demir yolu inşaatında çalışmak için ABD'ye gelmiştir. ABD, bu göçü teşvik etmek ve göç eden Çin vatandaşlarını her türlü ayrımcılığa karşı korumak için bir anlaşma imzalamıştır. Ancak Amerika'nın, 1882'de Çinli göçmenlere yönelik yasa çıkartarak ilk kez göçmen alımını kısıtlaması ve ardından daha önceden yapmadığı şekilde ırkları nedeniyle Çinlilere vatandaşlık vermemesi ilişkilerin her zaman düzgün gitmediğinin en büyük göstergesi olmuştur (Cheng, 2012). 19.yüzyılın sonlarına doğru Çinliler genel olarak ABD'yi; baskı uygulayan, sömürgeci, emperyalist

ve Çin'in zayıflığını kullanan Batılı grup içerisinde değerlendirmişlerdir. Çünkü bu dönemde ABD, dış politikasında diplomasiyi kullanmak yerine saldırgan bir tutum sergilemiştir. Çin'in Batıdan gördüğü bu sert tavır anti-emperyalist ve vatansever bir mücadele olarak değerlendirilen yabancı karşıtı ayaklanma olan Boxer Ayaklanması'na yol açmıştır (Puska, 1998, s.17-18). Bu girişim, 19.yy'da Batı'lı devletlerin Çin üzerinde, ekonomik ve siyasi baskı uygulaması sonucu ortaya çıkmıştır. Yabancı olan tüm güçler ülkeden sınır dışı edilmiştir.

Boxer Ayaklanması'nın bastırılmasının ardından Çin'den tazminat alan ülkelerden birisi olarak ABD, 1908 yılında aldığı tazminatın bir kısmından vazgeçmiştir. 1924 yılında geriye kalan alacaklarının çoğundan, Çin tarafından eğitim amacıyla kullanılma koşuluyla vazgeçmiştir (Puska, 1998, s.19). Bu dönemde ABD, Çin'e topraklarındaki uluslararası ticaret için eşit fırsatların teşvik edilmesine imkan vermiş ve Çin'in toprak bütünlüğüne saygı duyulmasına yönelik yaklaşımını uluslararası anlaşma ile sağlamlaştırmayı amaçlamıştır.

10 Ekim 1911'de Çin'de başlayan ayaklanma, başarılı bir devrime sebep olmuş ve Sun Yat-Sen Çin Cumhuriyeti'nin geçici Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Fakat göreve başlamasından altı hafta sonra Sun, ülkenin birliğini sağlayabilecek askeri bir komutana boyun eğmek durumunda kalmıştır. 1916 yılında Yuan Shikai, yeni bir hanedanlık ilan etmiş fakat bu hanedanlık başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Siyasi güç yerel valilere ve askeri komutanlara geçmiştir (Kissenger, 2015, s.123). Bu sırada Çin'in merkezinde 1921 yılında kurulan yeni Çin Komünist Partisi bir tür gölge hükümeti ve genel olarak dünya komünist hareketine göre düzenlenmiş bir sosyal düzeni idare etmiştir. 1920'lerin sonunda Çan Kay Şek'in liderliğindeki milliyetçi parti eski Qing İmparatorluğu'nun tamamı üzerinde bir kontrol sağlamıştır. Çin'in bu iç karışıklığından faydalanmak isteyen Japonya, Çin'i fethetmeyi hedeflemiştir. Nitekim bu durum Japonya'nın tek başına yapabileceği bir durum olmamıştır. ABD tarafından desteklenen Avrupalı güçlerden oluşan eski ortakları giderek önce siyasi daha sonra ekonomik alanda Japonya'ya karşı tavır almaya başlamıştır. Bu durum, Çin'in bütünlüğünü savunmak adına eski sömürgecilerin iş birliği yapmalarıyla bir anlamda kendini güçlendirme diplomasisinin sonu olmuştur (Kissenger, 2015, s.125).

Bu girişimin lideri ABD olmuş ve dayanağı 1899'da ABD Dışişleri Bakanı John Hay tarafından dile getirilen Açık Kapı (Open Door) politikası olmuştur. En başta ABD'nin diğer ülkelerin bireysel sömürgecilik çıkarları ile ilgili taleplerine dayanan bu politika, 1930'larda bir şekilde Çin'in bağımsızlığını savunmaya dönüşmüştür.

Japonların 1945 yılında teslim olmaları ile Çin bölünmüş bir şekilde terk edilmiştir. Hem milliyetçiler hem de komünistler merkezi otoriteyi ele geçirmek için mücadele etmişlerdir. Birleşik Devletler kamuoyu, Çan Kay Şek'i bir savaş dönemi müttefiki olarak desteklemiştir. Nitekim Çan Kay Şek, yabancı işgali ile çoktan yıpranmış bir ülkenin sadece bir bölümünü yönetebilmiştir (Kissenger, 2015, s.124-125).

Bütün bu olayları yeniden ortaya çıkan Çin iç savaşı izlemiştir. Washington, 20 yıldır birbirleri ile savaşan milliyetçiler ile komünistler arasında bir koalisyon kurulması gerektiğini düşünmüştür. ABD Büyükelçisi Patrick Hurley, Eylül 1945'te Çan Kay Şek ve Mao Zedong arasında bir görüşme düzenlemiştir. Bu toplantının sonuçları pek olumlu olmamış ve iki taraf arasında çatışmalar yeniden başlamıştır. Çan Kay Şek, milliyetçi kentleri elinde tutmaya yönelik bir strateji benimserken, Mao ise kırsal kesimlere yönelmiştir. ABD başkanı Truman, General George Marshall'ı bir yıl süre için Çin'e göndermiştir. Bu süre içinde milliyetçilerin askeri pozisyonları çöküşe geçmiştir (Kissenger, 2015, s.126).

Anakarada komünistler tarafından yenilen milliyetçiler 1949 yılında Tayvan adasına çekilmişlerdir. Askeri araç ve gereçleri, siyasi mevkilerini ve milli otoriteden geriye kalanları (İmparatorluk Saray koleksiyonundan Çin sanatı ve kültürüne ait hazineler dahil) beraberlerinde götürmüşlerdir (Çakı & Fidan, 2020, s.191). Milliyetçiler, Çin Cumhuriyeti'nin başkentinin Taipei olarak değiştiğini, güçlerini ileride kullanmak üzere koruduklarını ve günün birinde anakaraya döneceklerini ilan etmişlerdir. Çin'in Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ndeki makamını korumuşlardır. ABD, 2.Dünya Savaşı'ndan bir süper güç olarak çıkmıştır. Çin iç savaşının komünistlerin zaferi ile sonuçlanması üzerine 1949 yılında Mao, Tiananmen Meydanı'nda Çin Halk Cumhuriyeti'ni kurmuştur. (Kissenger, 2015, s.127).

2.6.1.1. 1949-1969 Dönemi ABD-Çin İlişkileri

1949'dan Kore Savaşı'nın patlak vermesine kadar ABD ve Çin, kısa vadede diplomatik bir ilişki yürütmüştür. Kore Savaşı'na kadar olan süre içerisinde herhangi bir çatışma durumu gözlemlenmemiştir. En önemlisi ekonomik alanda başlayan ortaklık ilişkilerini sürdürmüşlerdir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası sistemin yapısı değişmiştir. Çok kutuplu yapıdan iki kutuplu bir yapıya evrilme gerçekleşmiştir. İki blok halinde ülkeler ittifaklar kurmaya başlamış, Çin komünist blok tarafında, ABD ise kapitalist tarafta yerini almıştır. Washington'nın hedefi Çin-Rus yakınlaşmasını

bitirmek iken, Pekin'in hedefi ABD-Tayvan ittifakını zayıflatmak olmuştur (Kissenger, 2015, s.454). 1949'da Mao'nun Komünist Çin'i ilan etmesinden sonra başlayan gergin ilişkiler, Kore Savaşı ile birlikte düşmanlığa dönüşmüştür. Kore Savaşı'nda Çin'in Sovyet bloğunda yer alması ve Kuzey Kore'ye destek vermesi, ABD ve Çin'i karşı karşıya getirmiştir (Kissenger, 2015, s.456).

Kore Savaşı'nda ABD ve Çin arasındaki çatışmaların haricinde ABD, Çin'e sert yaptırımlar da uygulamıştır. Ayrıca, 1949-1969 yılları içerisinde Tayvan'a 2,5 milyar dolar askeri yardım yapmıştır (Altuğ, 1967, s.144). Böylece ABD, hem yaptırım uygulayarak hemde Tayvan'a destek vererek Çin'e karşı sert bir tavır sergilemiş ve Çin'i baskı altında tutmaya çalışmıştır.

Kore Savaşı'nın hemen sonrasında ABD'nin askeri gücü ve Tayvan'a olan desteğine rağmen Çin, komünist rejime yenilerek Tayvan'a kaçan Milliyetçilere karşı güç kullanma tehdidinde bulunmuş ve Eylül 1954'te Çan Kay Şek liderliğinde küçük adaların yanı sıra Matsu adası dahil olmak üzere Kinmen'i bombalamaya başlamıştır (Carpenter, 2015, s.41). Birinci Tayvan Krizi patlak vermiş ve Amerika ile Çin tekrar karşı karşıya gelmiştir.

2 Aralık 1954'te ABD, Tayvan ile "Karşılıklı Savunma Anlaşması" imzalamıştır (Dedekoca, 2017, s.145). 1 Nisan'da 18 ABD savaş uçağı Çin hava sahasına girmiş, bir hafta sonra ise Çin uçağı düşmüştür. Bu olayın ardından Çin, ABD ve Tayvan'ı sabotajla suçlamıştır (Carpenter, 2015, s.43). 1 Mayıs'ta ise Çin, Kinmen ve Matsu'daki saldırılarına son vermiştir. Sonuç olarak, Tayvan sorunu çözülmeden rafa kaldırılmıştır (Adıbelli, 2006, s.164).

ABD yönetimi, Tayvan hükümetini meşru düzeyde tanımaya rağmen, Çin Halk Cumhuriyeti ile olarak büyükelçilik düzeyinde müzakereler yürütmüştür. İlk müzakere Cenevre'de 1954'te başlamış ve 1957'ye kadar devam etmiştir (Köksoy, 2019, s.90). Yaşanan bu krizlerde Çin, ABD'nin Tayvan'ı kendisine karşı askeri operasyonları başlatmak için bir üs olarak kullanmayı planladığına inanmıştır. Ayrıca Çin, ABD'nin Tayvan ile ilişkisinin en önemli sebebi olarak, Çin'i çevreleme stratejisinin bulunduğunu düşünmüştür (Hines, 2012, s.62). 1964-1965 yılları arasındaki ABD'nin Kuzey Vietnam'a savaş açma kararı, Amerika-Çin ilişkilerinin bir kez daha gerilmesine sebep olmuştur (Adıbelli, 2006, s.192). Ayrıca, ABD'nin bu kararı Çin tarafından bir çevreleme olarak algılanmıştır.

Çin'e ve SSCB'ye karşı güçlü bir duruş sergilemek isteyen Johnson yönetimi "domino teorisi" mantığını kullanmak istemiştir (Türkmen, 2006). Domino teorisi, ilk

kez, 1964 yılında ABD başkanı Eisenhower vasıtasıyla dile getirilmiştir. O dönem ABD Vietnam ile savaş halinde bulunmuş ve Vietnam'dan çekildiği takdir de o bölgede bulunan devletlerin teker teker Çin Halk Cumhuriyeti ve Sovyetler Birliği'nin etkisine girebileceğini iddia etmiştir (Gazi & Gül, 2019). Ayrıca bu fikir 1964 ABD Ulusal Güvenlik Belgesi'nde de yer almıştır.

Bu dönemde Amerika-Çin ilişkilerini etkileyen önemli olaylardan biri de Sovyetler Birliği ile Çin arasındaki ilişkilerin zayıflaması olmuştur. Her iki Tayvan Boğazı Krizi'nde de askeri destekte bulunmayan Sovyetler Birliği'ne karşı Çin tepki göstermiştir. Ayrıca Stalin'in ölümü ve Mao ile Kruşçev arasındaki ideolojik açıdan fikir ayrılıklarının olması Sovyet-Çin ilişkilerini zayıflatmıştır. İki ülke arasındaki ilişkilerin zayıflaması ise ABD ve Çin'in yakınlaşmasına sebep olmuştur. Vietnam Savaşı'nın uzaması, ABD'de ekonomik sorunlar yaşamasına neden olmuştur. Bu sorunlar, ABD'nin iç politikasına da yansımıştır. Bu sebeple savaşı bitirmek için ABD, Nixon'un başkan olmasıyla birlikte Çin ile ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir.

2.6.1.2. 1969-1989 Dönemi ABD-Çin İlişkileri

1969'da Richard Nixon başkanlık koltuğuna oturduğunda Vietnam Savaşı başarısız bir savaş olmasının yanı sıra halk da bu mevcut duruma tepki göstermiştir. Amerika'nın Vietnam'da bulunmasını gereksiz bulan sivil halk bu duruma protesto ile cevap vermiştir. Ayrıca Nixon, Çin-Sovyet ilişkilerindeki çatışmayı fırsat bilerek Çin ile ilişkilerini geliştirme yolunda adımlar atmıştır. Bu sebeple Sovyetlere karşı Vietnam'da ve Asya-Pasifik'te avantajlı konuma geçmeyi hedeflemiştir. Ayrıca Çin'i ticaret açısından da değerli bir ortak olarak gören ABD, bu sayede ekonomik olarak avantaj sağlamak istemiştir (Kissenger, 2015, s.356).

1969'da Çin için en önemli sorun güvenlik olmuştur. Sovyetler Birliği kuzeyde Çin açısından tehdit oluşturmıştır. Güneybatı tarafında Çin'in toprak anlaşmazlıkları sebebiyle Hindistan ile arasında çatışma durumu yaşanmıştır. Güneyinde bir yandan Vietnam savaşı devam ederken, ABD ve Tayvan tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Çin o dönemdeki küresel siyasi yapıya dayanarak ABD ile işbirliğine başlamış ve özellikle Sovyetlere karşı önlem almaya çalışmıştır (Dedekoca, 2017, s.152). ABD'nin Tayvan'ı resmi olarak tanınması, Çinli yöneticilerle ilişkilerin geliştirilmesi açısından engel teşkil etmiştir. Fakat Nixon ve dönemin Ulusal Güvenlik Danışmanı olan ve sonrasında Nixon yönetiminde Dışişleri Bakanlığı yapacak olan Henry Kissenger'in

Çin'e verdiği önem sonucunda diplomatik diyalog yolunun açılması hedeflenmiştir. Böylece ilk olarak ABD, ülkeye kendi seçtiği isim olan Çin Halk Cumhuriyeti olarak hitap etmiştir. Ayrıca Tayvan Boğazı'ndaki Amerikan deniz kuvvetlerinin düzenli devriyesine son vermiş ve Çin'e ticari kısıtlamaları kaldırarak Çin ile diyalog sağlama yolunda ilk adımları atmıştır (Hook & Spanier, 2014, s.109).

1971'de Çin hükümeti tarafından ABD pingpong ekibi, Japonya'daki turnuva sonrası Çin'i ziyaret etmeye ve Çin pingpong takımı ile gösteri maçı yapmaya çağırılmıştır. Literatüre "pingpong diplomasisi" olarak geçen olay neticesinde ise Çin, ABD ile diyalog kurmaya istekli olduğunu göstermiştir. Daha sonra resmi kanallar aracılığıyla iletişime geçmeye çalışan iki ülke, Pakistan aracılığı ile diyalog kurmuştur (Kissenger, 2015, s.225). Amerika-Çin ilişkilerindeki bu iyileşme durumu Çin açısından olumlu sonuçları da beraberinde getirmiştir. Böylece Çin, Ekim 1971'de Birleşmiş Milletler üyeliğine kabul edilmiş ve buna karşılık Tayvan üyelikten çıkartılmıştır (Armaoğlu, 1995, s.586).

Tayvan konusu Çin-ABD ilişkileri açısından iki ülke arasındaki diyalogun normalleşmesini engelleyen bir faktör olarak ortaya çıkmıştır. Çin, Tayvan meselesini kendi sorunu olarak görmekte ve Tayvan'ın kendi topraklarında olduğunu iddia etmektedir. ABD, Çin ile ilişkilerini bozmamak adına "Tek Çin" politikasını desteklemiş ve bu sorunu Çin'in barışçıl yöntemlerle çözüme kavuşturmasını istemiştir. Buna ek olarak, bölgedeki gerginlik azaldığında, Tayvan üzerindeki kuvvetlerini azaltacağı garantisinde bulunmuştur (Armaoğlu, 1995, s.587).

Çin'de Mao'nun ölümü sonrasında yerine Batı ile (özellikle ABD) ilişkilerini geliştireceği sözünü veren Deng Xiaoping gelirken, ABD'de 1976 seçimlerini Jimmy Carter kazanmıştır (Çetinbakış & Yalın, 2019, s.132). Ayrıca 1977 yılının Mayıs ayında Carter, Hindistan'daki Notre Dame Üniversitesi'nde Amerika-Çin ilişkilerini küresel politikalarında merkezi olarak gördüklerini söylemiştir. Çin'in küresel barış için kilit bir güç olduğunu belirterek ikili ilişkiler için olumlu bir adım atmıştır (Terrill, 1980, s.105-106). Bu gelişmelerin hemen sonrasında Başkan Carter, Pekin Yönetimini Çin'in meşru yönetimi olarak tanımış ve ilişkilerini bu şekilde yürütme kararı almıştır. Fakat iki ülke arasında ilişkiler iyi giderken ABD Kongresi'nden geçen Tayvan ile İlişkiler Kanunu Belgesi, Çin ve ABD arasında tekrar bir huzursuzluk yaşanmasına sebep olmuştur. Bu belgeye göre; ABD, Tayvan ile ilişkilerini geliştirecek ve Tayvan'ın güvenliğini kendi üstlenecektir (Çetinbakış & Yalın, 2019, s.133).

1981 yılında ise Çin, ABD'den Tayvan'a silah satışını ne zaman sona erdireceğine yönelik net bir adım talep etmiş ve bu talepleri istediği doğrultuda karşılanmaz ise diplomatik ilişkilerin seviyesini düşüreceği tehdidinde bulunmuştur. ABD ise bu taleplere kısmen olumlu yanıt vermiş, gönderilen silahların daha üst modeli ve satışın miktarı açısından bir artış olmayacağını ve kesin çözüm bulununcaya kadar satışları azaltacağını garantisinde bulunmuştur (Çakmak & Öztürk, 2011:140).

Tayvan konusundaki anlaşmazlıklara rağmen, ABD-Çin arasında ekonomik ve siyasi ilişkilerde büyüme sağlanmıştır. Deng Xiaoping'in 1979'daki Washington ziyaretinde iki ülke bilimsel ve teknolojik işbirliği konusunda anlaşma imzalamıştır. Anlaşma uyarınca 14 program 1980 yılı sonrasında onaylanmıştır (Dedekoca, 2017, s.160).

2.6.1.3. 1989-2008 Dönemi ABD-Çin İlişkileri

Bu dönemde, Çin'de yaşanan ekonomik reform uygulamalarının olumlu sonuçları olsa dahi politik anlamda olumsuz gelişmeler yaşanmıştır. İktidarda olan Komünist parti içerisindeki muhafazakar kesim ile genç kadro arasında yaşanan aksaklıklar Deng Xioaping'i ülke yönetiminde zor durumda bırakmıştır. Partide yaşanan bu gibi sıkıntılardan cesaret alan bazı üniversite profesörleri ve öğrenciler 1989 yılında daha fazla özgürlük talebi ile ayaklanma başlatmışlardır. Bu gösterilere halkın ve işçi kesiminin de destek vermesi ile Deng, Şahinler olarak bilinen sertlik yanlısı muhafazakarların yanında olmayı tercih etmiş ve tedbirleri arttırmıştır (Armaoğlu, 1995, s.905-906). 4 Haziran 1989'da Tiananmen Meydan'ın da yaşanan gösteri sonucunda Çin polisi birçok kişinin ölümüne ve yaralanmasına yol açmıştır.²

Yaşanan bu gelişmeler sonucunda ABD Başkanı Bush, acilen bir dizi yaptırım uygulanmasını istemiştir. Silah sevkiyatı yasağı, Çinli yetkililerle üst düzey görüşmelerin durdurulması ve nükleer işbirliği konuları bu yaptırımları içermektedir. Kongre tarafından Bush'un onayladığı yaptırımlara ek olarak Çin ile ticaretin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi için yapılan görüşmelerin ve fonların askıya alınması uygulanan diğer yaptırımlar olmuştur³ (Çakmak, 2005, s.143).

² Timeline: U.S. Relations With China 1949 – 2017, Council on Foreign Relations, <https://www.cfr.org/timeline/us-relations-china> (Erişim Tarihi:27.02.2018).

³ 1 June 29, 1989: Congress votes new sanctions against China, History.com, 2009. <http://www.history.com/thisday-in-history/congress-votes-new-sanctions-against-china>

1995 yılında Tayvan Sorunu sebebi ile iki ülke arasındaki olumlu ilişkiler yerini tekrar gerginliğe bırakmıştır. Haziran 1995 yılında Tayvan Başkanı Lee Teng-Cui'nin ABD ziyaretinde Çin hoşnutsuzluğunu dile getirmiştir. Ayrıca Tayvan Boğazı bölgesinde askeri tatbikat yapma kararı almıştır. Çin, 9 Temmuz 1995 ile Mart 1996 tarihleri arasında Tayvan Boğazı çevresinde bir dizi askeri ve füze deneyi yapmıştır. Nitekim bu tatbikat ile Çin, Tayvan politikasındaki ciddiyetini ve Amerikan müdahalesine rağmen güç kullanmaya hazır olduğunu göstermiştir. Bu sebeple ABD, Tayvan'ın bağımsızlığını desteklemiştir (Yeşilyurt, 2019, s.54). 1993-1995 yılları arasında ABD tarafından Tayvan'a 3,2 milyarlık silah yardımı yapılmıştır (Ying, 2001). ABD, Tayvan ordusu için ithal edilen silahların en büyük kaynağı olmuştur.

İki ülke arasındaki ilişkileri etkileyen diğer bir olay ise; 7 Mayıs 1999'da Belgrad'daki Çin Büyükelçiliği'nin NATO bombardımanı sırasında ABD'ye ait uçaklardan atılan beş adet lazer güdümlü bomba ile vurulması olmuştur. 3 Büyükelçilik görevlisi ölmüş, 27 kişi yaralanmış ve Büyükelçilik binası ağır hasar görmüştür. ABD'li yetkililer istihbarat ve hedefleme noktasında başarısızlık sonucunda bu olayın gerçekleştiğini açıklamış ve birçok defa özür dilemişlerdir (Dumbaugh, 2000, s.2). Fakat uluslararası toplum tarafından bunun bir kaza mı yoksa Çin'e uyarı amaçlı mı yapıldığı bir tartışma konusu olmuştur. Çünkü, Belgrad'daki Çin Büyükelçiliği'nin bombalanmasından aylar önce Çinli yetkililer ve Çin medyası, ABD ve NATO'nun Kosova'ya müdahalesine karşı çıkmışlardır. 26 Mart 1999'da Çin, BM Güvenlik Konseyi'nde Yugoslavya'daki NATO hava saldırılarının acilen durdurulması yönünde oy kullanan Rusya ve Namibiya'ya katılmıştır. (Tasarı kararı 3-12 oyla reddedilmiştir.) (Dumbauhg, 2000, s.1).

ABD Başkanı Clinton, Ekim 2000 tarihli ABD-Çin İlişkileri Yasasını imzalayarak Pekin'e Amerika Birleşik Devletleri ile kalıcı ticari ilişkiler sağlamış ve Çin'in 2001'de Dünya Ticaret Örgütü'ne katılmasının önünü açmıştır. 1980 ile 2004 arasında ABD-Çin ticareti 5 milyar dolardan 231 milyar dolara yükselmiştir. 2006 yılında Çin, Kanada'dan sonra ABD'nin en büyük ikinci ticaret ortağı olarak Meksika'yı geride bırakmıştır (Yeşilyurt, 2019, s.54).

2001'de ABD askeri keşif uçağının, Çin'in güneyindeki Hainan Adası açıklarında bir Çin savaş uçağına çarpıp düşürmesi, iki ülke arasında "casus uçak" krizine yol açmıştır. Çin büyükelçiliğinin bombalanmasının ardından meydana gelen bu olayla ilgili gergin bir süreç başlamışsada bu kriz, tazminat ödenmesi ve özür dilenmesi şartıyla rafa kaldırılmıştır (Dedekoca, 2017, s.155). Bush yönetimi ile Çin, ABD

tarafından stratejik rakip olarak görülmeye başlanmıştır. 11 Eylül saldırılarının hemen öncesinde ABD Savunma Bakanlığı Pentagon tarafından hazırlanan raporda Çin güvenlik konusunda sorun yaratabilecek bir rakip olarak görülmüştür (Yeşilyurt, 2019, s.54).

ABD’ de yaşanan 11 Eylül terör saldırılarından sonra iki ülke hükümetleri iş birliği yoluna gitmiştir. Çin, istihbarat toplama, mali ağları izleme, sınırları teröristlere kapatma, mültecilere yardım ve Pakistan’a olan yardımı kolaylaştırma konularında destek sağlamıştır. ABD ise, Çin’in tehdit olarak gördüğü bir Uygur teşkilatı olan Doğu Türkistan İslami Hareketi’ni terör listesine almıştır. Daha sonra Çin, terörle mücadele için oluşturulan iki karar tasarısına katılmıştır (Tucker, 2005, s.132). 11 Eylül sonrasında ABD’ye verdiği destek, Kasım 2001’de Dünya Ticaret Örgütü’ne kabul sürecinin yolunu açmıştır (Gürler, 2005, s.355).

Çin’in ABD’ye verdiği desteği şüpheyile karşılayan realist yazarlar terörizm ile ortak mücadele edilse bile Çin’in hala potansiyel bir düşman olduğunu ileri sürmüştür. Bu sebeple ABD’nin, Japonya ve Tayvan ile bağlarını güçlendirerek Çin ile olası çatışmaya kendini hazırladığı ifade edilmiştir. Nitekim, ABD terörizme odaklansa bile er ya da geç Çin tehdidiyle tekrar karşılaşacağı değerlendirilmiştir (Qingguo, 2003, s.159-177).

2.6.1.4. 2008-2017 Dönemi ABD-Çin İlişkileri

Soğuk Savaş sonrası ABD, Çin’i müttefik veya rakip olarak tanımlamak yerine, Çin’in gelecek dönemde küresel bir güç olarak ortaya çıkma ihtimaline karşı önlem almakta ve aynı zamanda ekonomik ve diplomatik iş birliğini sürdürmek istemektedir (Saunders, 2008, s.135). Amerika’nın geleceğinin Asya’da olduğuna inanan Obama, Çin’in geleceğinin dikkatle izlenmesi gerektiğini ve bunun ABD’nin uzun vadeli çıkarları açısından hayati öneme sahip olduğunu öne sürmüştür (Türker, 2019, s.247). Obama hükümeti Çin’e yönelik politikalarında bir taraftan angajman politikalarını sürdürürken, diğer bir taraftan çevreleme politikasını uygulayarak iki yönlü bir strateji sergilemiştir (Tsang, 2004, s.101).

2006 yılında bir Çin-Amerika girişimi olarak kurulan “Stratejik Ekonomik Diyalog” 2009 yılında, Obama ve Hu Jintao tarafından “ABD-Çin Stratejik ve Ekonomik Diyalogu” olarak değiştirilmiş ve kapsamı genişletilmiştir (Yeşilyurt, 2019, s.66). 19 Ocak 2011’de Obama ve Hu Jintao Beyaz Saray’da bir araya gelmiştir. Daha

sonra iki ülke arasında 45 milyar dolarlık ticaret anlaşması imzalanmış, ikili ilişkilerde sorunların başında gelen kur anlaşmazlığı konusunda işbirliği sözü verilmiştir. Aynı zamanda insan hakları meselesi, uluslararası gelişmeler gibi konularda bu görüşmede ele alınmıştır (Ornarlı, 2011). Böylece görüşme sonrasında ikili ilişkilerin güçlendirilmesi ele alınmış, dünya ekonomisi ve güvenliğinde Amerika-Çin işbirliğini vurgulayan ortak bir bildiri yayınlanmıştır (Koyama, 2011).

Kasım 2012’de Çin Devlet Başkanı Xi Jinping olmuş, Obama ile Haziran 2013’te Kaliforniya’da ilk kez yüz yüze görüşmüşlerdir. İki lider bu görüşme de kişisel bağların kurulması, Kuzey Kore meselesi, siber güvenlik, iklim ve enerji güvenliği gibi küresel ve ekonomik sorunları ele alınmıştır. İklim değişikliği ile ilgili olarak karbon salınımının azaltılmasını öngören bir bildiri imzalanmıştır. Bu anlaşmada, 2020 yılına kadar olan süre zarfında emisyon artışını durdurmak için alınacak önlemler belirlenmiştir. 2015 yılında Paris’te yapılan İklim Değişikliği Konferansı’nda ABD ve Çin bu anlaşmayı ‘‘tarihi bir anlaşma’’ olarak dile getirmiş ve anlaşmanın iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesi noktasında oldukça önemli olduğunu vurgulamıştır (Rauhala, 2014).

Günümüzde dünyadaki GSYH’nın %30’undan fazlasına sahip olan Çin ve ABD, dünya ekonomisinde önemli bir konuma sahiptir. 2011 yılında Çin dünyanın en büyük ihracatçısı ve ithalatçısı iken, ABD dünyanın en büyük ithalatçısı ve ikinci ihracatçısı konumundadır (Li & Kemburi, 2014, s.129). 2015’te ABD, Çin’e 116 milyar dolar ihracat yaparken Çin’den 483 milyar dolar ithalat gerçekleştirmiştir. Toplam mal ticareti 597 milyar dolar olan Çin, ABD’nin ikinci büyük ticaret ortağı olmuştur (Thi Thuy Tang, 2016, s.73).

Küresel mali kriz zamanında Çin’in sürekli artan hızlı ekonomik kazanımları, haksız ekonomik ve ticaret politikaları ile ilgili endişeleri de güçlendirmiştir. Çin’in para biriminin ABD doları karşısında daha fazla değerlenmesini kabul etme konusundaki isteksizliği, kamu şirketleri için geniş çaplı sübvansiyonlar ve ABD’li firmaların Çin’in iç pazarına tam erişimine engel koyması ABD’yi rahatsız etmiştir (Lieberthal & Pollack, 2012). Görev süresi boyunca Obama yönetimi, Çin’in para birimi (Yuan)’ın değerini suni olarak düşük tutup haksız avantaj sağladığını her fırsatta dile getirmiş ve revalüasyon baskısı yapmıştır (Çeştepe, 2012, s.47).

2.6.1.5. Trump Döneminde ABD-Çin İlişkileri

Franklin Roosevelt yönetiminden itibaren işbaşına gelen 13 ABD başkanının tamamının ortak olduğu nokta ABD'nin küresel liderlik pozisyonunun korunması olmuştur (Sümer, 2008, s.119-144). Trump'ın görevde olduğu yaklaşık 1,5 sene içerisinde ABD'nin geleneksel müttefikleri ile görüş ayrılıklarına düşmesi, daha önceden imzalanmış olan ticaret anlaşmalarını iptal etmesi, Paris İklim Anlaşması'nı tanımaması, Çin'e yönelik ticaret sınırlamalarını arttırması ve İran ile yapılan nükleer anlaşmayı iptal etmesi, 1945 yılından beri ABD'nin liderliğindeki dünya düzeninin sonunun geldiği düşüncesinin güçlenmesine neden olmuştur (Patrick, 2017, s.52).

Donald Trump'ın 5-13 Kasım 2017 tarihinde beş ülkeyi kapsayan Asya turu, George W. Bush'tan bu yana ABD siyasi tarihinin en uzun Asya ziyareti olarak yerini almıştır (İsimsiz, 2017). Japonya, Güney Kore, Çin, Vietnam ve Filipinlerden oluşan tur özellikle ABD-Çin ilişkilerindeki güncel meselelerin ele alınması bakımından da önem arz etmektedir. Trump yönetimi önceki dönemde "Asya-Pasifik" olarak tanımlanan ABD'nin Asya'ya yönelik genel politikasını; özgür ve açık "Hint-Pasifik" olarak yeniden nitelendirmektedir (İsimsiz, 2017).

Trump Asya-Pasifik bölgesine yönelik yeni bir politikanın sinyallerini vermiştir. Bu kapsamda Trans Pasifik Ticaret Antlaşması'nı kabul etmediğini, Kuzey Kore'ye yönelik tedbirlerin hayata geçirileceğini, "Tek Çin" politikasına devam edeceğini, Pekin hükümetini tanıyacağını ancak Tayvan ile de ilişkilerini sürdüreceğini ifade etmiştir (Kroenig, 2017, s.30-34).

Trump seçim kampanyası esnasında "Tek Çin" düşüncesini savunduğunu söylemesine rağmen seçildikten sonra Tayvan Devlet Başkanı ile görüşmesi Çin ile ilişkileri zorlayan durum olarak ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde Japonya ile ABD arasındaki özel ilişkinin devam ettirileceğini söylemesi de özellikle Doğu Çin Denizi'nde Japonya ile anlaşmazlık içinde bulunan Çin'i endişelendirmiştir. Trump'ın, nükleer silahlanma, çok taraflılığı önemsememesi, ABD'nin dünyadaki askeri varlığını artırma ve askeri harcamaları yükseltme konusundaki fikirleri Çin'i rahatsız etmiştir (Tuosheng, 2017).

Trump, seçim zamanında ABD'nin iş gücüne ve ekonomisine tehdit olarak gördüğü bölgesel ticaret anlaşmalarından bahsetmiş ve özellikle Çin karşıtı söylemlerde bulunmuştur. Hatta Çin'i döviz manipülatörü olmakla, ticaret açığını kötüye kullanmakla ve ABD'nin en büyük tehdidi olmakla suçlamıştır. Trump göreve geldiği

ilk gün çıkardığı kararname ile Obama döneminde imzalanan Transpasifik Yatırım Ortaklığı'nı feshetmiştir (İsimsiz, 2017).

Çin-ABD ilişkilerinin en önemli başlığı yapısal bir sorun olarak ortaya çıkan ekonomik ilişkilerdeki dengesizliklerdir. Bunlardan ilki iki ülke arasında yıllar içinde artan ticaret açığıdır. Rex Tillerson'un belirttiği üzere, ABD-Çin arasında ABD aleyhine 367 \$ milyar dolarlık bir ticari açık bulunmaktadır. Trump, bu durumu hayal kırıklığı olarak tanımlamıştır. ABD'nin bölgede ekonomik olarak yer almadığı bir organizasyon ise Tek Kuşak Tek Yol projeleri ve Çin'in Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık anlaşması olmaktadır. Çin bu ekonomik ve politik inisiyatifleri kullanarak bir yandan ekonomisini dengelerken diğer yandan da küresel görünümünü ve ağırlığını hızlı bir şekilde arttırmaktadır.

Çin son zamanlarda uluslararası sistemde benzer yapılar kurarak ABD liderliğindeki düzene alternatif geliştirmeye çalışmaktadır. Uluslararası kurumlar ile ilişkisini sürdürürken, bu kuruluşları hem tamamlayıcı hem de onlarla rekabet edilebilir bir sistem yaratmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda önderlik yürüttüğü bir dizi siyasi, ekonomik ve askeri örgüt ile dünya üzerindeki nüfuzunu her geçen gün artırma amacı içerisindedir. Çin merkezli organizasyon ve mekanizmalar ile oluşan bir ağ ile Çin, var olan hükümetler arası kuruluşlardaki boşluklarını hedeflerken, uluslararası kalkınma yardımı için ortak arayan ülkeleri dikkate almaktadır. Şangay İşbirliği Örgütü, BRICS gibi örgütlenmeler ile Kuşak-Yol İnisiyatifi gibi projeler Çin'in bu stratejisi için önemli araçlar olarak değerlendirilebilir (Yıldırım, 2016, s.217).

Bu çalışmada süreç izleme yöntemi kullanılarak ABD-Çin arasında geçmişten günümüze kadar yaşanan önemli gelişmeler mevcut literatür gözönünde bulundurularak tarihsel dönemlere ayrılarak incelenmiştir. ABD-Çin rekabeti aşağıdaki bölümde daha ayrıntılı anlatılmıştır.

2.6.2. ABD-Çin Rekabeti

2.6.2.1. ABD-Çin İlişkilerinde Yaşanan Başlıca Sorunlar

Amerika Birleşik Devletleri için, Asya hem ekonomi hem de güvenlik açısından önemli bir kıta olmaktadır. ABD, Asya'nın tek bir devletin etkisi altına girmesini kendi çıkarlarına uygun olmadığını düşünmüştür. Bu kapsamda, geçmişte Japonya ve Rusya'nın bölgede hegemonya kurmasına izin vermediği gibi bugünde Çin'in tek

başına bölgeyi etkisi altına almasına karşı bir tutum sergilemektedir (Wood, 2016, s.186).

21.yy’da ABD açısından Asya’nın önemi giderek artmıştır. Bu önem sadece ekonomik açıdan değil aynı zamanda güvenlik açısından da kendisini açıkça belli etmiştir. Bölgede beş ülkenin (Çin, Hindistan, Kuzey Kore, Pakistan ve Rusya) nükleer silaha sahip olması, ABD’nin ciddi bir askeri varlığının mevcudiyeti, güvenlik ortaklıkları ve anlaşmalara dayalı ittifakların varlığı, bölgeyi ABD açısından vazgeçilmez bir konuma yükseltmiştir. ABD’nin Soğuk Savaş boyunca giriştiği iki büyük savaşın (Kore ve Vietnam) bu bölgede olması bu durumu kanıtlar nitelikte olmaktadır (Kaplan, 2016, s.47).

K.Kore’nin kimyasal silahlara sahip olması, Doğu ve Güney Çin Denizi’nde ki deniz yetki alanları ve hava sahasına ilişkin sorunlar, Tayvan’ın statü sorunu ve İran sorunu, Tibet, Doğu Türkistan ve son zamanlarda yaşanan Hong Kong protestoları, ABD ve Çin arasında yaşanan temel sorunlar olmaktadır. Ayrıca Yeni İpek Yolu Projesi ve Ticaret Savaşları iki ülkenin arasındaki güç yarışını ortaya koymaktadır. Bu sorunları değerlendirmek iki ülkenin rekabetini ve ikili ilişkilerini daha iyi anlamamızı sağlayacaktır (Gompert & Garafola, 2016, s.8).

2.6.2.1.1. Kuzey Kore’nin Kitle İmha Silahlarına Sahip Olması Sorunu

ABD-Çin arasında ki çatışma sorunlarından biri K.Kore’nin uzun yıllardır yürüttüğü ve test aşamasına kadar geldiği kitlesel imha silahlarına sahip olma hedefi olmuştur. K.Kore’nin halen yürüttüğü bir nükleer silah programı mevcut olup 2006, 2009, 2013 ve 2016 ‘da nükleer patlama testleri gerçekleştirmiştir. K.Kore, Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması’ndan 2003 yılında çekilmiştir (Türker, 2019, s.293). George Bush’un 2002 yılında şer eksenine dahil ettiği K.Kore bir yıl sonra Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması’ndan çekildiğini ilan edince ABD tepki vermiş ve bölgede gerginlik artmıştır. Çin’in konuya müdahil olması neticesinde, K.Kore’nin nükleer programının önlenmesi amacıyla ABD, Çin, Rusya, Japonya, K.Kore ve G.Kore 2003 yılında bir araya gelmiş ve Altı Taraf Görüşmeleri ismi verilen bir komisyon oluşturulmuştur (Türker, 2019, s.294-295). Altı Taraf Görüşmeleri mekanizması KKore’nin füze denemelerini sürdürmesi üzerine sekteye uğramış, Pyongyang hükümeti 2009 yılında görüşmelerden ayrılmıştır. K.Kore’nin

2012 yılı sonunda yeni uzun menzilli füze denemeleri yapması sonucunda Altı Taraf Görüşmeleri askıya alınmıştır.

K.Kore nükleer silahları ve bunu taşıyacak uzun menzilli füzeleri ile bölge ülkeleri başta olmak üzere, ABD ve müttefiklerini de tehdit eder bir duruma gelmiştir. Bu davranışlarını tüm yaptırım ve tehditlere rağmen sürdürmeye kararlı görünmektedir. K.Kore'nin bu tutumu ABD ve Çin'i karşı karşıya getirmiştir. K.Kore ile doğrudan ilişkisi bulunmayan ABD, K.Kore'ye yönelik girişimlerini Çin üzerinden yürütmüştür. Donald Trump iktidara geldiği ilk andan itibaren K.Kore'nin tehditleri ile ilgilenmek durumunda kalmış ve Çin'i uyarak K.Kore'nin engellenmemesi halinde ABD'nin doğrudan müdahale edeceğinin sinyallerini vermiş ve ayrıca bir Uçak Gemisi Görev Grubu'nu da bölgeye gönderdiğini duyurmuştur (Bandow, 2017).

Çin, K.Kore'nin tutumundan rahatsız olsa da bu ülke ile ilişkileri oldukça ileri düzeyde olmaktadır. Çin, K.Kore'nin en önemli müttefiki, en büyük ticaret ortağı, gıda ve enerji açısından temel kaynağı konumundadır. Çin, K.Kore rejiminin ayakta kalmasının ve uluslararası yaptırımların uygulanmamasının önündeki en önemli güç olmaktadır (Albert, 2017).

İki ülke arasındaki en önemli ilişki ekonomik alanda gerçekleşmiştir. Çinli firmaların K.Kore'de birçok yatırımı mevcuttur. İki ülke arasında ki ticaret hacmi 2014 yılında 8,5 milyar dolar üzerinde olmuştur. Nitekim 2014 verilerine göre Çin'in toplam ticaretindeki oranı yaklaşık %63'tür. 2002 yılında bu oranın yalnızca %25 olduğu göz önüne alındığında uluslararası yaptırımlar sonucunda Çin'in neredeyse K.Kore'nin tek ticaret ortağı haline geldiğini ifade etmek doğru bir yaklaşım olacaktır (Tingting, 2016).

2.6.2.1.2. Doğu ve Güney Çin Denizi'ndeki Deniz Yetki Alanları ve Hava Sahasına İlişkin sorunlar

Güney Çin Denizi, Pasifik ve Hint Okyanusu arasında geçişi sağlayan ve küresel ölçekte en fazla kullanılan ikinci deniz yolu olmaktadır. Bu denize Tayvan'da dahil olmak üzere 10 ülkenin kıyısı bulunmaktadır. Dünya deniz ticaret filosunun tonajı yıllık olarak %50'den fazlası Malakka, Sunda ve Lombok boğazlarından geçmektedir (Alagöz, 2004). Bu sebep ile kıyıdaş ülkeler için bu bölge jeopolitik ve jeostratejik açıdan oldukça önemlidir. Bundan dolayı kıyıdaş olan ülkeler çıkarlarını sağlamak amacıyla karasularında hak iddia ederek bölgeyi çatışmaya hazır hale getirmektedir.

Güney Çin Denizi'nde yaşanan paylaşım sorunu uzun süre boyunca çözümü geciktirmiştir.

Diğer bir yandan, Spratly Adaları güneyi ve Paracel Adaları kuzeyindeki petrol yataklarında 7 milyar varil petrol ve 25,5 trilyon m³ doğal gaz bulunduğu tahmin edilmektedir (Binzat, 2017). Bulunan bu kaynaklar Çin ve bölge ülkeleri arasında deniz egemenlik alanları konusunda yaşanan gerilimleri daha fazla arttırmaktadır. Çin Paracel ve Spratly Adaları da dahil olmak üzere Güney Çin Denizi'nin çoğunun kendi kıta sahanlığı içinde olduğunu iddia etmektedir (Türker, 2019, s.304).

Çin'in güçlü bir donanmadan yoksun olması, Güney Çin Denizi'ndeki iddiasını 20.yüzyılın ikinci yarısına kadar düşük tutmasına neden olmuştur. Çin'in dış güvenlik politikasındaki değişim, Güney Çin Denizi'nin önemini arttırmış ve 1987 yılında daha güçlü şekilde iddialar ortaya atılmıştır. 1992 yılında ise Güney Çin Denizi'nin çoğunu Çin karasuları olarak iddia eden ve Çin'in bölgesel iddiasını gerektiğinde askeri güçle savunacağını belirten Çin Karasuları ve Bitişik Bölge Kanunu yayınlanmıştır (Pradt, 2016, s.145).

Çin, Doğu Çin Denizi'nde ise Japonya ile sürekli karşı karşıya gelmektedir. Doğu Çin Denizi'nde bulunan, Japonya tarafından Senkaku Adaları, Çin tarafından ise Diaoyu Adaları olarak adlandırılan ve üzerinde insan yaşamı bulunmayan sekiz adanın sahipliği, iki devlet arasında uzun süredir devam eden bir gerilimin konusudur (Türker, 2019, s.306). 2013 yılında Çin tarafından bu adaların bulunduğu bölgeyi de kapsayacak şekilde Doğu Çin Denizi'nin büyük bölümünde Hava Savunma Tanıma Bölgesi adını verdiği bir bölge ilan edilmesi gerilimin artmasına yol açmıştır. Çin, bahse konu bölgeye giren tüm uluslararası hava trafiğinin kendisi tarafından koyulan kurallar ile belirleneceğini açıklamıştır. ABD ve bölgedeki müttefikleri bu bölgeyi tanımadıklarını ilan ederek bölgeye savaş uçaklarını göndermişlerdir (Clinton, 2014, s.66). Pekin'deki stratejistler, Çin ile Japonya arasında 40 yıldır devam eden adalar anlaşmazlığında ABD'yi Japonya'yı desteklemekle suçlamışlardır.

Çin'in bir diğer önemli stratejisi ise 2010'lu yıllarda uygulamaya koyduğu Güney Çin Denizi'nde bulunan bazı kaynakları ve deniz dibindeki tortuları taşıyarak yapay bir adaya dönüştürme girişimleri olmuştur. Çin'in bu yapay adaları oluşturma girişimleri hem bölgedeki komşu devletlerin tepkisini çekmiş hem de Amerika-Çin ilişkilerinin daha da gerilmesine sebep olmuştur. Yapay adalar üzerine havaalanı ve önemli stratejik tesisler inşa eden Çin, askeri gücünü de bölgede arttırmıştır (Bahadır, 2017, s.633). Çin'in bu adımı bölgedeki ülkeleri rahatsız etmiş ve güvenliklerini tehdit

edecek herhangi bir Çin hamlesine karşı önlem almaya itmiş ve kendi içlerinde ABD'nin de desteğini alarak ittifaklar oluşturmaya başlamışlardır.

Çin'in özellikle bölgede devamlı artan etkisi, Asya'daki ABD çıkarlarına karşı ciddi bir tehdit ortaya çıkarmaktadır. Washington'un Güney Çin Denizi'ndeki faaliyetlerinde azaltmaya gitmesi, Pekin'in bölgedeki etkisini de sağlamlaştırma niyetini arttırmaktadır. Çin'in başarılı bir şekilde bölgedeki varlığını ABD'den fazla arttırmayı sürdürmesi durumunda ASEAN'ın dengeleme stratejisi bozulabilmekte ve Pekin bir hegemonya kurma fırsatı yakalayabilmektedir (Ming-Te & Lui, 2011, s.110).

ABD, Doğu Asya'daki rolünün azaltılmasını önlemek amacıyla oradaki ülkeler ile yakın ilişkiler kurmayı hedeflemektedir. Bu açıdan, Vietnam, Tayvan, Kamboçya, Malezya, Filipinler ve Myanmar ile yakın ilişkiler kurduğu söylenebilir. Bu ülkelerin harita üzerinde oluşturduğu coğrafi hat ilk ada zinciri olarak adlandırılan kavramı ortaya çıkarmıştır. ABD, bu zincir ile Çin'in hareket alanını kısıtlayıp Çin'i çevreleme niyetindedir (Dedekoca, 2017, s.157-158).

Bu bağlamda Çin'in olası bir ABD çevrelemesine karşı bölgede askeri amaçlı yapay adalar oluşturması, Çin donanmasının varlığının bölgede artırılması gibi sert tutumları ve ABD'nin Çin'in yükselişini durdurma girişimi, iki ülkenin Güney Çin Denizi bölgesinde karşı karşıya gelmesine neden olmuş ve zaten birçok ülkenin hak iddiaları nedeniyle karmaşıklaşan Doğu ve Güney Çin Denizi sorunu, ABD ve Çin ilişkilerinin de içselleşmesiyle birlikte kısa vadede çözülemez duruma gelmiştir.

2.6.2.1.3. Tayvan sorunu

ABD ve Çin arasında yaşanan sorunlardan bir diğeri Tayvan'ın statüsü sorunudur. ABD'nin bu duruma dahil olması Tayvan sorununu günümüze kadar taşımıştır. ABD, sorunun diplomasi ve barışçıl yöntemler ile çözülmesini beklerken bir yandan da mevcut statükonun devam etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Çin ise, hem Güney Çin Denizi hem de Doğu Çin Denizi'nde çıkarlarını sağlamak ve güvenliğini arttırmak için Tayvan'ı topraklarına katmak istemektedir (Turan, 2016, s.100-101).

Obama yönetimi, Bush yönetimi gibi Tek Çin politikasını kabul etmiş ve bunun yanında ABD ve Çin arasında imzalanmış olan üç tebliği de onaylamıştır. Nitekim ABD yönetimi, Tayvan ile ilişkilerini geliştirmek adına ABD Savunma Bakanlığı tarafından Tayvan'a her türlü savunma malzemeleri ve hizmetlerinin sağlanması ile Tayvan Boğazı'nda barışın, güvenliğin ve istikrarın sağlanacağı temin edilmiştir. Dışişleri

Bakan Clinton ise ABD'nin Kanun çerçevesinde Tayvan'ın savunması için gerekli destek sağlayacağına dair açık hüküm olduğunu ve bu nedenle savunma malzemeleri satışının söz konusunu olacağını belirtmiştir (Tomzak, 2016, s.41-42). Çin yönetimi karşılıklı askeri ziyaretleri, güvenlik ve silah kontrolleri ve nükleer silahların yayılmasının önlenmesine yönelik planlanan görüşmeleri askıya almıştır. Çin'in bu kararının arkasında ABD'nin Tayvan'a 6,4 milyar dolar silah satması sebep olmuştur. Ayrıca ABD'nin Çin'deki büyükelçisi ve askeri ateşine protesto niteliğinde uyarı vermesi, iki ülke arasındaki ilişkileri gergin bir duruma getirmiştir (Türker, 2019, s.306).

Temmuz 2013'te ABD, Tayvan'ın Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü'ne katılımını desteklemiştir. 2014'te ise hem Cumhuriyetçi hem de Demokrat partililerden oluşan 52 senatör, 35.yıldönümü sebebiyle Tayvan ile İlişkiler Kanunu'nu desteklediklerini belirtmişler ve Tayvan ile genişletilmiş diyalog çağrısında bulunmuşlardır (Tan, 2017, s.129). Obama yönetimi son olarak Aralık 2015 yılında Tayvan'a 1,83 milyar dolar silah satmıştır. Çin bu duruma tepki göstermiş ve Çin Dışişleri Bakanı Yardımcısı Zheng Zeguang, ABD'nin bu silah satışı ile uluslararası hukuku, uluslararası ilişkileri yöneten temel normları ve Çin ile ABD arasındaki üç ortak bildiriye ihlal ettiğine dikkat çekmiş, aynı zamanda bu durumun Çin'in egemenliğine ve güvenliğine ciddi şekilde zarar verdiğini belirtmiştir. Ayrıca Zheng, Tayvan'a silah satışı yapan ABD'li şirketlere yaptırım uygulayacaklarını belirtmiştir (Tomzak, 2016, s.43).

Her ne kadar Tayvan konusunda son yıllarda sakin bir durum söz konusu olsa da Deng Xiaoping ve Mao Zedong'dan Xi Jinping'e kadar tüm Çinli liderler Tayvan'ın Çin ile birleşmesine büyük önem vermişler ve bu konuyu gündemlerinde üst sırada tutmuşlardır. Çin politikasında Tayvan ve Tibet konusu coğrafi açıdan temel bir çıkar konusu olarak kabul edilmiştir. 2016 yılında bağımsızlık yanlısı Demokratik Gelişim Partisi'nin adayı Tsai Ing-wen'in Tayvan'da devlet başkanı olarak seçilmesi, Çin ile Tayvan arasındaki ilişkilerin önümüzdeki dönemde daha çok gerginleşeceğinin bir işareti olarak yorumlanmıştır. Çin'in Tayvan ile birleşmekten vazgeçmesi mümkün görünmemektedir (Wood, 2016, s.231-232).

2.6.2.1.4. İran Sorunu

1979 İran İslam Devrimi'ne kadar olan süreçte İran'ın, ABD ve AB ülkeleri ile ilişkileri oldukça barışçıl ve diplomatik bir şekilde devam etmiştir. ABD, İran'ın nükleer programını desteklemiş askeri ve ekonomik anlamda ilişkilerini sürdürmüştür. İslam Devrimi sonrasında İran'ın nükleer faaliyetleri bir süre için dursada daha sonra karşılıklı güvensizlik sebebiyle nükleer faaliyetler yeniden başlamıştır (Gök, 2011, s.239-241). İslam Devrimi gerçekleştikten sonra Batı ile ilişkiler bozulmuş ve ABD, İran'a yönelik ambargo başlatarak nükleer teknoloji hamlelerine ve malzeme tedarikine engel olmaya çalışmıştır. ABD ve İran arasındaki bu gerilime Rusya ve Çin de katılmıştır. Nükleer silahlarını geliştirmesi için İran'a yardım etmişlerdir (Kıbaroğlu, 2006, s.198).

11 Eylül 2001 tarihindeki terörist saldırılardan sonra İran'ın nükleer faaliyetleri, uluslararası ilişkilerde en çok tartışılan konulardan birisi haline gelmiştir. 2002 Ocak ayında ise Başkan Bush, kitle imha silahlarına sahip ülkeler listesinde Irak ve K.Kore'nin yanı sıra İran'ı da saymış ve bu ülkeleri “şer eksen” olarak nitelendirmiştir (Gök, 2011, s.242). 2006 yılında yayınlanan Amerika Ulusal Güvenlik Strateji belgesinde İran öncelikli tehdit olarak algılanmış ve uygulamak istediği nükleer programın tamamen barışçıl amaçlarla kullanacağına dair somut kanıtlar sunmamakla suçlanmıştır (Sancak, 2013, s.504).

Çin ile İran arasındaki ilişki tamamen iki ülkenin yararına olacak şekilde gelişmiştir. Çin, 1999 yılından itibaren enerji konusunda bağımlı hale gelmiştir. Her geçen gün büyüyen nüfusu Çin'i enerji ve ham madde arayışına itmiştir. İran gibi stratejik enerji kaynağına sahip bir ülke Çin için oldukça önemli olmaktadır. Çin ve İran arasında enerji anlaşmalarının oldukça fazla olması nedeni ile Çin, uluslararası ortamda İran'ı desteklemektedir (Ekrem, 2010). Enerji anlaşmalarının yanı sıra iki ülke arasında siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel anlaşmalarla ABD'nin uyguladığı ekonomik ve siyasi ambargonun delinmesi, diğer yandan Pekin vetosuyla BM tarafından verilecek cezai tedbirlerin önlenmesi ile Çin İran'ı desteklemektedir (İzol, 2017, s.136).

Çin'in, İran ile enerji, mal ve hizmet ticaretlerinde ilişkileri giderek artmıştır. Buna ek olarak, sürekli büyüyen ekonomik ilişkileri mevcuttur. Ayrıca Çin, Bir Kuşak Bir Yol Girişimi'nin bir parçası olan İran'a oldukça önem vermektedir. 14 Temmuz 2015'te Çin'i de içeren P5+1 grubu, İran ile Kapsamlı Ortak Eylem Planı'nı imzalamıştır. Bu anlaşma, Tahran'a karşı uluslararası ekonomik yaptırımların kademeli

olarak kaldırılması karşılığında İran'ın nükleer silahlara giden yolları ortadan kaldırarak nükleer programının sınırlarının belirlenmesini sağlamıştır (Patman & Ferner, 2018, s.71).

15.yy'dan itibaren dünya tarihi, bazı devletlerin belirli zamanlar boyunca süper güç konumuna ulaşmaları ve sonra bu statülerinden düşmeleri döngüsü içinde bugüne doğru gelmiştir. Belirli bir devlet yükselerek dünya denizlerinde egemen duruma gelmekte ve böylelikle okyanuslara yani ticarete egemen olarak süper güç haline gelmektedir (Örmeci, 2013, s.1). Bu süreç sonrasında başka bir güç ortaya çıkmakta ve ikisi arasında yaşanan çatışmanın galibi ya da bu çatışmadan yararlanarak yükselen üçüncü bir taraf yeni süper gücün kim olacağını ortaya koymaktadır (Sander, 2006).

Bu analizlere bağlı olarak, 15.yy ve 16.yy'dan önce Portekiz, daha sonra İspanya, 17.yy'da Hollanda, 18.yy'da Fransa ve 19yy'da İngiltere uluslararası sisteme ve denizlere hakim olan süper güç konumunda bulunmuştur. Dönemin süper gücü olan İngiltere'nin karşısına 20.yy'da Fransa'nın çıktığını ve bu iki gücün rekabetinden kaynaklı çıkan çatışmalar sonucunda birbirlerini zayıflatıklarını öne sürmüştür. Bu durumdan faydalanan ABD, süper güç seviyesine ulaşp sisteme yön veren bir devlet olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile sistemde hegemon bir güç olmayı başaran ABD, kendisine rakip olarak ortaya çıkan diğer güç adayı SSCB ile rekabette bulunmuş, uzun süre soğuk savaş dönemi yaşanmıştır. 1990 yılında komünist ideolojinin çökmesi sonucunda ABD mevcut durumunu korumuş ve süper güç olmuştur. 2000'lerden bu yana ABD ile Çin arasında yeni bir süper güç olma rekabetinin başladığı söylenmektedir. Bu rekabeti kazanan ülkenin veya bu rekabet nedeniyle güçlenen üçüncü bir ülkenin 21.yy süper gücü olacağı iddia edilmektedir (Kızıltan, 2004).

ABD ve Çin, ekonomi başta olmak üzere siyasi, askeri ve kültürel bakımdan birbirlerine rakip olmaktadır. Uluslararası yapı giderek çok aktörlü bir sisteme doğru geçmektedir. Özellikle Çin, bu çok kutuplu sistemde sürekli ivme gösteren bir ülke konumunda bulunmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti, 2010 yılı ekonomik göstergelerine bakıldığında ABD'den sonra ikinci büyük ekonomik güç haline gelmiştir (Aktaş, 2019, s.45). Çin'in kısa sürede bu derece büyümesi ABD-Çin ilişkilerindeki önemi ortaya çıkarmış ve iki ülke arasında yaşanan ilişkiler, uluslararası sistem içerisinde merak uyandırmıştır. Deng yönetimi ile birlikte oluşturulan dışa açılma ve reform uygulamaları sayesinde iktisadi büyük bir güç olan Çin Halk Cumhuriyeti, kendi iç politikasında birtakım sıkıntılar ile uğraşmaktadır. Bu nedenle Çin kaynaklı ortaya çıkan

Tayvan, Tibet, Doğu Türkistan sorunu ve son olarak Hong Kong protestoları, iki ülkenin ilişkilerine yansımış ve siyasi bir rekabet ortamının doğmasına sebep olmuştur.

Tibet sorununa ABD-Çin açısından bakacak olursak; 1949 yılında Mao Zedong'un iktidara sahip olması ile birlikte din temelli konular ‘’insanların beynini uyuşturan, çalışma verimliliğini azaltan‘‘ bir fikir olarak bahsedilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda, Budizm'in ana merkezi olarak bulunan Tibet, Çin için bir mesele olarak ortaya çıkmıştır (Fidan, 2010, s.79). Çin Halk Cumhuriyeti, 1950 yılında Tibet'i kendisine tehdit olarak gördüğü için işgal etmiştir. İşgal etmesinin hemen ardından 1951 yılında ise, Tibet'e özerklik hakkı tanımıştır. Fakat Çin, vermiş olduğu bu özerklik hakkına rağmen Tibet'e sürekli olarak müdahalede bulunmuştur. Tibet Yönetimi'nin lideri Dalai Lama, Çin'e karşı kültürel soykırımı sebep göstererek ayaklanma girişimi başlatmıştır (Gürkan, 2008). Bu ayaklanma girişimi sonuçsuz kalmış ve Dalai Lama Hindistan'a kaçmıştır. Çin, Dalai Lama'nın Hindistan'a kaçmasının veya kaçırılmasının sorumlusu olarak ABD'yi göstermiştir (Fidan, 2010, s.81).

Dalai Lama, 1988 yılında yapılan Avrupa Konseyi toplantısında; Tibet'in demokratik olarak özerklik statüsüne kavuşması gerektiğini belirtmiştir. Tibet'in, Çin Hükümeti'ne dış politika ve güvenlik meselelerinde bağlı olmasını fakat; ekonomik, eğitim, din ve kültürel konularda özerk olması gerektiğini belirtmiştir. Lama'nın yapmış olduğu bu açıklamalar Çin tarafından kabul edilmemiştir. Çin Halk Cumhuriyeti Başbakanı bu konu ile ilgili olarak değerlendirmelerde bulunmuştur. Li Peng, Dalai Lama'nın özerk bir Tibet isteğinden vazgeçmesi gerektiğini, Çin Hükümeti'nin bu konu hakkında hiçbir şekilde geri adım atmayacağını dile getirmiştir (Alagöz, 2004).

ABD, Çin Hükümeti ve Dalai Lama arasında bir denge kurmaya çalışmış ve iki ülkenin temsilcileri ile karşılıklı toplantılar düzenlemiştir. ABD Hükümeti'nin bu tutumu Çin tarafından hoş karşılanmamış ve bu durum ABD'nin Çin'in iç meselelerine karışmasının bir yöntemi olduğuna yönelik değerlendirmeler yapılmıştır (Rogin, 2017).

Çin ile ABD'nin karşı karşıya geldiği diğer bir konu Doğu Türkistan sorunu olmuştur. Uygur Türkleri, 1300'lü yıllarda İslam'ı kabul etmiş ve Doğu Türkistan Bölgesi'nde yaşamaya başlamışlardır. Bu bölge 1949 yılında kurulan Çin Halk Cumhuriyeti tarafından ele geçirilmiştir. Doğu Türkistan, 1.6 km'lik yüzölçümüne sahip olmak ile birlikte Çin'in en büyük otonom alanını kapsamaktadır (Amanov, 2006, s.85).

Çin, bölgedeki gücünü korumak ve arttırmak amacıyla Han Çinlilerini bölgeye yerleştirmiştir. Böylece Uygurlar ile Han Çinlileri arasında sert etnik çatışmalar yaşanmıştır. Genel çerçevede Çin, Uygur Türklerine baskıcı bir politika yürütmüştür.

Siyasi, ekonomik, düşünce ve inanç özgürlüğüne yönelik kısıtlamalar uygulamıştır. Uluslararası sistemde bu durum rahatsız edici olarak karşılanmıştır. ABD, Çin'i eleştiren ve insan hakları ihlallerine karşı çıkan bir tutum içerisinde olmuştur. Hatta, Çin'in özerk yönetimlerdeki insanlara karşı baskıcı bir tutum takınmaması gerektiğinin altını çizmiştir (Dingli, 2003, s.24).

Hong Kong'da son zamanlarda yaşanan gelişmeler ABD-Çin hükümetlerini tekrar karşı karşıya getirmiştir. Hong Kong, Çin'e sadece dışişleri ve güvenlik noktasında bağlı özerk bir bölge olarak bulunmaktadır (Costa, 1993, s.825). Hong Kong, 7,5 milyon nüfusu ile dünyanın küresel ticaret merkezi konumunda bulunmaktadır. 1842 yılında İngilizlerin hakimiyetinde bulunmuş ve 1997 yılında İngilizler aracılığıyla Çin Halk Cumhuriyeti yönetimine bırakılmıştır (Suner, 2019).

Hong Kong'da, geçtiğimiz 2019 yılında katılımı oldukça fazla olan ve uzun süre devam eden protestolar yaşanmıştır. Yaşanan bu protestolar ilk olarak üniversitelerde başlamış, daha sonra ise sokaklara kadar yayılmıştır. Protesto gösterilerinin temel amacı, Hong Kong içinde yaşayan suçlu insanların Çin'e naklini savunan kanun maddesinin mecliste sunulması olmuştur Kanun teklifini kabul etmeyen Hong Kong'lu protestocular, bu yasa tasarısı ile Çin'in asıl hedefinin muhaliflere karşı acımasız ve taraflı bir politika yürüteceğini iddia etmişlerdir (Purbrick, 2019).

Çin yönetimi, 2019 yılında Hong Kong'da yaşanan protestolara yönelik bir rapor yayınlamıştır. Yayımlanan bu rapora göre, 2019 yılında yaşanan bu ayaklanma girişimleri ve sonrasında ortaya çıkan gelişmeler yeni bir Soğuk Savaş kapsamında ele alınmıştır. Belge üç önemli konudan bahsedilmiştir. Bu konulardan ilki; ABD'nin, Çin'in yükselmesinin önündeki en büyük kısıtlayıcı unsur olarak görülmesiyle birlikte, Çin'in temel hedefinin ABD olduğu raporda belirtilmiştir. İkinci olarak bahsedilen husus ise, Çin'in içsel problemlerinin yarattığı iç karışıklık durumu, diğer devletler tarafından Çin'in iç işlerine karışmak ve muhtemel bir çatışma durumunda Çin'in askeri gücünü azaltmak için kullandıkları ifade edilmiştir. Raporda yer alan üçüncü husus ise; Tibet, Tayvan ve Hong Kong gibi bölgelerde hatta Güney Çin Denizi'nde Çin'in ulusal çıkarlarını korumak için çatışmaktan vazgeçmeyeceğinin vurgusu yapılmıştır (Suner, 2019).

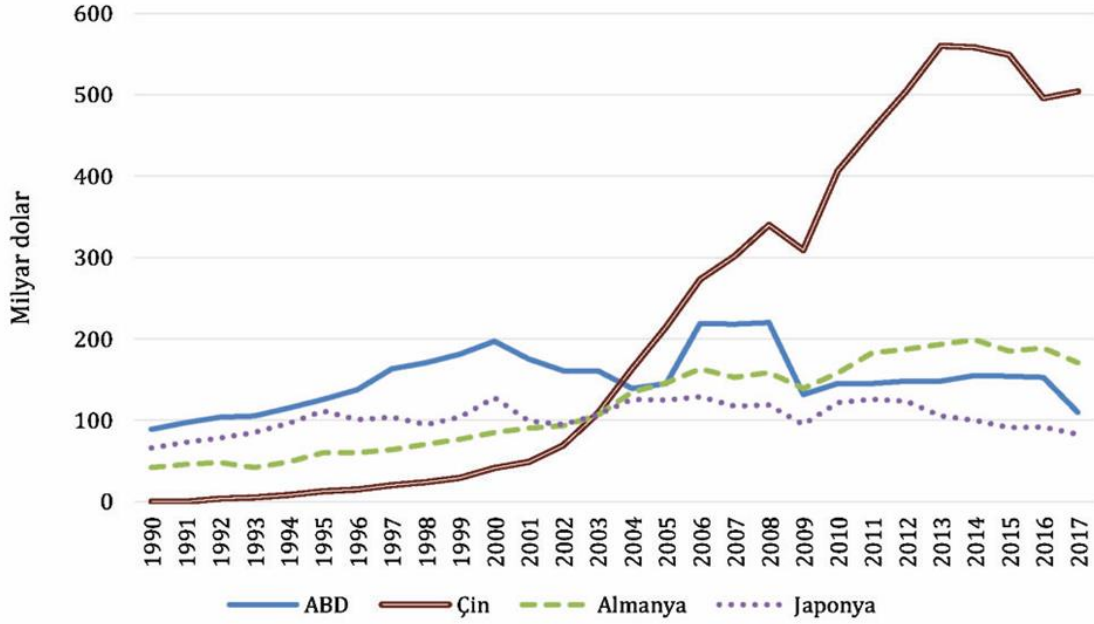
Görüldüğü üzere; ABD, Çin'in iç meselelerinde karşı tarafı destekleyici bir politika yürütmüştür. Zaman zaman arabulucu rolü üstelense de rekabet odaklı davranan taraf olmuştur. ABD-Çin arasında yaşanan rekabetin en önemli alanlarından biri şüphesiz ekonomik rekabet olmaktadır. Ülkeler için ekonomik güç uluslararası sistemi

kontrol etmek için bir araç niteliğindedir. Nitekim ekonomik güç ve bunun sağladığı olanaklar askeri gücü ve dolayısıyla süper güç olma arzusunu beraberinde getirmiştir. ABD ve Çin arasında yaşanan ekonomik rekabeti ortaya çıkaran iki önemli olay mevcuttur. Ticaret Savaşları ve Yeni İpek Yolu girişimi iki ülke arasındaki rekabeti ve süper güç olma arzusunu gösteren argümanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.6.2.2. Ticaret Savaşları

Son 30 yılın verilerine bakıldığında Çin ekonomisinin sürekli artış gösterdiği gözlenmektedir. Çin, 12 trilyon dolarlık ekonomisi ile ABD'nin ardından ikinci sırada gelmektedir (Doster, 2018). Çin'in 1970'li yıllardan itibaren uyguladığı dışa açılım ve reform uygulamaları Çin'in bugünkü ekonomik gücüne ulaşmasında ve ABD ile rekabet edebilecek düzeye gelmesinde oldukça etkili olmuştur. Çin'in ekonomik gücü, 2.Dünya Savaşı'ndan tek süper güç olarak çıkan ABD'nin tek kutuplu düzenini bitirecek ve uluslararası sistemin iki kutuplu bir yapıya dönebileceğinin sinyallerini vermektedir. ABD, bu durumu kendi hegemonyasına tehdit olarak görmekte ve kendince önlem almaya çalışmaktadır. Bu sebeple, ABD yönetimi Ocak 2018 yılından itibaren bir dizi önlemler paketini uygulamaya koymuştur. Bu paket ile birlikte, Çin'den ithal edilen bulaşık makineleri ve güneş panellerine ve ABD tarafından Çin'le birlikte birçok ülkenin ABD'ye çelik ve alüminyum ihracatına yönelik tarifeler ve kotalar getirmiştir (Aran, 2018, s.1).

Ülkeler, yerli malların teşvikini sağlamak adına ithalata yönelik kota uygulamaları ve gümrük vergilerinin yükseltilmesi gibi koruyucu önlemler dile getirsede, bu ülkelerdeki hâkim görüş serbest ticaretten yana olmuştur (Eğilmez, 2018a). Ticaret savaşıyla, bir ülkenin çeşitli sebeplerle ithalatına kısıtlama getirmesi sonucunda onunla ticaret yapan ortağının benzer bir yolu seyreterek ona misilleme yapması ve o ülkeden ithalatında gümrük vergisi, kota ve diğer benzeri uygulamalara başvurması kastedilmiştir. Çin ve ABD gibi iki ekonomik gücün rekabetini anlatabilmek adına bazı göstergelere bakmak faydalı olacaktır.

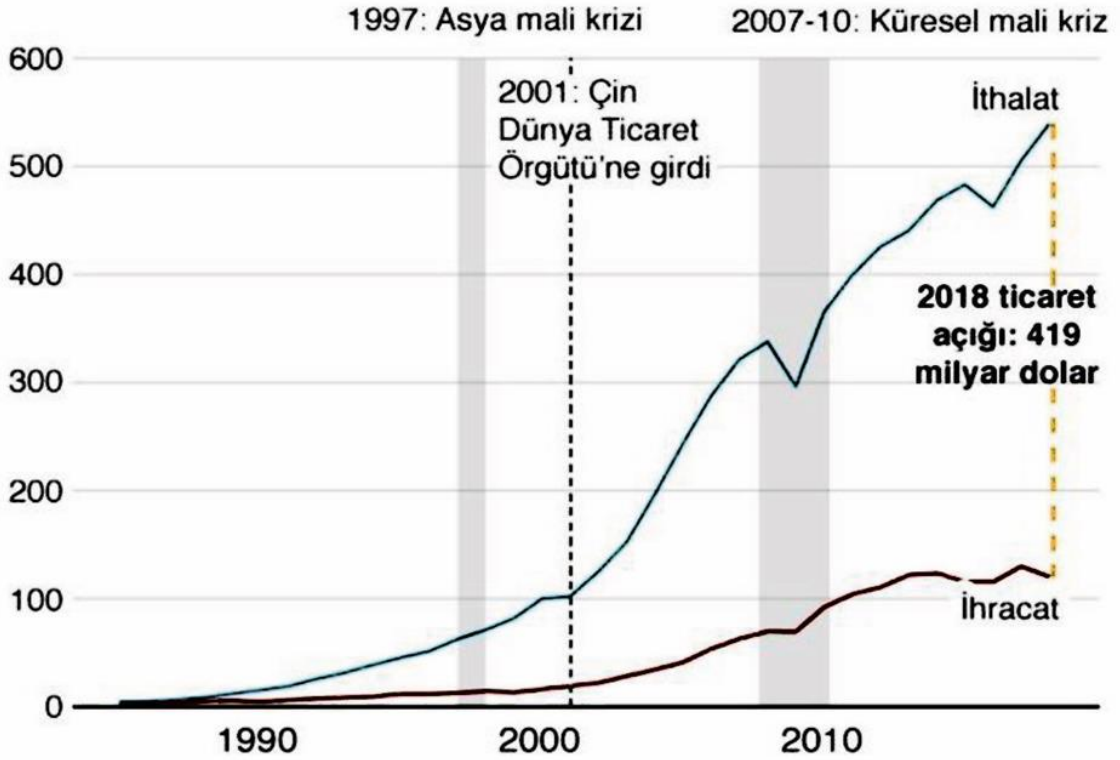

Şekil 7. Yıllara göre ABD, Çin, Almanya, Japonya'nın GSMH verileri

Kaynak: Dünya Bankası, 2018.

Çin ekonomisi grafikte görüldüğü üzere yıllar içerisinde artarak büyümüştür. Çin, 2010 yılından imalatla dünyanın en büyüğü olma unvanını ABD'den almıştır. 2016 yılında imalatla üretilen katma değerde ABD 2.2 trilyon dolar elde ederken, Çin'in imalat üretimi 3 trilyon doları aşmıştır. ABD'nin küresel olarak imalatla üretilen katma değer içindeki payı 1980'den 2015'e yüzde 29'dan yüzde 18.1'e gerilemiştir. Çin'in 2000'li yılların başında yüzde 8 civarında olan payı 2016 yılında yüzde 26'ya kadar yükselmiştir (OECD, 2017).

2017 yılının GSYH rakamları açısından, ABD 17,30, Çin ise 10,16 trilyon dolar hasıla üretmiştir. Aynı yıl için büyüme oranları karşılaştırıldığında Çin'in büyüme oranının %6,9, ABD'nin ise %2,27 olduğu görülmüştür. Fakat bu üretim kişi başı olarak hesaplandığında ABD'nin kişi başı GSYH'si 53.128 dolar ile yaklaşık Çin'in 7 katı olmuştur (IMF, 2010). Yüksek teknoloji ihracatının GSYH içindeki payı itibarıyla Çin, %25,23 değeri ile ABD'yi geçmiştir. Ticari marka başvuruları açısından ise Çin, ABD'nin yaklaşık 6 katı, paten başvuruları açısından ise yaklaşık 2 katı başvuru sayısına sahip olmuştur (IMF, 2010).

Şekil 8. Yıllara göre ABD'nin Çin'e ihracat ve ithalat verileri

Kaynak: ABD Nüfus Dairesi Verileri, 2017.

Grafik-3'den de görülebileceği gibi ABD'nin Çin'e verdiği dış ticaret açığı 1985 yılından itibaren artmaya başlamıştır. Özellikle Çin'in DTÖ'ye girişinin ardından ABD'nin Çin'den yaptığı ithalat büyük bir hızla artmıştır. ABD'nin Çin'e karşı ticaret açığı 2000 yılında 83,8 milyar dolar iken 2018 yılında 419 milyar dolara çıkmıştır. ABD, Çin'e 120 milyar dolar değerinde ihracat gerçekleştirirken Çin'den 539 milyar dolar değerinde ithalat yapmıştır (Koşar, 2019). ABD'nin Çin'e karşı dış ticaret açığının git gide arttığı görülmektedir. 1998'li yıllarda 100 milyar dolar olan ticaret açığı bugün itibarıyla 400 milyar dolar civarlarına yaklaşmaktadır (UİB, 2018, s.12).

ABD yönetimi, ortaya çıkan ticaret açığını azaltmaya yönelik ilk önlemini, henüz doğrudan Çin'in adını söylemeden, Şubat 2018'de almıştır. Kanada'dan yapılanlar hariç güneş paneli ithalatına yüzde 30 ve çamaşır makinesi ithalatına yüzde 20 oranında gümrük vergisi getirmiştir (Wong & Koty, 2019). 22 Mart 2018'de ise Trump, Çin'e adeta savaş ilan eden bir genelgeye imza atmıştır. Bu genelgede, teknoloji hırsızlığı ve zorla teknoloji transferi gibi patent hakkı ihlallerinden dolayı Çin'e karşı Dünya Ticaret Örgütü'nün dava açması, kilit sektörlerde Çin yatırımlarının sınırlandırılması; havacılık, bilgi ve iletişim teknolojileri ve makine üretimi gibi

sektörlerde Çin mallarına gümrük vergisi getirilmesi öngörülmüştür. Genelgeden bir gün sonra 23 Mart'ta çelik ithalatında (Arjantin, Avustralya, Brezilya ve Güney Kore hariç) yüzde 25 ve alüminyum ithalatında (Arjantin ve Avustralya hariç) yüzde 10 gümrük vergisi yürürlüğe konmuştur (Koşar, 2019). Çin buna karşılık 3 milyar değerindeki 128 Amerikan ürününe (meyve, şarap, çelik boru, domuz eti ve geri dönüştürülmüş alüminyum) yüzde 15 ile 25 oranında gümrük vergisi tarifesi getirdiğini açıklamıştır. 3 Nisan 2018'de ABD Ticaret Temsilciliği yüzde 25'lik vergiye konu olan 50 milyar dolar değerinde 1334 üründen oluşan bir ön listeyi kamuoyuna açıklamıştır. Bir gün sonra Çin, aynı değerde soya fasulyesi, kimyasal ürünler ve otomobilleri kapsayan 106 ürünü kapsayan ve yüzde 25 gümrük tarifesinin geçerli olacağı bir ön liste hazırlamıştır (Koşar, 2019).

Daha sonra ABD, Çin menşeli 16 milyar dolar değerinde 279 ürün için yüzde 25 tarife uygulamıştır. Çin ise 333 ürün için yüzde 25 gümrük tarifesini yürürlüğe koymuştur (Wong&Koty, 2019). 17 Eylül 2018'de Trump, 200 milyar dolarlık Çin malı üzerine başlangıçta yüzde 10 olan, 1 Ocak 2019 itibarıyla yüzde 25'e yükselecek gümrük vergi tarifelerini ilan etmiştir. Misilleme olarak Çin bir gün sonra 60 milyar dolarlık ABD ihraç ürününe ilişkin yeni tarifeleri açıklamış ve ticari görüşmeleri iptal etmiştir. ABD, 200 milyar dolar değerinde Çin ürününe uygulanan gümrük tarifelerini yüzde 10'dan 25'e çıkacağını ve diğer tüm Çin ürünleri için yeni tarifeler hazırladığını duyurmuştur. 13 Mayıs 2019'da Çin, 60 milyar dolar tutarındaki Amerikan ihraç malı üzerindeki yüzde 10'luk gümrük tarifesinin yüzde 25'e çıkarılacağını açıklayarak misillemeye bulunmuştur. Karar 1 Haziran 2019'da yürürlüğe girmiştir (Koşar, 2019).

ABD, şu ana kadar toplamda 250 milyar dolar değerinde Çin ürününe gümrük tarifesi koymuştur. Çin bu duruma karşılık 110 milyar dolar değerindeki ABD ihraç malı için ek gümrük vergisi uygulamıştır. Ayrıca ülkesinde faaliyet gösteren ABD'li işletmeleri etkileyecek niteliksel önlemler alma tehdidini sürdürmüştür (Koşar, 2019). Çin ve ABD'nin karşılıklı girdiği ticaret savaşı örneğinde görüldüğü üzere artık dünya tek kutup noktasından hızlı bir şekilde çıkmaktadır. Teknoloji transferi ve sahibi olduğu ticaret fazlası gelirleriyle Çin, dünyanın çeşitli bölgelerindeki devletlere sermaye aktarımı ve çeşitli yardımlar yaparak küresel düzendeki masada elini güçlendirmeye çalışmaktadır (Al & Kaya, 2019).

2.6.2.3. Yeni İpek Yolu Projesi

2013 yılında dile getirilen Bir Kuşak Bir Yol Projesi, Çin'in 1978'lerden itibaren yükselmesinin en somut örneğini teşkil etmektedir. Projenin amacı ve öngörülen bitim tarihi 2049 yılı olarak belirlenmiş ve Çin'in süper güç olmayı amaçladığı konusunda değerlendirmeler yapılmıştır (Karamurtlu, 2020). 19-24 Ekim 2017 tarihinde Xi Jinping, Çin Komünist Partisi 19.Ulusal Kongresinde (2017) şunları söylemiştir:

Bu YeniÇağ eski başarılarımızın üzerine koyarak hedefimize ilerleyeceğimiz bir çağ olacaktır ve bu tarihi dönemeçte sosyalizme Çinli bir karakter vermeye çalışacağız. Bu yeniçağ refah toplumunu güvence altına almayı başaracağımız çağ olacak ve modern sosyalist bir ülke olmak için top yekûn çalışacağız. Belirlemiş olduğumuz hedefleri gerçekleştirmek için Yeni Çağda Çin Karakteristiğinde Sosyalizm'i benimseyip, muhafaza edip geliştireceğiz.

Xi Jinping yapmış olduğu bu konuşma ile bir anlamda Çin Halk Cumhuriyeti'nin yeniçağdaki yol haritasını çizmiştir (Karamurtlu, 2020). Çin, diğer ülkelerle rekabet ederek, küresel bir ekonomik egemenlik sağlamayı amaçlamaktadır.

Çin günümüzde oldukça büyük bir güce sahiptir. Çinli telefon markası Huawei bugün Apple ile rekabet edebilecek seviyededir. Çin ayrıca araba üretiminde dünyada bir numarada yer almaktadır. Teknolojik alanda oldukça ilerde olmak ile birlikte tüm dünyaya çip, bilgi kartları satmaktadırlar. Çin, Bir Kuşak Bir Yol projesi kapsamında planladığı güzergahlar aracılığıyla fiber optik kablolar ile data götürmektedir (Tatar, 2020). Ayrıca dünyanın en büyük 10 şirketinin açıklandığı listenin 5 tanesini Çinli şirketler oluşturmaktadır. JCBC (Çin Endüstri ve Ticaret Bankası) bu listenin ilk sırasında yer almaktadır (Tatar, 2020). Bütün bunlar Çin ekonomisinin ne kadar etkin ve ileri seviyede olduğunu göstermektedir.

Çin'in son yıllarda ciddi anlamda enerji harcadığı Şangay İşbirliği Örgütü, BRICS gibi yapılanmalara ek olarak 2013'te gündeme getirdiği Bir Kuşak Bir Yol projesi; ABD'ye karşı sürdürülen küresel mücadelenin bir parçası olmuştur. Proje, Çin ekonomisinin gelişimini sürdürecektir yeni kaynaklara ulaşması için de bir fırsat olarak görülmüştür. Çin, büyüyen ekonomisinin sürdürebilirliğini sağlamak için İpek Yolu'nu gündeme getirmeye çalışmıştır (Karamutlu, 2020). Çin'in insan gücü ve dünyanın dört bir yanına yayılmış geniş pazar ağını Avrupa sermayesi ile buluşturmayı hedefleyen bu proje, Orta Asya kaynaklarının da katılımı ile dünya ekonomisine ivme kazandıracak önemli bir mekanizma olarak düşünülmüştür (Özdaşlı, 2015).

Çin’de “Yol-Kuşak İşbirliği Forumu” yapılmış ve bu foruma yaklaşık 28 ülke katılmıştır. Bu katılım, Asya’da Çin’in nüfuz alanının daha fazla genişlemesi olarak yorumlanmıştır. Asya-Pasifik’te ABD’den kalan boşluğu doldurmak niyetiyle Çin, uluslararası kurumlarda ve küresel yönetim reformunda daha aktif bir rol oynamak arzusunda olmuştur (Yıldırım, 2016).

ABD, İkinci Dünya Savaşından sonra tekrar bir savaş durumu meydana gelmemesi için 30 yıl içerisinde kendisinin hegemon güç olduğu liberal bir dünya düzeni kurmuştur. Bu sebeple hukukun üstünlüğüne dayalı, şeffaflık ilkesinde bağlı kalarak, demokratik bir sistem yaratmak istemiştir. Bu sistem ise Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve Birleşmiş Milletler gibi kurumlar kurarak desteklemeye çalışmıştır. ABD, savaş sonrası uluslararası düzende hegemonik güç olmasını ve sürdürmesini sorumlu olduğu bu güvenlik ve ekonomik kurumları yaşatmak için askeri ve ekonomik güç dengesini etkili bir şekilde kullanmıştır.

Nitekim günümüzde Amerikan hegemonyasını destekleyen askeri, ekonomik, kurumsal ve ideolojik dayanaklar Çin tarafından sorgulanmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri’nin İkinci Dünya Savaşı sonrası bazı Avrupa ülkelerine yaptığı Marshall Yardımının bir benzeri 2013 yılında Çin Devlet Başkanı Xi Jinping tarafından kamuoyuyla paylaşılmıştır. Bahsedilen girişim birçok adla anılmasına rağmen eski İpek Yollarının canlandırılmasına yönelik bir projedir (Demir & Tekir, 2018, s.192). Literatürde ve siyasal çevrelerde en çok dile getirilen hususların başında İkinci Dünya Savaşından sonra küresel egemenliği ele geçiren Amerika Birleşik Devletleri’nin bu egemenliği Çin’e devretmek zorunda kalacağı ile ilgili yapılan değerlendirmeler gelmektedir. ABD hegemonyasına olan tepkiden beslenen bu politika ile Çin öncülük ettiği birtakım siyasi, ekonomik ve askeri örgüt ile dünyadaki nüfuzunu her geçen gün arttırmaktadır. Bu bakımdan Bir Kuşak Bir Yol Projesi, Çin’in son yıllarda yumuşak güç unsurları ile etkin bir uluslararası aktör haline gelme hedefinin kuşkusuz en önemli örneklerinden biri olmaktadır. Pekin’in özellikle 2000’li yıllardan itibaren izlediği çok yönlü ve çok aktörlü dış politika stratejisinin bir parçası olma niteliğindeki bu proje ile Çin, daha önce fazla etkili olmadığı birçok bölgede daha etkin bir güç haline gelmeyi hedeflemektedir (Özdaşlı, 2015, s.584).

Çin, bu proje kapsamında sadece demir yolu, kara yolu ve lojistik faaliyetler değil, enerji ve diğer altyapı yatırımlarınada hazırlanmaktadır. Çin, bu sayede ileri teknoloji ve donanımlarını İpek Yolu güzergahında ki ülkeler ile paylaşmaktadır. Bir Kuşak Bir Yol projesi küresel altyapı oluşumlarına bir yatırım projesi olma niteliği

kazandırmaktadır. Çin bu proje kapsamında Pakistan’da otoyol, Sri Lanka’da deniz limanı inşaatı, Kazakistan’da yeni bir demir yolu santrali ve köprü yapmıştır (Çakan, 2017, s.39). Burada Pakistan’a ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Pakistan durgun bir ekonomiye ve yolsuzluk sorununun olduğu istikrarsız bir yönetime sahip olmuştur. Bu sebeple yabancı yatırımcılar için popüler bir ülke olmamıştır. Fakat Çin o bölgeye geldikten sonra Pakistan’ın ekonomisinde artış gözlemlenmiştir. Çin Pakistan’ın Gvadr şehrindeki küçük bir balıkçı kasabasına kendi cebinden yeni bir liman inşa etmeyi teklif etmiştir. Limanın yanısıra 2018 yılına kadar yapımı tamamlanmış olan tüm otoyol ve demiryolu ağlarını Yeni İpek Yolu içinde olacak şekilde 62 milyar dolarlık birer koridor haline getirmiştir. Bu yatırımlar sayesinde Pakistan’ın GSYH 8 yılda en yüksek seviyesini görmüştür (Çakan, 2017, s.42). Projenin Brezilya kısmı ülkenin enerji altyapısını sağlamaya yönelik katkılar sunmaktadır. Bu sebep ile Brezilya’da iki ultra yüksek voltaj elektrik hattı Bir Kuşak Bir Yol projesi kapsamında yapılmaktadır. İki ülke arasındaki tarımsal ilişkilerin artması için ticaret geliştirilerek Brezilya’nın tarım altyapısı Çin tarafından desteklenmektedir (Silveria, 2018).

Çin, deniz ticaret yolu olarak Yunanistan’ın Pire Limanı’nı satın almış ve orayı transit bir liman haline getirmiştir. Ve bu liman Çin’in Avrupa’ya giriş kapısı olma niteliği taşımaktadır. Pekin’den Londra’ya kadar uzanan demir yolu ağı tamamlanmış ve seferler gerçekleştirilmiştir. Hazar Denizi’nden Çin’e uzanan ve G.Asya’daki yüksek hızlı trenlerin yapımında bu proje özelinde değerlendirilmektedir. Ayrıca Çin bu projeyi hayata geçirerek Avrupa Birliği ile olan ticaret hacmini arttırmak istemektedir. Avrupa Birliği, 344 milyar avro ile en çok ithalat ve ihracatını Çin ile gerçekleştirmiştir (Durdular, 2017, s.81).

Çin, özellikle Orta Doğu ülkelerinde bulunan petrol ve doğal gaz kaynakları için yeni bir alternatif yol keşfetmiştir. Bu yol 68 ülkeye uzanan ve 4,4 milyar insanı kapsayan gelecekteki en önemli ticaret ağı olma özelliğini taşımaktadır (Durdular, 2017, s.83). Bu proje kapsamında Kuzey Buz rotasında bulunmaktadır. Kuzey Buz denizi üzerinde özellikle buzulların erimesi ile birlikte geçen yol itibarıyla ilk defa Danimarka’da bir gemi Çin’den yüklediği bir malı Avrupa’ya taşıyabilmiştir. Bu yol oldukça önemli ve ekonomik bir boyut taşımaktadır. Bütün bu göstergeler ve projeler Çin’in liderlik girişiminin birer parçası olmaktadır.

Bir Kuşak Bir Yol Girişimi açıklanmasıyla birlikte uluslararası sistemde büyük bir yankı uyandırmıştır. ABD-Çin rekabetinin daha iyi anlaşılabilmesi adına ABD’nin bu projeye yaklaşımı oldukça önem arz etmektedir. ABD, özellikle Afganistan

Müdahalesi ile Orta Asya'da yaşanan istikrarsızlıktan faydalanmış ve fiilen orada bulunarak bölgeyi dizaynetmeyi amaçlamıştır. Afganistan, BKBY projesinin stratejik açıdan önemli bir yerinde, enerji lojistik güzergâhlarının Çin-Hindistan ayağında önemli bir konumda bulunmaktadır. ABD bölgede terör ve güvenlik kapsamında Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan ile ekonomik yardımlar ve iş birliği yapmakta ve bölgede etkin olma gayretinde olmaktadır. ABD, Merkezi Asya'da etkin olabilmek amacıyla bölge ile alakalı olarak Bir Kuşak Bir Yol projesinin enerji transferi noktasında bir takım politikalar geliştirmektedir. Bunlardan biri orta koridor ve deniz yolu güzergâhlarıyla Rusya üzerinden geçmeyen enerji transferlerinin desteklenmesidir. Pasifiklerde Japonya başta olmak üzere Güney Kore, Avusturalya ve Hindistan ile siyasi, askeri ve ticari ilişkilerini geliştirerek Çin'i çevrelemeye ve dengelemeye çalışmaktadır (Chow & Henrix, 2010).

Bir Kuşak Bir Yol projesi karşısında ABD'nin siyasal, Rusya'nın ise ekonomik tehdit algılamalarına karşın Çin'in kapsamlı ve diğer ülkeler açısından ticari fırsatlar yaratabilecek bir strateji izlemesi, İpekyolu'nun Çin liderliğinde yeniden işlev kazanmasına zemin oluşturmaktadır (Chow & Henrix, 2010). Nitekim küresel süper güç konumu 11 Eylül saldırılarından sonra tartışılmaya başlanan, Orta Doğu başta olmak üzere farklı yerlerde güç boşluklarını doldurmaya çalışan ABD, bu bölgeye önem vermektedir. Trump dönemiyle daha aktif bir dış politika izleme eğiliminde olan ABD, küresel hegemonyasına yönelik iktisadi tehdit algılamasında Çin'i ilk sıraya yerleştirmektedir (ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi, 2017).

Merkezi Asya ülkeleri sahip oldukları enerji kaynaklarını uluslararası piyasaya ulaştırabilmek için büyük oranda Rusya'ya bağımlıdır. Dolayısıyla bu bağımlılığı asgari seviyeye indirme amacıyla olmakla birlikte bunun için alternatif hatlara gereksinim duymaktadırlar. Bir Kuşak Bir Yol projesi bu yaklaşımdan hareketle özellikle Kazakistan ve Türkmenistan için önem arz etmektedir. İran üzerinden batı ülkelerine enerji transferi gerçekleştirmek Kazakistan açısından oldukça faydalı olmaktadır.

ABD-Çin rekabeti açısından Merkezi Asya ülkeleri önemlidir. Doğal kaynak ve enerji havzalarına sahip bölgenin çıkış yönlerinden birisi de Çin'dir. Çin bölgede iş birliğini geliştirirse ABD karşısında avantaj elde edebilecektir. Merkezi Asya ekonomileri, küresel ekonomik ve siyasi güçlerden birisi olan Çin'i, Avrupa ve Ortadoğu'ya taşıyacak stratejik bir coğrafyaya sahiptir. Çin bölge ülkeleri için iyi bir ticari ortaktır. Bölge ülkelerinin enerji ihracatıyla uluslararası piyasalarda etkinlik

kurabilmesi, Çin'in de artan enerji ihtiyacını karşılaması amacıyla benzerlik göstermektedir (Wu & Chen, 2004, s.1059-1080).

Özellikle bu projenin ortaya çıkmasında Çin'in tehdit algılamasının etkisi oldukça fazla olmaktadır. Realist perspektife göre ülkeler gücü ve çıkarı için her türlü önlemi almak ile yükümlüdürler. Sistem belirsiz ve anarşik bir düzen yarattığı için Çin, kendini koruma altına almak ve sistemde bir numaralı güç olmak istemektedir. Özellikle, Obama'nın ABD Başkanı seçildikten sonra ''Asya'ya yönelme'' politikasının bir sonucu olarak gelişen Pasifik Ötesi Ortaklığı'nın Çin'de yaratmış olduğu çevrenme ve kuşatılmışlık hissi Bir Kuşak BirYol projesinin ortaya çıkmasında ana sebep olmaktadır. Bu proje Çin'in artan ekonomisine oldukça katkı yapacak ve etki alanını genişletecektir. Bu amaçla Çin, önce askeri bakımdan güçlenip ve çevre alanlar üzerindeki etkisini arttırmak istemektedir (Gilpin, 1981). Realizme göre; aktörler ekonomik anlamda güçlendikçe çevrelerini kontrol etmek istemektedir. Bu kapsamda Çin'in ekonomik, enerji ve ticaret güvenliği, çevresindeki alanda diğer güçler tarafından kısıtlanmayan hareket serbestisine sahip olmasına bağlıdır. Uluslararası İlişkilerin önemli isimleri, özellikle realist gelenekten gelip büyük güç mücadelesine odaklananlar Doğu Asya güç mücadelesinin gelecek açısından ne kadar belirleyici olacağının altını bir süredir çizmektedir (Yıldırım, 2016).

Küresel hegemonya girişimi olan bu projenin en önemli boyutunu Çin'in denizlere hakim olması oluşturmaktadır. Alfred Thayer Mahan tarafından ortaya atılan Deniz Hakimiyeti teorisine göre, denizlere hakim olan bir devlet dünyaya da hakim olacaktır. Çin bu proje çerçevesinde Hint okyanusu, Atlantik Okyanusu ve kıyı şeritleri gibi önemli noktalara hakim olmak istemektedir (Erenel, 2020).⁴ Asya-Pasifik bölgesinden komşu olduğu ABD'yi Atlantik Okyanusu'nda da zor durumda bırakmak Çin'in politikaları arasında yer almaktadır. ABD'nin ünlü siyasetçisi Henry Kissinger, ABD-Çin arasındaki küresel hegemonya savaşlarını şu şekilde yorumlamıştır (Kissenger, 2015):

Çin ve Rusya bir uyum içerisinde çalışarak ABD'nin mimarisini oluşturduğu dünya düzenini yıkmayı hedeflemektedir. Eğer Atlantik Okyanusu'nun iki tarafı (ABD ve AB) ayrı noktalara düşerse, Çin bu bölgeyi kontrol altına alacak ve bölgeyi Euro-Asia coğrafyasına katarak yüzlerce yıllık hayalini gerçekleştirebilecektir. Çin Avrupa'yı Euro-Asia coğrafyasına katacak olursa ABD, iki taraftan Çin ile kuşatılmış, devasa bir

⁴ <https://www.globalsavunma.com.tr/deniz-hakimiyet-teorisi-ve-dogu-akdeniz.html>

ada olarak mücadele etmek zorunda kalacaktır ve bu durum ABD hegemonyasının sonunu getirecektir.

Çin'in bu proje ile gerçekleştirdiği küresel hegemonya mücadelesinin bir diğer somut örneği ise, kurumları zayıflamış, gelişmekte olan ve ekonomik özgürlüğü tam anlamıyla gelişmemiş ülkelere yüksek miktarlarda borç vermesidir (Tandoğan, 2018). Sri Lanka borcunu ödeyememesine karşın ticari olarak kullanılmak üzere Hambantota kentinde olan bir limanı 99 yıllığına Çin'e devretmek mecburiyetinde kalmıştır (Tandoğan, 2018). Çin'in borç verme stratejisi en büyük etkisini Afrika Kıtasında göstermektedir. Xi hükümeti ile Afrika hükümetleri arasında artan bir ilişki mevcudiyeti söz konusudur. Aydın ve Vural (2019) bu konu ile ilgili şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

Nihai noktada, borcunu ödeyemeyecek duruma gelen borçlu ülkenin liman, havaalanı, telekomünikasyon şirketi gibi stratejik kazanımlarının kullanım haklarını ve bu kazanımların gelirlerini alacağı karşılığında 49 ya da 99 yıllığına devralan (ele geçiren) Pekin yönetimi, ekonomi odaklı emperyalizm anlayışını, kurumları kendi inisiyatifine bağlama odaklı fiili emperyalizm anlayışına çevirebilmektedir.

Çin'in bu proje özelinde kazandığı ekonomik kazanımlarını askeri güce çevirme girişimi son zamanlarda hız kazanmıştır. Çin'in bu anlamda hedefi 2035 yılına kadar ABD ile eşit bir orduya sahip olmak ve dünyanın en büyük deniz gücü haline gelmektir. ABD başta olmak üzere birçok ülke Çin'in askeri olarak güçlenmesini büyük bir tehdit olarak görmektedir. Çünkü Çin'in yıllık savunma harcaması 250 milyar dolar civarında olmaktadır (Çubukçu, 2019). Çin, insan gücü bakımından 2 milyondan fazla askere sahip bir ülke konumunda bulunmaktadır. Çin'in toplam 350 savaş gemisi bulunmaktadır. 2030 yılına kadar donanmasındaki gemi sayısını 425'e çıkarmayı planlamaktadır. Çin 2021 yılı için yaklaşık 175 milyar dolar savunma bütçesi açıklamıştır. Ancak tahminler bu rakamın 237 milyar dolar olduğu görüşünde bulunmaktadır. Bölgesel gerilimlerin artmasına bağlı olarak Çin'in tehdit algılamalarının çoğalması Çin'i oldukça iddialı bir konuma getirmektedir. Çin'in ekonomik gücü ve statüsü büyüdükçe savunmasını güçlendirmek için daha fazla kaynak ayırması mümkün gözükmektedir. Çin listede bir numara olmaya aday en güçlü ülkelerden biri olmaktadır. Bu sebep ile NATO 2019 yılında Çin'i yeni dönemde bir risk olarak tanımlamıştır (Çubukçu, 2019).

Çin'e göre küresel, ekonomik ve stratejik ağırlık merkezi Asya-Pasifik'e doğru yönelmektedir. Asya-Pasifik bölgesinde ABD'nin yeniden dengeleme stratejisi

uygulaması ve bu bölgede askeri gücünü artırması, Japonya'nın askeri ve güvenlik politikalarını değiştirmesi, bölgedeki denizden komşu bazı ülkelerin Çin'e ait adaları ve kayalıkları işgal etmesi, bazı ülkelerin Güney Çin denizinde Çin'e karşı askeri girişimlerde bulunması, Kore yarımadasındaki istikrarsızlık, Tayvan'ın, Doğu Türkistan'ın, Tibet'in bağımsızlığı için ayrılıkçı faaliyetler Çin tarafından güvenlik tehditleri olarak algılanmaktadır. Enerji ve doğal kaynaklar, deniz ulaştırma yolları ile ilgili çıkarların güvenliğine ilişkin sorunlar da Çin'in güvenlik kaygılarını oluşturmaktadır (Yılmaz, 2017, s.795-800). Çin'in yaşamış olduğu güvenlik kaygılarına karşı yeni bir proje ortaya koyması ve gücünü bu odak noktasında şekillendirmesi oluşacak yeni uluslararası sistem açısından oldukça önemli olacaktır.

2.6.3. ABD-Çin İlişkilerinin Geleceği

Son zamanlarda ABD ile Çin arasında yaşanan gerginlik herkesi tedirgin edecek noktalara ulaşmışken, bu işin sonu nereye varacak sorusu, cevabı en çok merak edilen soruların başında gelmektedir. ABD, 2011 yılında Asya Pasifik Bölgesi'nde uygulanacak olan strateji değişikliğinin ilk izlenimlerini vermiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı Hillary Clinton Foreign Policy'e yazdığı "ABD'nin Pasifik Yüzyılı" başlıklı makalesinde, "Dünya politikasının geleceğine Irak veya Afganistan'da değil Asya'da karar verileceğini ve Washington'un tüm bu sürecin merkezinde olacağını" ifade etmiştir (Clinton, 2011). Bu yazıdan anlaşılacağı üzere, dünyanın en güçlü ekonomi ve ordularının bulunduğu Asya Pasifik bölgesinin, yeni dönemin rekabet alanı olacağı belirtilmiştir.

Zamanında Çin'i küresel sisteme dahil etmenin pişmanlığını yaşayan ABD, 2017 Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi'nde bu konuya ver vermektedir. Nitekim son yıllardaki açıklamalar ve uygulanan politikalar Çin'in ABD'nin doğrudan hedefi ve en büyük rakibi olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin, 2017 Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi'nde ilk kez bir ülke tehdit sıralamasında Rusya'dan önde gelmiştir. 2017 yılında ABD Genelkurmay Başkanı General Joseph Dunford, "Çin güvenliğimiz için ana tehdittir. Çin'in 2025 yılına kadar ABD için muhtemelen en büyük tehdidi oluşturacağını düşünüyorum" demiştir. Aynı yıl CIA'nın başında bulunan Mike Pompeo, ABD için en büyük güvenlik tehdidinin Çin olduğunu söylemiştir. (Akçay, 2020).

Graham Allison ise ABD-Çin rekabetini açıklarken “Thucydides Tuzağı” kavramını kullanmaktadır. Bu kavram Atina şehir devletinin hızlı yükselişi karşısında paniğe kapılarak savaş başlatan Spartalılardan esinlenerek, büyük bir gücün yerini almasından endişe ettiği başka bir gücün ortaya çıkışı durumunda erken davranarak diğer tarafı yok etmeye çalışması olarak tanımlanmıştır. Realist yaklaşıma uygun olan bu kavram bağlamında uluslararası sistemde ekonomik, siyasi veya stratejik açıdan hızlı bir yükselme sürecine giren bir aktör, hâlihazırda hâkim durumda olan devlet veya devletlerde endişe durumunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, ABD-Çin savaşı artık Çin’in hızlı yükselişi ve ABD’nin buna yönelik geliştirdiği endişeler nedeniyle bir distopya senaryosu olmaktan çıkmış ve ciddi bir siyasi risk haline gelmiştir (Örmeci, 2017).

Realist perspektife göre, iki ülke arasındaki ticaretin yalnızca ekonomik ilişkileri değil güvenlik ilişkilerini de etkilediği söylenmektedir. Realistlere göre ekonomik zenginlik askeri gücün ve diğer etkili araçların başlıca kaynağı olmaktadır. Ticaretteki kazanç kolayca askeri güce çevrilebileceğinden dolayı ise göreceli kazanç hassasiyeti de yüksek olmaktadır. Bu nedenle ticaretteki mevcut eşitsiz kazanç da gelecekte ciddi güvenlik sorunlarına sebep olabilecektir (Islam, 2006, s.28). Realist akademisyenler, Çin’in ticaret fazlalığı nedeni ile iki ülke arasında oluşan ticari dengesizliklerin ABD’nin ekonomik gücüne ve askeri güvenliğine tehdit olabileceğini düşünmektedirler (Islam, 2006, s.28). Realist düşünürler, Çin ve ABD’nin rekabet ve çatışma odaklı ilişkiyi sürdürebileceklerini düşünürler de savaş ihtimalini tamamen reddetmemektedir.

Çin’in artan ekonomik ve askeri gücünün yanı sıra ABD’nin sıkıntı çeken bir hegemon görüntüsü de Çin’in yükselişini tehdit olarak algılanmasına neden olmuştur. ABD’nin artan ticaret açığıyla birlikte işsizlik, ekonomik dengesizlik ve sosyal hizmetlerdeki sorunların artışı iç siyasetinde sıkıntılara sebep olmuştur. Ayrıca ekonomik gücünü askeri araçlarından daha fazla kullanan Clinton dönemiyle birlikte de hem petrol rezervlerinin bir bölümünde hegemonyasını tam olarak kuramaması hem de uluslararası sorunların çözümünde yetersiz kalması nedeniyle süper güç tahtını da tehlikeye atmıştır (Dönmez, 2008, s.402-403).

Mearsheimer, Çin’in önümüzdeki dönem içerisinde realist görüşe uygun hareket ederek, ekonomik büyümesini devam ettirmesi durumunda ABD ve Çin’in savaş potansiyeline sahip yoğun bir güvenlik rekabeti içine girmesini mümkün görmektedir. İlk olarak ABD’nin 19. yüzyılda Avrupalı güçleri Amerika Kıtası’ndan çıkardığı gibi Çin’in de ABD’yi Asya-Pasifik bölgesinden çıkarmaya çalışması beklenmektedir

(Mearsheimer, 2004). Ayrıca Çin hegemon olarak ortaya çıkarsa Kuzeydoğu Asya'daki sistemi de dengesiz çok kutuplu bir yapıya dönüştürecek ve bölgede güvenlik rekabetini arttırarak hem bölge ülkeleri hem de ABD için tehdit oluşturacaktır (Mearsheimer, 2001, s.47). Böylece Mearsheimer, Çin'in barışçıl bir şekilde yükselmeyeceğini belirtmiştir. Çin, büyüyen ekonomisi ile askeri yapısında ciddi anlamda ilerleme kaydetmiştir. Çin'in askeri yapısı, Asya'daki ABD egemenliği için büyük bir tehdittir. Askeri harcamalarını iddialı bir şekilde arttıran Çin, özellikle Doğu ve Güney Çin Denizi'ndeki tartışmalı bölgelerde giderek daha da saldırgan bir tutum sergilemektedir (Bitzinger, 2015).

İki ülkenin karşı karşıya geleceği birçok alan mevcut olmak ile birlikte önümüzdeki yıllarda da bu durum devam edecek gibi gözükmektedir. Çin'in askeri, ekonomik ve siyasi açıdan ABD'ye karşı geliştirdiği politikalar, mevcut uluslararası sistemden rahatsızlığı ve dış politik kültür olarak da savunduğu çok kutupluluk fikri, kısa ve orta vadede hem ikili ilişkilerde hem de uluslararası siyasette rekabeti arttıracaktır (Yeşilyurt, 2019, s.122). Çin'in Bir Kuşak Bir Yol projesinin bitimi ile birlikte projenin kapsamı ve niteliği gözönünde bulundurularak amaçladığı hedefleri gerçekleştirdiği takdirde ilerleyen süre içerisinde tek süper güç olarak sisteme yön vermesi oldukça mümkün gözükmektedir.

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

Bu çalışma süreç izleme yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Süreç izleme yöntemi, tek bir durumun ya da az sayıda vakanın incelendiği genellikle nedensel mekanizmaları inceleyen nitel bir araştırma yöntemidir. Veri toplama ve örneklemenin güvenilirliğini sağlama amacına yönelik bir yöntemdir. Bu yöntem son dönemlerde sosyal olayların açıklanmasında sıklıkla kullanılan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı dökümanların yardımıyla, belirli bir zaman diliminde ve ilgili gruplar üzerinde, örgütsel süreçlerin tamamlanması olarak yorumlanmıştır (Özcan, 2018, s.60). Çalışmamızda bu yöntem, izlenecek sürenin belirlenmesi, araştırma kaynaklarının toplanması ve sürecin izlenip, değerlendirilmesi aşamalarından oluşmaktadır. İzlenecek süreçlerin belirlenmesi ve ayrımı noktasında mevcut literatür baz alınmıştır.

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın amacı ve yapılışı, veri toplama araçları ve verilerin analizine dair kapsamlı bilgiler ifade edilmiştir.

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, günümüzde ekonomik ve askeri bakımdan yükselen ÇHC'nin, 2013 yılında açıkladığı Bir Kuşak Bir Yol Projesi ile elde edeceği kazanımlar sonucunda önümüzdeki süreç içerisinde sistemde hakim güç konumuna ulaşabileceğini göstermektedir. Çalışmada, Çin'in bu konuma ulaşma arzusu ABD-Çin rekabetini ortaya çıkarmaktadır. Bu rekabet ve güç mücadelesi realist perspektifin varsayımlarına bağlı olarak açıklanmıştır.

3.2. Araştırmanın Yapılışı

Araştırma, tezin daha iyi anlaşılabilmesini sağlamak amacıyla birtakım süreçleri izleyerek analiz yapma niteliği taşımaktadır. Çin'in yükselişinin dönemlere ayrılarak incelenmesi, Bir Kuşak Bir Yol Projesinin geçmişten günümüze kadar yaşadığı süreç, ABD-Çin rekabetinin anlaşılabilmesi adına geçmişten günümüze kadar yaşanan ABD-Çin ilişkileri ve ikili ilişkilerde yer alan önemli sorunlara değinilmiştir. Süreç izleme yönteminin, bu dönemlerin incelenmesinde ve ilişkilerin günümüzdeki konumunu aydınlatması bakımından tez çalışmasına oldukça katkısı olmuştur. Araştırmadaki

incelenen dönemler mevcut literatür gözönünde bulundurulmak suretiyle hazırlanmıştır. Ayrıca ekonomik ve siyasal bağlamda Çin'in yükselişini değerlendirirken, Bir Kuşak Bir Yol Projesinin Çin'in süper güç olabilme noktasında önemli rol oynamasında grafik ve istatistiksel göstergelerden yararlanılmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Tarihsel süreç izleme yönteminin veri toplama araçları; kitaplar, makaleler, raporlar, resmi dokümanlar, grafik ve istatistiksel birtakım göstergeler ile oluşturulmuştur.

3.4. Verilerin Analizi

Veri toplama araçlarının sonucunda araştırma yapılan ve tarihsel süreci izlenen konular detaylıca araştırılmış ve analizler yapılmıştır. Çin'in özellikle günümüzdeki gücünün 1980'lerden itibaren dışa açılma ve reform uygulamaları sonucunda gerçekleştiği görülmektedir. Bir Kuşak Bir Yol projesinin öneminin geçmişten kaynaklandığı tarihsel süreç içerisinde her dönem bu yola sahip olmak için verilen mücadele görülmektedir. ABD-Çin arasında günümüzde yaşanan rekabet odaklı ilişkilerin ilk temasları oldukça geçmişe dayanmaktadır. İki devlet arasında yaşanan sorunlar geçmişten itibaren iki ülkenin gündemini sürekli meşgul etmiştir. Yapılan bu araştırmalar neticesinde Çin'in proje ile amaçladığı hedefleri gerçekleştirdiği taktirde geleceğin süper gücü konumunda bulunması oldukça olası gözükmemektedir.

BÖLÜM IV

4. TARTIŞMA VE YORUM

4.1. Tartışma ve Yorum

Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in 2013 yılında kamoyuyla paylaştığı Bir Kuşak Bir Yol Projesi, Çin'in önümüzdeki dönemde küresel güç vizyonuna işaret etmektedir. 1980'lerden itibaren Deng Xiaoping dönemi ile birlikte yükselen ekonomisinin bu proje ile süper güce dönüşeceği izlenimi ortaya çıkarmaktadır. Çin'in bu hamlesi uluslararası ilişkiler teorisi olan realist kuram üzerinden açıklanmıştır. Çin'in bu projeyi açıklaması ve proje kapsamında gerçekleştirdiği uygulamalar, aldığı güvenlik tehdidi ile doğru orantılıdır. Çin, güvenlik tehditlerini ortadan kaldırmak ve süper güç olma arzusuna kavuşmak için gücünü sürekli olarak arttırmak durumundadır. Bu proje ile sağlayacağı ekonomik kazanımlarını askeri güce dönüştürme imkanı oldukça fazladır. Ve Çin her geçen gün askeri harcamalarını ve kaynakları ciddi bir şekilde arttırmaktadır. Bölgesinde saldırgan bir tutum izlemeye yönelik adımlar atmaktadır.

Realist kuramın saldırgan (ofansif) yönü güce sınırsız ve mutlak bir anlam yüklemektedir. Güce sahip olduğu takdirde bu sahip olunan güç hegemonya kurmayıda beraberinde getirecektir (Mearsheimer, 2001). Devletlerin anarşik bir uluslararası düzende kimseye güvenemeyeceğinden dolayı dış politikada ve küresel sistem içerisinde sürekli olarak güçlerini arttırması gerekmektedir. Güç, sisteme yön vermenin ve devamlılığı sağlamanın en etkili yolu olmaktadır.

Çin'in ekonomik olarak devamlı büyümesi ve açıkladığı proje çerçevesinde sistemde hakim konumu yakalamak istemesi ABD ile karşılıklı mücadeleye sebebiyet vermektedir. İki ülke karşılıklı olarak kendi güç dengelerini yaratıp sisteme hakim olmaya çalışmaktadır. İki ülke arasında yaşanan bu rekabet ilişkisine neden olan birçok sorun mevcuttur. Ticaret savaşları, Çin'in Hong Kong, Tavyan, Tibet ve Doğu Türkistan bölgesinde yaşadığı sorunlar ve ABD'nin bu bölgelere yönelik Çin'e karşı tutumları, Doğu Çin Denizinde yaşanan sorunlar, Kuzey Kore sorunu, uluslararası ilişkiler ve süper güç mücadelesinin seyri açısından kritik bir konumdur. İki ülkenin karşı karşıya geldiği birçok konu olmakta ve bu durum önümüzdeki süreç içerisinde devam edeceği öngörülmektedir.

BÖLÜM V

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

2000 yıllık tarihi ile günümüz insanlık tarihinin oluşmasında etkileri olan İpek Yolu, coğrafi keşiflerle önemini kaybetmiş ve unutulmaya yüz tutmuşken Çin ekonomisinin gelişimi ve küresel şartlar nedeniyle modern hale getirilip tekrar gündeme gelmiştir. Yeni Bir Kuşak Bir Yol Projesi, Çin'in ucuz işgücü ile geniş pazar ağını Avrupa'nın sermayesi ve Orta Asya'nın kaynakları ile birleştirmeyi hedefleyen çok yönlü küresel bir proje niteliği taşımaktadır. Çin, Bir Kuşak Bir Yol projesine oldukça önem vermekte olup ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin 100. Kuruluş yıldönümü olan 2049 yılında projenin biteceğini açıklamıştır. Projenin, ekonomileri 21 trilyon dolara ulaşan kuşak üzerindeki 65 ülkenin ekonomik ve kültürel hayatına canlılık kazandırması beklenmektedir. Çin başta Orta Asya ülkeleri olmak üzere birçok ülkeye altyapı ve ulaşım projeleri geliştirerek uluslararası sistemde küresel bir güç olması yolunda emin adımlar atmaktadır.

Kuruluşu itibariyle kapalı ve içe dönük ekonomi politikalarından sonra 1978'li yıllardan itibaren Deng Dönemi ile birlikte dışa açılım ve reform uygulamaları başlamış ve uygulanan bu politikalar neticesinde Çin'in ekonomisi bugünkü konuma ulaşmıştır. 2000'li yıllardan itibaren Çin ekonomik büyümesini sürekli attırmaya devam etmiş ve ucuz iş gücü, dışa dönük ticaret ilişkileri, reformları ve nüfusu sayesinde küresel ticarete önemli bir oyuncu haline gelmiştir. Bu durum, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri sisteme yön veren ve uluslararası sistem üzerinde tek kutupluluk halinin devam ettiği ABD'yi oldukça tedirgin etmiştir. İki ülke arasında özellikle Bir Kuşak Bir Yol projesinin ilanı ile küresel bir rekabet başlamıştır. Bu rekabet ekonomi başta olmak üzere siyasal, sosyal ve kültürel alanlarda da devam etmiştir. ABD-Çin arasındaki rekabet ve hegemonya mücadelesi Bir Kuşak Bir Yol projesi ve ticaret savaşları ile kendisini göstermiştir. ABD, ekonomik olarak büyüyerek kendisinin önünde bir güç olacağından çekindiği için Çin'i küresel ticarete yalnız bırakma girişimi sergilemektedir. Çin de kendine yönelik tehditleri engellemek için kendi politikalarını izlemektedir.

Realist perspektifin varsayımlarına göre; uluslararası sistem belirsiz ve anarşik bir yapıya sahiptir. Devletleri kontrol edecek üst bir otorite bulunmamasından dolayı

devletlerarasında çatışma ve savaş ihtimali hiçbir şekilde son bulmamaktadır. Bu sebep ile devletler kendi gücünü ve güvenliğini sağlamak zorundadır. Saldırgan realist perspektif askeri gücün devletler için nihai önem taşıdığı görüşündedir. Çünkü bir devlet askeri güç olarak ne kadar gelişmiş olursa devletlerin herhangi girişimde bulunması o kadar zor olacaktır. Ekonomik olarak büyüyen bir devlet çok kolay bir şekilde askeri gücünü arttırabilir. Çin kendine yönelik tehditleri askeri gücünü her geçen gün biraz daha arttırarak engellemek istemektedir. Çin'in hızlı ekonomik büyümesinin uluslararası sistemde rekabete ve güvensizliğe sebep olup olmayacağı bu noktada oldukça önemli olmaktadır. Saldırgan realizme göre Çin'in, bölgesel güç olması kademeli bir şekilde ABD'yi bölgeden uzaklaştırmaktadır. ABD bu durumu kabul etmemekte ve bu durum rekabet ortamının doğmasına sebep olmaktadır. ABD öncelikle Çin'i sınırlamak ve dengelemek adına bölgedeki diğer devletler ile (Japonya, Güney Kore, Hindistan, Avusturalya) dengeleyici bir ittifak oluşturmak arzusunda olmaktadır. Çin ise çevrelenme durumundan kurtulmak isteyeceği için bu mevcut durum uzun vadede bölgede rekabete neden olacaktır.

Askeri gücünü arttırması ekonomik gücüne bağlı olmak ile birlikte bunun için uygulayacağı Bir Kuşak Bir Yol projesi bu noktada oldukça kilit bir konumdadır. Çin devlet başkanı Xi Jinping'in ordu mensuplarına yaptığı konuşmada "Ordunun her zaman savaşa hazır, muharebede becerikli ve yeni dönemde parti ile halkın verdiği görevleri yerine getirmek için kazanmayı garanti edecek elit ve güçlü bir kuvvet yaratması gerektiği" yönündeki sözleri potansiyel mücadelenin sert bir zeminde gerçekleşeceğini göstermektedir (Kirby, 2018).

Kuruluşundan günümüze Çin'in geçirdiği evreleri de göz önünde bulundurduğumuzda Bir Kuşak Bir Yol projesinin yükselen Çin için hayati olduğunu belirtebiliriz. Küresel tek kutuplu politik sistemin yaptığımız analizler ışığında önümüzdeki dönemlerde sürdürülebilir olamayacağından yola çıkarak; kurulacak yeni düzende Çin'in önümüzdeki süreç içerisinde gerek ekonomik gerek siyasi açıdan uluslararası sistemin yeni süper gücü olabilme kapasitesinin bulunduğunu belirtebiliriz. Son yıllarda BRICS, Şangay İşbirliği Örgütü gibi birçok bölgesel ve küresel, ekonomik ve siyasi örgütlenmeye öncülük eden Çin, uluslararası alandaki gücünü pekiştirerek çok kutuplu dünya isteğini sadece söylemde bırakmayacağını net bir biçimde ortaya koymuştur (Özdaşlı, 2018, s.113). Bu bakımdan Çin'in 2013'ten itibaren gündemde tuttuğu Bir Kuşak Bir Yol projesinde ekonomik ve ticari beklentilerinin yanı sıra tek kutuplu dünya nizamına karşı geliştirilmiş önemli bir girişimdir.

5.2. Öneriler

Çin projede başarılı olmak ve bu projeye fon sağlamak istiyorsa güzergah üzerindeki ülkeler ve projeye taraf olan ülkeler ile politik ve diplomatik iletişim kanallarını açık tutmak zorundadır. Amerika'nın ittifaklarına karşı kendi güç dengesini kurması ve buna yönelik politika izlemesi gerekmektedir. Gelecek yıllarda küresel mücadelenin yeni alanın Asya-Pasifik bölgesi olduğu söylenmektedir. Dünyanın en güçlü ekonomileri ve orduları bu bölgede her geçen gün gücünü arttırmaktadır. Çin'in Asya-Pasifik bölgesindeki hakimiyetini ve amaçlarını izlediği politika çerçevesi içerisinde değerlendirmesi ve buna yönelik adımlar atması gerekmektedir. Çin'in, uluslararası sistem içerisinde, özellikle proje kapsamındaki ülkeler bazında güven verici ve istikrarlı bir tutum sergilemesi projenin geleceği açısından oldukça önemli olmaktadır. Çin, hegemon güç olmak istiyorsa öncelikle Asya'da bölgesel güç olmalı, güç boşlukları ortaya çıkarmadan ABD'nin Asya'da egemen olmasına engel olmalıdır.

Bir Kuşak Bir Yol projesi kapsamında, amaçlanan hedeflerin başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi şartıyla, Çin'in yeni küresel bir güç olarak uluslararası sistemde rol oynayabileceği ileri sürülmüştür. Bu çalışma kapsamı ve konusu bakımından güncel olma özelliğiyle ilerleyen yıllarda geliştirilebilir ve Bir Kuşak Bir Yol projesinin başarıya ulaşp ulaşamayacağına dair daha güncel tespitler yapılarak; küresel, ekonomik, siyasi sistemin geleceğine dair yeni öngörülerde bulunulabilir.

6. KAYNAKÇA

- Adıbelli, B. (2006). Çin dış politikasında Tayvan sorunu. IQ Kültür Sanat Yayıncılık
- Akçay, N.(2020). ABD-Çin gerginliğinin sonu nereye varır? Independent Türkçe.
<https://www.indyturk.com/node/221241/t%C3%BCrkiyeden-sesler/abd-%C3%A7in-gerginli%C4%9Finin-sonu-nereye-var%C4%B1r> Erişim: 03.08.2020.
- Akdağ, Z.(2019). Çin'in yükselişinin hegemonya çevrimleri yönünden analizi. Doktora tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Aktaş, S. (2019). Bir Kuşak Bir Yol projesi özelinde Çin'in yeni süper güç olabilme kapasitesi. Yüksek lisans tezi. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
- Alagöz, M. (2004). Sürdürülebilir kalkınmanın paradigması. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 4(8), 1-23.
- Albert, E. (2017). The China-North Korea relationship. Council on Foreign Relations Backgrounders.
- Allison, G. (2017). Destined for war: Can America and China escape Thucydides's trap? Houghton Mifflin Harcourt.
- Altuğ, Y. (1967). Çin sorunu. İstanbul Üniveristesi İktisat Fakültesi Yayınları.
- Amanov, Ş. (2006). ABD'nin insan hakları politikası ve Çin: Doğu Türkistan örneği, Avrasya Dosyası, 12(1), 67-98.
- Angus, M. (2001). Kalkınma merkezi, dünya ekonomisini araştırıyor Y kuşağı perspektifi. OECD Yayınları.
- Aran, B. (2018), ABD-Çin Ticaret Savaşları ve Türkiye. Değerlendirme Notu, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV).
- Arı, T. (2008). Uluslararası ilişkiler teorileri: çatışma, hegemonya, işbirliği. Marmara Kitap Merkezi.
- Armaoğlu, F. H. (1995). Yirminci yüzyıl siyasî tarihi 1914-1995. Timas Yayınları.
- Arzu, A. L., & Kaya, H. (2019). Ticaret Savaşları bağlamında Çin-ABD ilişkileri: Düzenin sonu . Conference: XI. IBANESS Congress Series. 1-14.
- Atasoy, F. (Ed.). (2016). Yükselen ipek yolu 1. Cilt: İpek yolunda ekonomi ve turizm (Vol. 1). Net Kitaplık Yayıncılık.
- Atlı A. (2014). Çin ve Yeni İpek Yolu projesi. Asya Pasifik Dergisi. 44(4),76.
- Atlı, A. (2013). 2014 sonrası Afganistan'da Çin faktörü. Analist Dergisi,33, <http://www.analistergisi.com>

- Aydın, H. & Vural, Ç. (2019). Dolar diplomasisi ve borç tuzağı diplomasisi: ABD- Çin örneklerinin karşılaştırılması. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 174-194.
- Aydoğan, B., & Aydın, H. (2011). Güç kavramı, kamu diplomasisi ve güvenlik. *Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Derneği*.
- Aysan, M. N. (2013). Çin Halk Cumhuriyetinin ekonomik kalkınma süreci. *Aralık*, 26.
- Bahadır, T. (2017). ABD'nin Asya-Pasifik ekseninde büyük stratejisi ve Çin'in dengelenmesi. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(4), 614-642.
- Balcı, M., & Kanlı, İ. B. (2017). *Uluslararası politik ekonomi 1*. Savaş Yayın Evi.
- Bandow, D. (2017). Now is the right time for China and America to strike a deal on North Korea. China-US focus. <http://www.chinausfocus.com/peace-security/now-is-the-right-time-for-china-and-america-to-strike-a-deal-on-north-korea> (Erişim Tarihi 04.05. 2017).
- Bieler, A., & Morton, A. D. (2016). The anarchy problem atique and sovereignty: Neo-realism and state power.
- Bingguo, D. (2010). Adhere to the path of peaceful development. <https://china.usc.edu/dai-bingguo-%E2%80%9CAdhere-path-peaceful-development%E2%80%9Ddec-6-2010> Erişim: 06.02.2010.
- Binzat, G. (2017). Güney Çin Denizi'nde ABD ve Çin'i savaşın eşiğine getiren suni adalar krizi <http://avrupabirligigazetesi.com.tr/2017/09/06/guney-cin-denizinde-abd-ve-cini-savasinesigine-getiren-suni-adalar-krizi> (Erişim Tarihi: 25.05.2018).
- Bitzinger, R. A. (2015). China's double-digit defense growth. *Foreign Affairs*, 19.
- Bloomberg, 2019. Yurt dışı yatırım endeksi 2019 raporu <https://www.bloomberght.com/yurt-disi-yatirim-endeksi-2019-raporu-aciklandi-2233349>
- Bowman, B.(2020). Biden ABD'nin Çin'e karşı sert tavrını sürdürebilir. *Apsny News*, <https://tr.apsnynews.com/2020/11/16/biden-abdnin-cine-karsi-sert-tavrini-surdurebilir> / Erişim: 24.01.2021.
- Brunner, N. & Gökdere, A. Y. (1969). Çin ekonomisi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26(3).
- Butterfield, H. (1951). *History and human relations*. New York: Mcmillan.
- Car, E. H. (1939). *The twenty years crisis*. New York: Mcmillan.

- Cheng D. (2012). The complicated history of U.S. relations with China. The Heritage Foundation, <https://www.heritage.org/asia/report/the-complicated-history-us-relations-china> (Erişim Tarihi: 12.05.2018).
- Cheng, A. & Lim, H. (2015). Africa and China's 21st Century Marine Silk Road. Asya Pasifik Journal. Erişim: 01.08.2017.
- Chow, E. C. & Hendrix, L. E. (2010). Central Asia's pipelines: Field of dreams and reality.
- Clinton, H. (2014). Hard choices. London: Simon & Schuster.
- Clinton, H. R. (2011). America's pacific century, Foreign Policy, Web: http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/10/11/americas_pacific_century (11.12.2011). Collins, A. (Ed.). (2016). Contemporary Security Studies. Oxford university press.
- Costa, C. K. (1993). One country-two foreign policies: United States relations with Hong Kong after July 1997. Villanova University Charles Widger School Of Law, 38, 825.
- Çakan, V. (2017). Yeni İpek Yolu projesi: Beklentiler sorunlar ve gerçekler. Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1), 35-52.
- Çakıroğlu, D. (2006). Çin ÷lke profili. Dgame Yayını, İstanbul.
- Çakmak, C. (2005). Amerikan dış politikası ve ABD-Çin ilişkilerinde pragmatizm ve rasyonalite, geleceğın süper gücü Çin: Uzakdoğú'daki entegrasyonlar ve şangay İşbirliğı Örgütü, Eds. Sandıklı, A. ve Güllü, Tasam Yayınları, İstanbul, 103-135.
- Çakmak, C. Dinç, C. & Öztürk, A. (2011). Yakın dönem Amerikan dış politikası: Teori ve pratik. Nobel Yayın.
- Çalık, Ü. (2011). Çin ekonomisi (Mao ve Mao sonrası dönem). Liberal Düşünce Dergisi, (64), 185-206.
- Çavuş, T. (2012). Dış politikada yumuşak güç kavramı ve Türkiye'nin yumuşak güç kullanımı. Kahramanmarař Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakóltesi Dergisi, 2(2), 23-37.
- Çeştepe, H. (2012). Çin'in dış ticaretinin gelişimi, Dünya Ticaret Örgütü'ne üyelik öncesi ve sonrasında dünya ticaretine etkileri. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 8(17), 45-61
- Çetiner, M., & Sever, E. (2019). Dünya ekonomisi ve Türkiye'nin yeri: Tarihsel süreç, ekonomik göstergeler ve geleceğē yönelik tahminler. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakóltesi Dergisi, 24(2), 333-347.

- Çiftçi, O. (2018). Tehdit ve dış politika: Obama dönemi ABD'nin Çin politikası (2009-2016). Yüksek lisans tezi, TOBB ETÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Çubukçu, M. (2019). Çin'in savunma sanayisindeki yükselişi kimi tehdit ediyor? https://www.youtube.com/watch?v=g4mNZ4hreIg&ab_channel=SAVUNMASANAY%C4%B0%C4%B0DERG%C4%B0L%C4%B0K NTV Erişim: 24.12.2019.
- Davutoğlu, A. & Deniz, F. (2009). Küresel bunalım: 11 Eylül konuşmaları. Küre Yayınları.
- Dedekoca, E. (2017). ABD-Çin ilişkilerinde kriz yönetimi. Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, 1(3), 141-168.
- Demir, N. & Tekir, O. (2018). Ekonomik ve siyasal bir araç olarak Yeni İpek Yolu projesinin küresel sisteme etkileri. Sosyoekonomi Dergisi, 26.
- Demir, S. & Varlık, A. B. (2013). Uluslararası ilişkilerde realist ve liberalist kuramların güç kavramına yaklaşımı. Academia.
- Deniz, T. (2014). Yükselen güç Çin Halk Cumhuriyeti'nin stratejik hamleleri. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 13(50), 188-212.
- Deniz, T. (2016). Yeni umutların ışığında tarihi ipek yolu coğrafyası. Marmara Coğrafya Dergisi, (34), 195-202.
- Deniz, Y. (2014). Çin'in ekonomik dönüşümü ve üçüncü dünya. Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, 2(2), 64-80.
- Dilek, Ş. & Gür, N. (2020). Teknolojik soğuk savaş ve birinci faz anlaşma ve ticaret savaşlarının geleceği. Seta Yayınları, 1.
- Dilek, Ş. V., Özdemir, Z. B., & İstikbal, D. (2019). Asya yüzyılında Türkiye-Çin ekonomik ilişkileri. SETA: Ankara.
- Dingli, S. (2003). China's evolution of the adjustment to US security policy since September 11, 2001, Defense and Security Analysis, 19(4), 319-326.
- Doster, B.(2018), Çin'in ekonomik ve politik hamleleri <http://ankaenstitusu.com/cininekonomik-ve-politik-hamleleri-1> / Erişim Tarihi: 1.12.2018.
- Dönmez, R. Ö. (2008). İmparatorluk ve şiddetin olağanlaşması, Ed.: Murat Kayıkçı, Yeni İmparatorluk Çağı, Say Yayınları, 402-403.
- Dumbaugh, K. (2000, April). Chinese Embassy bombing in Belgrade: Compensation issues. Congressional Research Service, the Library of Congress.

- Duran A. & Işıktaş, E. (2017). Geçmişten günümüze İpek Yolu'nun önemi ve buna ilişkin yapılmış bilimsel çalışmalar. *Social Sciences Studies Journal*, 3(8), 584-596.
- Durdular, A. (2016). Çin'in "Kuşak-Yol" projesi ve Türkiye-Çin ilişkilerine etkisi. *Avrasya Etüdleri*, 49(1), 77-97.
- Eğilmez, M.(2018). Ticaret savaşları, Kendime Yazılar Blogger <http://www.mahfiegilmez.com/2018/09/ticaret-savaslar.html>, Erişim Tarihi: 01.01.2019.
- Ekrem, E. (2010). Çin-Tibet görüşmeleri ve yaşanması muhtemel çıkmazlar, <http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/cin-tibet-gorusmeleri-ve-yasanmasi-muhtemel-cikmazlar/142> , Erişim: 22.12.2015.
- Erdil, E. & Pamukcu, M. T. (2015). Ar-Ge inovasyon ve gelişmekte olan ülkelerin rekabet gücü arasındaki ilişkiler. *Elektirik Mühendisliği Dergisi*.
- Erenel, F.(2020). Deniz hakimiyet teorisi ve Doğu Akdeniz. *Global Savunma* <https://www.globalsavunma.com.tr/deniz-hakimiyet-teorisi-ve-dogu-akdeniz.html> Erişim Tarihi: 15.10.2020
- Erkul, N. (2015). Asya Altyapı ve Yatırım Bankası rekabeti artırır. *Anadolu Ajansı* <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/asya-altyapi-ve-yatirim-bankasi-rekabeti-artirir/17695> ErişimTarihi: 11.08.2015.
- Esherich, J., Pickowicz, P., & Walder, A. G. (2006). The Chinese cultural revolution as history. Walter S.Shorenstein Asya-Pasifik Araştırma Merkezi Çalışmaları.
- Fairbank, J. K. & Goldman, M. (2006). China: A new history. Harvard University Press.
- Fidan, G. (2010). Pekin'in yüksek rakımlı sorunu: Tibet. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 21, 79-86.
- Fidan, Y. (2020). Çin propagandasında Çin-Tayvan ilişkilerinin sunumu: Mao Zedong dönemi üzerine inceleme. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 185-202.
- Gazi, M. A. & Gül, Ç. (2019). Vietnam savaşı sırasında ABD-Çin ilişkileri Çin propaganda posterleri üzerine inceleme. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 7(2), 953-976.
- Gedikli, A. (2011). Çok uluslu şirketler ve doğrudan yabancı yatırımların gelişmekte olan ülkelerin kalkınması üzerine etkileri. *Çanakkale On Sekiz Üniversitesi Akademik Arşiv Sistemi*, 6(1).
- Gilpin, R. & Gilpin, W. (1975). US power multinational corp. Temel Kitaplar, 2.

- Gilpin, R. (1981). War and change in world politics. Cambridge University Press.
- Gilpin, R. G. (1984). The richness of the tradition of political realism. *International Organization*, 38(2), 287-304.
- Goldstein, J. S. & Pevehouse, J. C. (2010). *International relations*. Big Bang Yayınları, 10.
- Gompert, D. C., Cevallos, A. S., & Garafola, C. L. (2016). *War with China: Thinking through the unthinkable*. Rand Corporation.
- Gök, G.O. (2011). Türk- Amerikan ilişkileri ekseninde İran'ın nükleer faaliyetleri. *Barış Platin Kitabevi*, 239-241.
- Gökdemir, L., & Mor, G. (2006). Dirijistik Çin menşeli ve Türkiye Çin ekonomik ilişkileri. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 43(504), 54-66.
- Griffith, S. B. (1963). *Sun Tzu: The art of war* (Vol. 39). London: Oxford University Press.
- Gruver, W. (2016). A leadership case study, *International Journal Of Arts&Sciences*.
- Hadfield, A. (2004). Paradigm warfare: The way of the future for IR. *BSIS Online Journal of International Studies*, (1).
- Haser, D. (2018). Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramı: Soğuk savaş sonrası dönem güvenlik. Yüksek lisans tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hausing, H.W. (1997). İpek Yolu ve Orta Asya kültürü tarihi, Çev. Müjdat Karayel, Ötüken Neşriyat. İstanbul.
- Herz, J. H. (1950). Idealist internationalism and the security dilemma. *World Politics: A Quarterly Journal of International Relations*. Cambridge University Press, 2(2), 157-180.
- Heywood, A. (2014). *Global politics*. Macmillan International Higher Education.
- Hines, R. L. (2012). Change and continuity in Chinese strategic culture Chinese decision- making in the Taiwan Strait. Master's Thesis, American University, Girne.
- Hook, S. W. & Spanier, J. W. (2014). *Amerikan dış politikası: İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze*. İnkılap Yayınevi.
- IMF, (2010) According to countries in the world economic outlook database. Erişim: <https://www.imf.org/en/Publications/SPROLLs/world-economic-outlook-databases> International Monetary Fund. Erişim: 20.08.2011.

- Islam, A. K. (2006). The Post-Cold War US China relations: Win-Win or zero sum game. *Asian Affairs*, 28(2), 24-45.
- İsimsiz, (2017). Trump döneminde Çin-ABD ilişkileri. *Yeni Şafak*, Erişim: <https://www.yenisafak.com/hayat/trump-doneminde-cin-abd-iliskileri-2842539>
Erişim Tarihi: 25.11.2017.
- İzol, R. (2017). İran-Çin ilişkilerine temel bir bakış. Seçkin Yayıncılık.
- Kaplan, F. (2016). Obama's Way: The president in practice. *Foreign Affairs*, 95, 48.
- Karagöl, E. T. (2017). Modern ipek yolu projesi. *Seta Perspektif*, 174, 1-7
- Karamurtlu, B. (2020). Kuşak-Yol Projesi Bağlamında Çin Halk Cumhuriyeti'nin küresel hegemonya girişimi. *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 3(6), 54-81.
- Karan, C. (2020). ABD, Biden ile Çin'e karşı ittifak tesis etmeye çalışacak ancak hegemonya kurmak için artık yeterince maddi gücü yok Erişim: https://tr.sputniknews.com/ceyda_karan_eksen/202011181043257087-abd-biden-ile-cine-karsi-ittifak-tesis-etmeye-calisacak-ancak-hegemonya-kurmak-icin-artik-yeterince Erişim:18.11.2020.
- Karluk, A. C. (2001). Çin Halk Cumhuriyeti'nde sosyo-ekonomik kalkınma girişimleri ve reformlar. *Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmaları Dergisi*, 1, 265-283.
- Kaufman, S. J., Little, R., & Wohlforth, W. C. (Eds.). (2007). The balance of power in world history. Palgrave Macmillan.
- Keyik, M., & Erol, M. S. (2019). Realizme göre güç ve güç dengesi kavramları. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 12-49.
- Keyvan, Ö.Z. (2016). Trans-Pasifik Ortaklık Anlaşması ve Donald Trump. Erişim: <https://ankasam.org/trans-pasifik-ortaklik-anlasmasi-ve-donald-trump>
- Kızıltan, A. (2004). Tek kutuplu bir dünyada Çin Halk Cumhuriyeti'nin süper güç olabilirliği. *ÇÜ İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1).
- Kıbaroğlu, M. (2006). İran'ın nükleer güç olma iddiası ve batı'nın tutumu: Şah'a Destek, mollalara yasak. *Akademik Ortadoğu*, 1(1), 76-111.
- Kissinger, H. A. (2012). The future of US-Chinese relations: Conflict is a choice, not a necessity. *Foreign Affairs*, 91(12), 44-55.
- Kissinger, H.(2015). Çin dünden bugüne yeni Çin. Kaknüs Yayınları.
- Kitapçı, Z. (2005). Türkistan'ın Araplar tarafından fethi. Yedi Kubbe Yay, Konya.
- Konicz, T. (2010) On a knife's edge, young World. 20.05.2010.
- Korkmaz, H.(2019). ABD-Çin gerilimi: Soğuk savaşa doğru. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/abd-cin-gerilimi-soguk-savasa-dogru/1573945>

- Koşar, A.(2019). <https://teoriveeylem.net/tr/2019/07/huawei-gerilimi-ticaret-ve-teknoloji-savaslari%EF%BB%BF>
- Koyama, K. (2011). U.S.-China relations at critical juncture and Obama-Hu Summit. A Japanese Perspective on the International Energy Landscape (27), The Institute of Energy Economics.
- Köksoy, F. (2019). Çin Halk Cumhuriyeti merkezli Tayvan, Tibet Ve Doğru Türkistan sorununun Amerika-Çin ilişkilerine yansıması. Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi, 10(2), 83-103.
- Köksoy, F. (2019). Kartal ve ejderha'nın vals, Amerika-Çin ilişkileri. D&R Yayınları.
- Kroening, M.(2017). The case for Trump's foreign policy. Foreign Policy, 30-34.
- Li, M. & Kemburi, K. M. (Eds.). (2014). New dynamics in US-China relations: contending for the Asia Pacific. Routledge.
- Lieberthal, K., & Pollack, J. (2012). Establishing credibility and trust, The next president must manage America's most important relationship. Brookings Institution Campaign Papers.
- Maddison, A. (2007). The world economy Volume 1: A millennial perspective Volume 2: Historical statistics. Academic Foundation.
- McBride, J.(2015). Çin'den modern ipek yoluna 79 milyar dolar. Building the New Silk Road, Council on Foreign Relations (CFR), Bloomberg HT, <https://businessht.bloomberght.com/piyasalar/haber/1494528-cinden-modern-ipek-yoluna-79-milyar-dolar> Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2017.
- Mearsheimer, J. (1990). Back to the future: Instability in europe after the Cold War. International Security, 15(1), 5-56.
- Mearsheimer, J. (1994). The false promise of international institutions. International Security, 19(3), 5-49.
- Mearsheimer, J. (2001). The future of the American pacifier. Foreign Affairs, 80(5), 46-61.
- Mearsheimer, J. (2001) The tragedy of great power politics, W.W. Norton, New York
- Mearsheimer, J. (2004). Why China's rise will not be peaceful. September, 14, 1-5.
- Mearsheimer, J. (2005). E.H Carr vs. idealism: The battle rages on. International Relations, 19(2), 139-152.
- Mearsheimer, J. (2008). The US should act as an honest broker. Palestine-Israel Journal, 15(2).

- Mearsheimer, J. (2010). The gathering storm: China's challenge to US power in Asia. *The Chinese journal of international politics*, 3(4), 381-396.
- Mercy A.K, Tang A.O (2015) , China's 'One Belt, One Road' initiative: Outlook for OBOR and the US rebalance. *The Diplomat*, Erişim: <https://thediplomat.com/2015/12/chinas-one-belt-one-roadinitiative-outlook-for-obor-and-the-us-rebalance> , Erişim Tarihi: 08.07.2017.
- Ming-Te, H., & Liu, T. T. T. (2011). China-US strategic competition in Southeast Asia: China's rise and US foreign policy transformation since 9/11. *Political Perspectives*, 5(3), 96-119.
- Modern ipek yolu projesinde bilmeniz gerekenler. Erişim: <https://businessht.bloomberght.com/piyasalar/haber/1491954-buyuk-zirveden-once-ipek-yolu-projesinde-bilmeniz-gerekenler> Bloomberg HT, Erişim:12.05.2017.
- Morgenthau, H. J. (1970). *Uluslararası politika*. Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- Morgenthau, H. J., Thompson, K. W., & Clinton, W. D. (1985). *Politics among nations: The struggle for power and peace*. *Siyaset Bilimi Akademisi*, 64(12).
- Nietzsche, F. (1968). *The will to power*, New York: Vintage Books.
- Nur, H. B., & Dilber, İ. (2017). Gelişmekte olan ÷lkelerde doğrudan yabancı yatırımları belirleyen temel unsurlar. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakóltesi Dergisi*, 32(2), 15-45.
- OECD Data, Current Account Balance. Erişim: <https://data.oecd.org/trade/current-account-balance.htm> Erişim Tarihi: (22.04.2017).
- Oğuzlu, T. (2019). Güçler dengesi, Güvenlik Yazıları Serisi, 15, https://trguvenlikportali.com/wpcontent/uploads/2019/10/GuclerDengesi_TarikOguzlu_v.1.pdf
- Oktay, F. (2017). Çin: Ekonomi ve politika yeni büyük güç ve değişen dünya dengeleri. *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*.
- Ornarlı, B. (2011). Hu ziyareti olabildiğince başarılı, Amerika'nın Sesi, (20.01.2011). <https://www.amerikaninsesi.com/a/hu-ziyareti-olabildiince-baarl-114309019/891726.html>. Erişim Tarihi: 16.04.2018.
- Özcan, N. (2018). Nitel araştırma yöntemlerinden iz sürme (tracer) ve kan transfüzyonu sürecinde bir uygulama örneği. *Sağlık Hizmetleri ve Eğitimi Dergisi*, 2(2), 58-65.

- Örmeci O. (2017). Graham Allison'a göre ABD-Çin rekabeti, Uluslararası Politika Akademisi (UPA), <http://politikaakademisi.org/2017/08/16/graham-allisona-gore-abd-cin-rekabeti> / (Erişim Tarihi: 11.12.2017)
- Örmeci, O. (2013). 21. yüzyılda ABD-Çin rekabeti. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2013(29), 1-14.
- Özdaşlı, E. (2015). Çin'in ipek yolu projesi ve küresel etkileri. Turkish Studies, 10/14, 579-596, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827>
- Özer, G. (2019). 21. yüzyılda küresel hegemonya kavramı ve Çin Halk Cumhuriyeti örneği. Doktora Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özmen, İ., & Buluş, A. (2017). Başlangıçtan devrime Çin'i anlamak (mı)? Medeniyet ve Toplum Dergisi, 1(1), 9-33.
- Özsoylu, A. (2006). Çin bir devin uyanışı. Adana: Nobel Kitabevi, 10.
- Öztuna, M. (2019). Çin-ABD ihtilafı ve uluslararası sistemin revizyonu <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/cin-abd-ihtilafi-ve-uluslararasi-sistemin-revizyonu/1488271>
- Pararas-Carayannis, G. (1976). The Tangshan earthquake in China. <http://drgeorgepc.com/Earthquake1976ChinaTangshan.Html>
- Patman, R. G., & Ferner, T. G. (2018). Paul Kennedy's conception of great power rivalry and US-China relations in the Obama era. In The Changing East Asian Security Landscape 61-81. Springer VS, Wiesbaden.
- Patrick, S. M. (2017). Trump and world order: The return of self-help. Foreign Aff., 96, 52.
- Pradt, T. (2016). China's new foreign policy: Military modernisation, multilateralism and the 'China Threat'. Springer.
- Purbrick, M. (2019). A report of the 2019 Hong Kong protests. Asian Affairs, 50(4), 465-487.
- Puska, S. M. (1998). New century, old thinking: The dangers of the perceptual gap in US-China relations. Diane Publishing.
- Qingguo, J. (2003). The impact of 9-11 on Sino-US relations: A preliminary assessment. Brookings. Erişim: <https://www.brookings.edu/research/impact-of-9-11-on-sino-u-s-relations-a-preliminary-assessment>
- Ragghianti M. (2007). Origins of World War 1, December 11.

- Rauhala, E. (2014). The APEC Summit closes with a 'Historic' climate deal between the US and China. Time Dergisi. Erişim: <https://time.com/3577820/apec-climate-change-barack-obama-xi-jinping-greenhouse-gas>
- Rogin, J. (2017). The Dalai Lama speaks on Trump and 'America First'. Washington Post Erişim: https://www.washingtonpost.com/news/josh-rogin/wp/2017/10/11/the-dalai-lama-speaks-on-trumpand-america-first/?utm_term=.139083110968 , Erişim Tarihi: 02.12.2017.
- Ross, RS (2013). ABD'nin büyük stratejisi, Çin'in yükselişi ve Doğu Asya için ABD ulusal güvenlik stratejisi. Üç Aylık Stratejik Çalışmalar, 7(2), 20-40.
- Sancak, Ö. (2013). 21. yüzyılda güvenlik sorunları: Bir tehdit unsuru olarak nükleer silahlar. Akademik Sosyal Bilimler Dergisi, 6(8), 499-510.
- Sander, O. (1966). Khrushchev'den sonra Sovyetler Birliği komünist Çin ilişkileri. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(03).
- Sander, O. (1967). Çin Halk Cumhuriyetinde büyük proleter kültürel ihtilal. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 21(04). DOI: 10.1501/SBFder_00000000489 ,.
- Sander, O. (2006). Siyasi tarih I: İlk çağlardan 1918'e. 30. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- Sandıklı, A. & Emeklier, B. (2011). 21. yüzyılda yeni güvenlik anlayışları ve yaklaşımları. Uluslararası Balkan Kongresi'ne Sunulan Rapor, 28-29.
- Sandıklı, A. (2009). Geleceğin süper gücü Çin. Bilge Strateji, 1(1), 40-50.
- Sandıklı, A., & Emeklier, B. (2012). Güvenlik yaklaşımlarında değişim ve dönüşüm. Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri 1.
- Saunders, P. C. (2008). China's role in Asia. International relations of Asia, 127-149.
- Seren, M. (2018). ABD ulusal güvenlik strateji belgesi: Amerikan savunması ve caydırıcılığı. Trend Analizi Thinktech STM Teknolojik Düşünce Merkezi Dergisi.
- Shepard W. (2016). Sri Lanka's Colombo Port City: The frontline Of China And India's geopolitical showdown, Forbes. Erişim: <https://www.forbes.com/sites/wadeshepard/2016/08/12/a-look-at-colomboport-city-the-frontline-of-china-and-indias-geopolitical-showdown/#34c281fb2675> , Erişim Tarihi: 09.03.2017.
- Shore, Z. (2003). Three faces of realism. Foreign Policy Research Ensitute, Orbis, 47(2), 349-359.

- Silveria, J.C. (2018). Belt and road initiative embraces Brazil. China Daily, Erişim Tarihi: 08.09.2018.
- Suner, A. (2019). Hong Kong sömürgecilik tarihinde bir sayfa kapanırken. Erişim: <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-99-temmuz-1997/2295/hong-kong-somurgecilik-tarihinde-bir-sayfa-kapanirken/2815>
- Sümer, G. (2008). Amerikan dış politikasının kökenleri ve Amerikan dış politik kültürü. Uluslararası İlişkiler/International Relations, 119-144.
- Şahin, M. & Şen, O. (2014). Uluslararası ilişkiler teorileri: Temel Kavramlar. Küre Yayınevi.
- Şimşek, M. (2006). Değişen dünya koşullarında Çin Halk Cumhuriyeti ve dış ticaret bakımından Türkiye-Çin arasında yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 26, 1-24.
- Tahincioğlu, G. (2015). Yeni ipek yolu için Türkiye kilit olacak. Milliyet, Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/yeni-ipek-yolu-icin-turkiye-kilit-olacak-2050114> Erişim Tarihi: 27 Nisan 2015.
- Tan, A. T. (2017). A new era in Taiwan politics and its implications. Asia-Pacific Review, 24(1), 116-139.
- Tandoğan, M. (2018). Çin'in borç diplomasisi ve Afrika Erişim: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/cin-in-borc-diplomasisi-ve-afrika/1260770>
- Tatar, H. (2020). Çin neden bu kadar güçlü? Erişim: https://www.youtube.com/results?search_query=haluk+tatar+%C3%A7in+neden+bu+kadar+g%C3%BC%C3%A7l%C3%BC
- TBMM Komisyon Tutanakları, Kanun Tasarısı 1/673, 11 Mayıs 2016, Erişim: https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.tutanaklar?pKomKod=11 Erişim Tarihi: 08.07.2017.
- Temiz, K. (2017). ABD'nin ulusal güvenlik stratejisi ve Çin. Anadolu Ajansı. Erişim: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/abdnin-ulusal-guvenlik-stratejisi-ve-cin/1011047> Erişim Tarihi: 21.12.2017.
- Terrill, R. (1980). US-China relations. The Australian Journal of Chinese Affairs, 3, 99-111.
- Thi Thuy Hang, N. (2016). The United States and China: Can they cooperate? Asian Affairs: An American Review, 43(3), 67-77.
- Tingting, L. (2016). China-North Korea trade in 2015: The beginning of a downturn. Joint U.S.-Korea Academic Studies, 186-196.

- Tomzak, A. (2016), U.S.-China relations, 2001-2015: Economic. Master's Thesis, Aalborg University, Denmark.
- Toprak A. (2016). Çin Halk Cumhuriyeti ülke raporu, İzmir Ticaret Odası, Eylül, 1.
- Tsang, S. (Ed.). (2004). Peace and security across the Taiwan Strait. Springer.
- Tucker, N. B. (2005). Balancing act: Bush, Beijing, and Taipei. George W. Bush and East Asia: A first term assessment. Washington, DC: Woodrow Wilson Center.
- Tuğtan, M. A. (2014). Güç, anarşi ve realizm. E. Balta (ed.) Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler. 111-128. İstanbul: İletişim.
- Tunçdemir C. (2016). İpek yolu yeniden dirilirken Erişim: <http://intizar.web.tr/alintilar/haber/2427/ipek-yolu-yeniden-dirilirken-III-dunya-savasi-orta-asyada-oluyor#.YA2cudgzblV> , Erişim Tarihi: 07.06.2017.
- Tuosheng, Z.(2017). China U.S military ties at a new crossroads. <https://www.chinausfocus.com/tags/us-military/2.html>. Erişim Tarihi: (03.05.2017).
- Turan, İ. (2016). ABD-Çin ilişkileri bağlamında Tayvan sorunu. Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(1), 80-105.
- Turgut, A. (2006). Finansal krizlerde IMF'nin rolü ve önemi: 1997 Asya ve 2000-2001 Türkiye krizleri. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2006(1), 1-14.
- Türker, H.(2019). Yeni soğuk savaşa doğru: Yükselen Çin, ABD ve NATO. Cinius Yayınları, 1.
- Türkmen, İ. (2006). Domino teorisi. Hürriyet Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/domino-teorisi-5067895> Erişim Tarihi: 12.09.2006.
- Uhlig, H., & Kırım, A. (2000). İpek yolu: Çin ve Roma arasında eski dünya kültürü. Okyanus Yayıncılık.
- UİB (2018), Amerika Birleşik Devletleri ülke raporu, <http://www.uib.org.tr/tr/kbfile/amerikabirlesik-devletleri-ulke-raporu> , (Erişim Tarihi 10.01.2019.
- UNTCTAD, (2015). World investment report 2015. Reforming international investment governance. United Nations New York and Geneva. Erişim Tarihi: 08.03.2015.
- Uzgel, İ. & Bedirhanoğlu, N. (2015). Eleştirel bir literatür değerlendirmesi: Dışlamadan sınırlı tanımaya, uluslararası ilişkiler kuramları ve Marksizm. International Relations/Uluslararası İlişkiler Dergisi, 12(46).

- Üngör, Ç. (2009). Çin ve 3. Dünya. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (41), 27-38.
- Ünver, M. (2010). Sömürgecilik tarihi. İstanbul Üniversitesi.
- Wainer, D. (2020). Kissinger warns U.S. and China must set limits to avoid a blowup.
- Walt, S. M. (1985). Alliance formation and the balance of world power. International Security, 9(4), 3-43.
- Waltz, K. N. (1979), Theory of international politics, Reading, MA: Addison-Wesley.
- Waltz, K. N. (2001). Man, the state, and war: A theoretical analysis. Columbia University Press.
- Wang, B. ve Gao, K. (2019). Çin'in dışarıya yönelik doğrudan yabancı yatırımının kırk yıllık gelişimi: Geriye bakış ve önümüzdeki zorluklar. Çin ve Dünya Ekonomisi, 27(3), 1-24.
- Weiland, H. (2011). (Freiburg Üniversitesi Arnold Bergstrasse Enstitüsü Başkanı). Arnold Bergstrasse Enstitüsü'nde 06.06.2011 Tarihinde Kişisel Söyleşi, Freiburg/Almanya.
- Wong, D., & Chipman Koty, A. (2019). The US-China trade war: A timeline. China Briefing News. Erişim: <https://www.china-briefing.com/news/the-us-china-trade-war-atimeline> [Accessed 22 Dec. 2019].
- Wood, D. L. (2016). 2016 index of US military strength. Washington: The Heritage Foundation, 2016.
- Wu, H. L., & Chen, C. H. (2004). The prospects for regional economic integration between China and the five central Asian countries. Europe-Asia studies, 56(7), 1059-1080. Erişim: https://www.mofa.go.jp/policy/oda/page22e_000815.html, Erişim Tarihi: 06.05.2017.
- Xinhuanet (2009) , 20 million jobless migrant workers return home, http://www.xinhuanet.com/english/2018-02/24/c_136997089.html Erişim Tarihi: 09.06.2018. International Relations of the Asia-Pacific, 3(2), 159-177.
- Yalın, T., & Çetinbakış, M. (2019). Uyanan dev Çin'in yapısal ve ekonomik dönüşüm süreci. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 17(3), 123-145.
- Yeşilyurt, A.K.(2019). Obama dönemi ABD-Çin İlişkileri. Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi, Giresun.
- Yıldırım S. (2016). Trump iktidarı, Kuşak-Yol Projesi ve ŞİÖ genişlemesi sonrası Asya- Pasifik'te değişen güvenlik ikilemi. New Security Ecosystem and Multilateral Cost, Tasam.

- Yıldızoğlu, E. (2019). Yeni döneme ABD, Rusya ve Çin'in silahlanma yarışı mı damga vuracak? Erişim: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47198011>
- Yılmaz S. (2015). Erdoğan'ın Çin ziyareti ve stratejik iş birliği vizyonu. Stratejik Düşünce Enstitüsü, Erişim: <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/erdoganin-cin-ziyareti-vestratejik-isbirligi-vizyonu/4358> , Erişim Tarihi: 01.08.2017.
- Yılmaz, E. (2020). XII. ve XIII. yüzyıllarda Anadolu'da ipek yolu. Journal of Universal History Studies, 3(1), 73-84.
- Yılmaz, S. (2017). Uluslararası güvenlik: Teori, pratik ve gelecek. Kaynak Yayınları.
- Ying, M. (2001). U.S. relations in the era of the Post-Cold War: Issues and implications, panel: Changing patterns of the regional conflicts international studies association. February 20-24, Chicago, Illinois.
- Yurtçiçek, S. (2017). Çin devrimine kısa bir bakış (devrimin ittifak sorunu). Teori Dergisi, 329.
- Yüksel, U. S. & Ateş, A. E. (2019). Nietzsche ve realizm: Nietzsche güç istenci kavramı ve realist paradigma. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21, 215-230.

7. EKLER

7.1. Etik Kurul Onay Belgesi

T.C	
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ	
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	
TEZ / ARAŞTIRMA / ANKET / ÇALIŞMA İZNİ / ETİK KURULU İZİNİ TALEP FORMU VE ONAY TUTANAK FORMU	
ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
T.C. NOSU	
ADI VE SOYADI	Merve Nafiye ÖNÜR
ÖĞRENCİ NO	20185015
TEL. NO.	
E - MAİL ADRESLERİ	
ANA BİLİM DALI	ULUSLARARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME
HANGİ AŞAMADA OLDUĞU (DERS / TEZ)	TEZ
İSTEKDE BULUNDUĞU DÖNEME AİT DÖNEMLİK KAYDININ YAPILIP-YAPILMADIĞI	2019 / 2020 - Güz Dönemi Kaydını Yeniledim.
ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ BİLGİLER	
TEZİN KONUSU	Çin'in Bir Kuşak Bir Yol projesi ile elde edeceği kazanımların ABD'yi dengeleyip geleceğin süper gücü olmasında etkin bir yol oynayacağı anlatılmaktadır.
TEZİN AMACI	Çin'in Bir Kuşak Bir Yol Projesi ile elde edeceği kazanımların küresel sistemde yeni bir oyun kurucu olmasına hizmet edeceğini göstermektir. Bu varsayımın realist kuramın öğretilerine bağlı olarak yapılması çalışmamızın temelini oluşturmaktadır. Çin'in, ABD'yi dengelemesi ve sonrasında süper güç olması için bu projeyi kullandığı ileri sürülmüştür.
TEZİN TÜRKÇE ÖZETİ	1980'lerden günümüze kadar olan süreç içerisinde Çin, ekonomik ve siyasi olarak büyümekte ve modernleşmektedir. Böylelikle, küreselleşen dünyada giderek etkisini arttırmaktadır. Uluslararası sistem içerisinde zayıf bir ekonomik yapıya sahipken sürekli yükselen bir üretim gücüne dönüşmüştür. Ayrıca siyasi ilişkilerinde de fikirlerine değer verilen bir güç olarak ortaya çıkmıştır. 2013 yılında Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) Devlet Başkanı Xi Jinping, katıldığı bir konferansta Bir Kuşak Bir Yol girişimi olarak bahsedilen projeyi açıklamıştır. Bu projenin açıklanması ile birlikte uluslararası sistem içerisinde Çin'in Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'ni geçip süper güç olabileceğine dair öngörülerde bulunulmuştur. Günümüzde Uluslararası ilişkilerde devleti ana aktör olarak kabul eden realist teori; uluslararası anarşik sistemde gerçekleşen sorunları, devletlerin güce sahip olma arzusu olarak nitelendirmektedir. Uluslararası sistemin yapısı realist teoriye göre, anarşik bir yapıda olduğu için sistem güvensizlik ve rekabet ortamına oldukça açık olmaktadır. Bu yaşanan güvensizlik ve rekabet ortamı, devletlerin güçlerini artırıp hegemon olmak için verilen güç mücadelesinden kaynaklanmaktadır. Bir Kuşak Bir Yol projesi bu rekabet ortamına bağlı olarak son zamanlarda gittikçe önem kazanmaktadır. Projenin bitim tarihi 2049 yılı olarak gösterilmektedir. Bu çalışma, projenin kapsamını ve niteliğini göz önünde bulundurarak ilerleyen süre zarfında Çin'in

	ABD'yi dengeleyebileceği ve süper güç olup sisteme yön verebileceği varsayımında bulunmaktadır. ABD-Çin arasındaki rekabet ve süper güç olma arzusu realist perspektifin yaklaşımlarına uygun olarak değerlendirilmiştir. Çin'in yükselişini, Bir Kuşak Bir Yol projesini ve ABD-Çin ilişkilerinin tarihsel gelişimini süreç izleme yöntemi ile inceleyen bu çalışma, Çin'in Bir Kuşak Bir Yol projesini ABD'yi dengelemek ve süper güç olabilmek için bir araç olarak kullandığını ileri sürmüştür.
ARAŞTIRMA YAPILACAK OLAN SEKTÖRLER/ KURUMLARIN ADLARI	YOK
İZİN ALINACAK OLAN KURUMA AİT BİLGİLER (KURUMUN ADI- ŞUBESİ/ MÜDÜRLÜĞÜ - İLİ - İLÇESİ)	
YAPILMAK İSTENEN ÇALIŞMANIN İZİN ALINMAK İSTENEN KURUMUN HANGİ İLÇELERİNE/ HANGİ KURUMUNA/ HANGİ BÖLÜMÜNDE/ HANGİ ALANINA/ HANGİ KONULARDA/ HANGİ GRUBA/ KİMLERE/ NE UYGULANACAĞI GİBİ AYRINTILI BİLGİLER	YOK
UYGULANACAK OLAN ÇALIŞMAYA AİT ANKETLERİN/ ÖLÇEKLERİN BAŞLIKLARI/ HANGİ ANKETLERİN - ÖLÇELERİN UYGULANACAĞI	YOK
EKLER (ANKETLER, ÖLÇEKLER, FORMLAR, V.B. GİBİ EVRAKLARIN İSİMLERİYLE BİRLİKTE KAÇ ADET/SAYFA OLDUKLARINA AİT BİLGİLER İLE AYRINTILI YAZILACAKTIR)	1) (.....) Sayfa Ölçeği. 2) (.....) Sayfa Anketi. 3) (.....) Sayfa Formları. 4) (.....) Sayfa

ÖĞRENCİNİN ADI - SOYADI: Merve Nafiye ÖNÜR		ÖĞRENCİNİN İMZASI: Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır. TARİH: 01/12/ 2020		
TEZ/ ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRME SONUCU				
1. Seçilen konu Bilim ve İş Dünyasına katkı sağlayabilecektir.				
2. Anılan konu Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme faaliyet alanı içerisine girmektedir.				
1.TEZ DANIŞMANININ ONAYI	2.TEZ DANIŞMANININ ONAYI (VARSA)	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜNÜN ONAYI	A.B.D. BAŞKANININ ONAYI	
Adı - Soyadı: Sevgi BALKAN ŞAHİN.	Adı - Soyadı:	Adı - Soyadı: Murat KOÇ	Adı - Soyadı: Ali Engin OBA	
Unvanı : Dr.Öğr.Üyesi	Unvanı:	Unvanı:Doç. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	
İmzası : Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır.	İmzası:	İmzası: Evrak onayı e-posta ile alınmıştır	İmzası: Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır.	
01/ 12 / 2020	... / / 20....	01 / 12 / 2020	01/ 12 / 2020	
ETİK KURULU ASIL ÜYELERİNE AİT BİLGİLER				
Adı - Soyadı: Mustafa BAŞARAN	Adı - Soyadı: Yücel ERTEKİN (Y.) Dr.Öğr. Üyesi Sami DOĞRU	Adı - Soyadı: Deniz Aynur GÜLER	Adı - Soyadı: Ali Engin OBA	Adı - Soyadı: Mustafa Tevfik ODMAN
Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.
İmzası : Evrak onayı e-posta ile alınmıştır	İmzası : Evrak onayı e-posta ile alınmıştır	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır.	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır.	İmzası : Evrak onayı e-posta ile alınmıştır
01/ 12 / 2020	01/ 12 / 2020	01/ 12 / 2020	01/ 12 / 2021	01/ 12 / 2020
Etik Kurulu Jüri Başkanı - Asıl Üye	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi
OY BİRLİĞİ İLE	☒	Çalışma yapılacak olan tez için uygulayacak olduğu Anketleri/Formları/Ölçekleri Çağ Üniversitesi Etik Kurulu Asıl Jüri Üyelerince İncelenmiş olup, 01 / 12/ 2020 - 31 / 12/ 2020 tarihleri arasında uygulanmak üzere gerekli iznin verilmesi taraflarımızca uygundur.		
OY ÇOKLUĞU İLE	☐			
AÇIKLAMA: BU FORM ÖĞRENCİLER TARAFINDAN HAZIRLANDIKTAN SONRA ENSTİTÜ MÜDÜRÜNE ONAYLATILARAK ENSTİTÜ SEKRETERLİĞİNE TESLİM EDİLECEKTİR. AYRICA YAZININ PUNTOSU İSE 12 (ON İKİ) PUNTO OLACAK ŞEKİLDE YAZILARAK ÇIKTI ALINACAKTIR.				